

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Alapította Heimler Károly.

Kiadja:
a Soproni Szemle Alapítvány

Főszerkesztő:

Szerkesztőbizottság:

DOMONKOS OTTÓ, GIMESI SZABOLCS, GÖMÖRI JÁNOS, HÁRS JÓZSEF titkár, olvasó- és
technikai szerkesztő, JANKÓ FERENC, KUBINSZKY MIHÁLY, MOLNÁR LÁSZLÓ, PÁPAI
LÁSZLÓ, SARKADY SÁNDOR

Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata. Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Bartha Dénes. Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS

3 ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Grynaeus András – Sarkadi
Márton: Újabb középkori jellegű tetőszerkezetek Nyugat-Magyarországon¹

**Grynaeus András – Sarkadi Márton: Újabb középkori jellegű tetőszerkezetek
Nyugat-Magyarországon¹⁽¹⁾**

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Grynaeus András – Sarkadi
Márton: Újabb középkori jellegű tetőszerkezetek Nyugat-Magyarországon¹ / Leírás, típusok és
analógiák

Leírás, típusok és analógiák

Hazánk mai területén igen csekély számú középkori tetőszerkezet maradt fenn. A mostoha helyzet
paradox eredményeként tudományos megbecsülésük nemhogy magasabb polcon helyezkedne el, mint az

emlékekben gazdagabb országokban, hanem a legalapvetőbb rendszerezés és adatgyűjtés sem nevezhető teljesnek. Átfogó kép megalkotásának reményét szinte szertefosztatja, hogy az összefüggések áttekintéséhez és a fejlődési irányok meghatározásához nem áll rendelkezésre elegendő támpont.²⁽²⁾ A hazai művészettörténeti iskola műszaki vonatkozásoktól való tartózkodása is szerepet játszhat a téma feldolgozatlanságában, és a mérnöki kutatás számára való teljes átengedésében. Utóbbi téren Vándor András, Pomozi István és Fátrai György munkássága hozott eredményeket az utóbbi évtizedekben.³⁽³⁾

A szerkezetípusok szempontjából számunkra legfontosabb analógiákat szolgáltató német nyelvterületen az első – alapvető következtetései tekintetében máig érvényes – általános összefoglalás Friedrich Ostendorf 1908-ban publikált munkája volt,⁴⁽⁴⁾ amelyet egy sor, különböző területet és időszakot felölelő topografikus munka, illetve egyes emlékeket feldolgozó monográfia követett. Ennek ellenére Günther Binding 1991-ben kiadott művében a kutatási helyzet területenként különböző állására hivatkozva a német nyelvterület teljes körű áttekintését lehetetlennek tartotta.⁵⁽⁵⁾

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Grynaeus András – Sarkadi Márton: Újabb középkori jellegű tetőszerkezetek Nyugat-Magyarországon¹ / Leírás, típusok és analógiák / Sopron, Szentlélek-templom

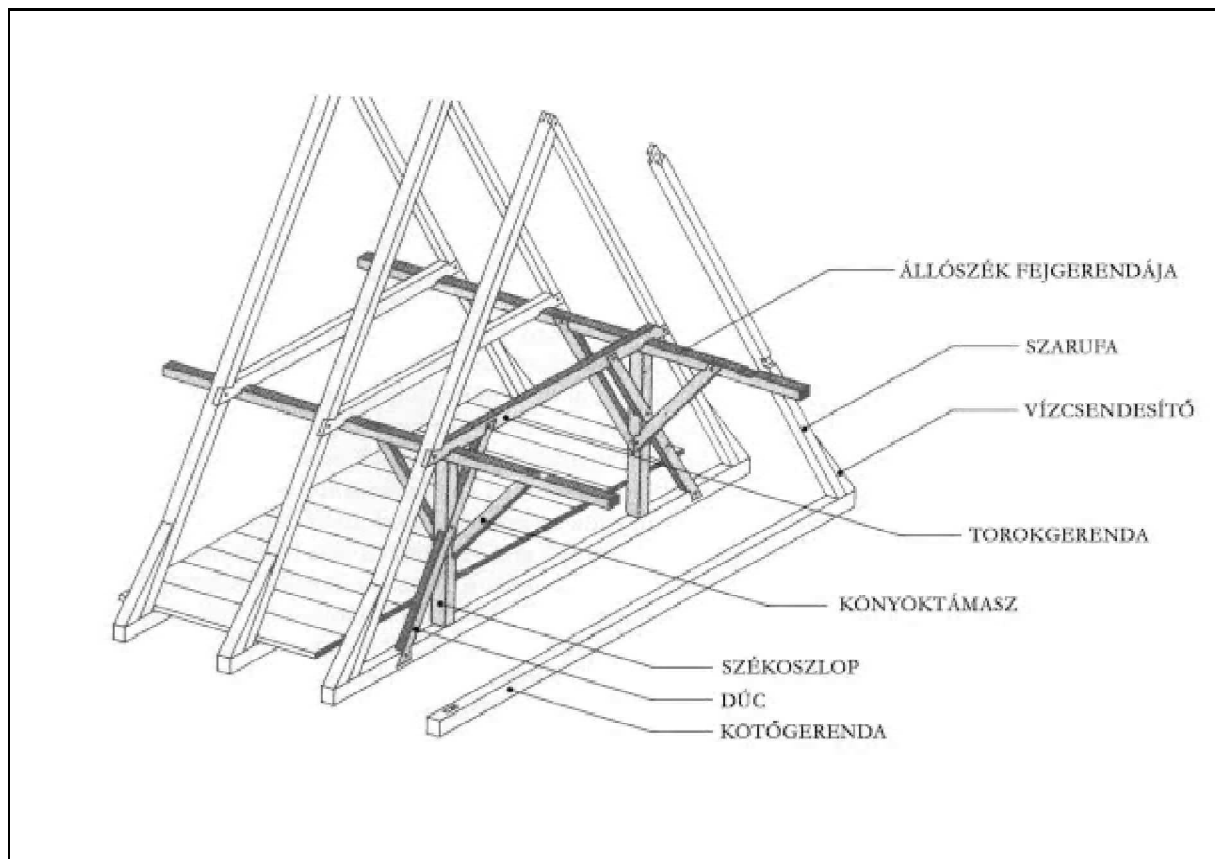
4Sopron, Szentlélek-templom

A soproni Szentlélek-templom (1. ábra) tetőszerkezete eddig nem szerepelt semmiféle publikációban, annak ellenére, hogy az 1950-es években műemléki helyreállítás is folyt az épületen, és ekkor felmérési rajzsorozat is készült róla.⁶⁽⁶⁾ Rápillantva a szerkezet keresztmetszetére, könnyen eldönthető, hogy középkori szerkezetípusal van dolgunk, és csupán egy pillanatra lehet félrevezető, hogy újabb szerkezeti megoldásokat is látunk a 18. századi boltozatok magasra nyúló záradékának környezetében.⁷⁽⁷⁾ A feltevést végül a Grynaeus András régész által végzett dendrokronológiai vizsgálat igazolta, így – első ízben magyarországi tetőszerkezet esetében – bizonyosak lehetünk a datálás kérdésében.

1. ábra Sopron, a Szentlélek-templom a 20. század elején (KÖH Fotótár, 10286)

5A templomhajó feletti tetőszerkezet egy építési periódus eredményeként jött létre. Eredeti struktúrájának minden eleme és jellegzetessége felismerhető, annak ellenére, hogy egy részét a 18. századi felújítás során jelentősen átalakították, több javítás nyomát is magán viseli, és az eredeti szentélyzáródás feletti része hiányzik. Anyaga vörösfenyő, ami a Kárpát-medence középkori tetőszerkezetei között unikális, ugyanis általában tölgyfából készültek a templomok tetőszerkezetei.⁸⁽⁸⁾ A szentély feletti szakasz jóval későbbi, szerkezetileg teljesen független egység, amely a szentély 18. századi átépítését követően alakult ki.

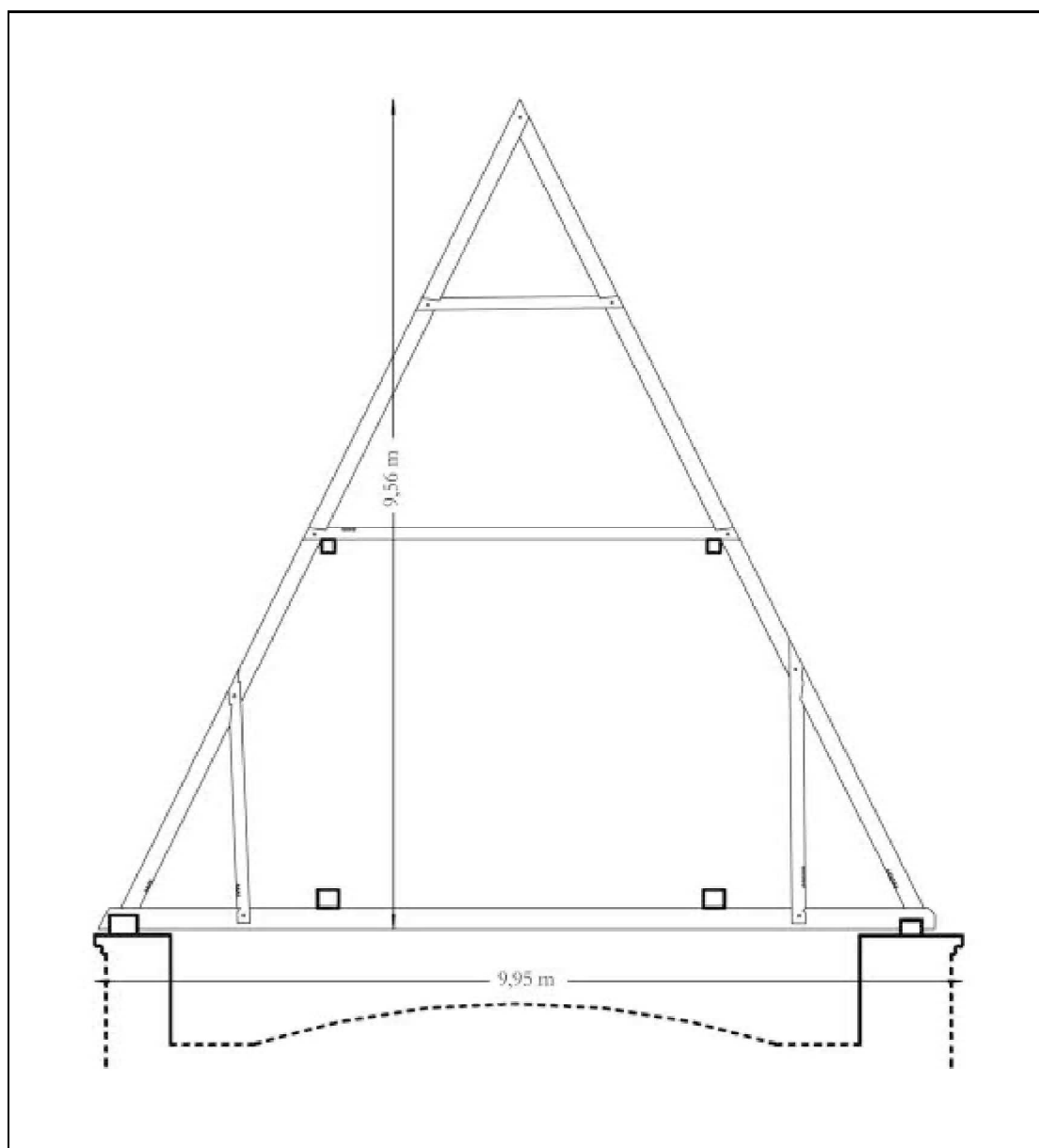
2. ábra Középkori jellegű kétállószerű tetőszerkezet vázlata (Günther Binding 1991. nyomán)

A húsz szaruállásból álló tetőszerkezet a német terminológia szerint a kétállószerű, két torokgerendás típusba tartozik.⁹⁽⁹⁾ A típus jellegzetességeit a 2. ábra szemlélteti. ⁶Az állások a hosszfalakra helyezett sárgerendán nyugvó kötőgerendákra épültek. Minden második ún. üres szaruállás, amelyet csupán két torokgerenda és ereszközeli dűc erősít (3. ábra). Az erősebb állások között két típust különböztethetünk meg: az egyikben a torokgerendákon kívül szarufákkal párhuzamos dűcokat állítottak (4. ábra), a másikat a tetőszékhez tartozó oszlopok, dűcök, könyökfák egészítik ki (5. ábra).¹⁰⁽¹⁰⁾ Nyugaton, az oromfal környezetében az állások rendszere kissé következetlen, keletebbre A-B-C-B-A^{var}-B-C-B-A stb. ritmusban váltakoznak.¹¹⁽¹¹⁾ Az állások tengelytávolsága 70 és 83 cm között változik. A nyugat felől számított huszadik állás kötőgerendáján az eredeti polygonális szentélyzáródást fedő, kontyolt tetőfelületek fiókgerendáinak csatlakozási nyomai látszanak (6. ábra).

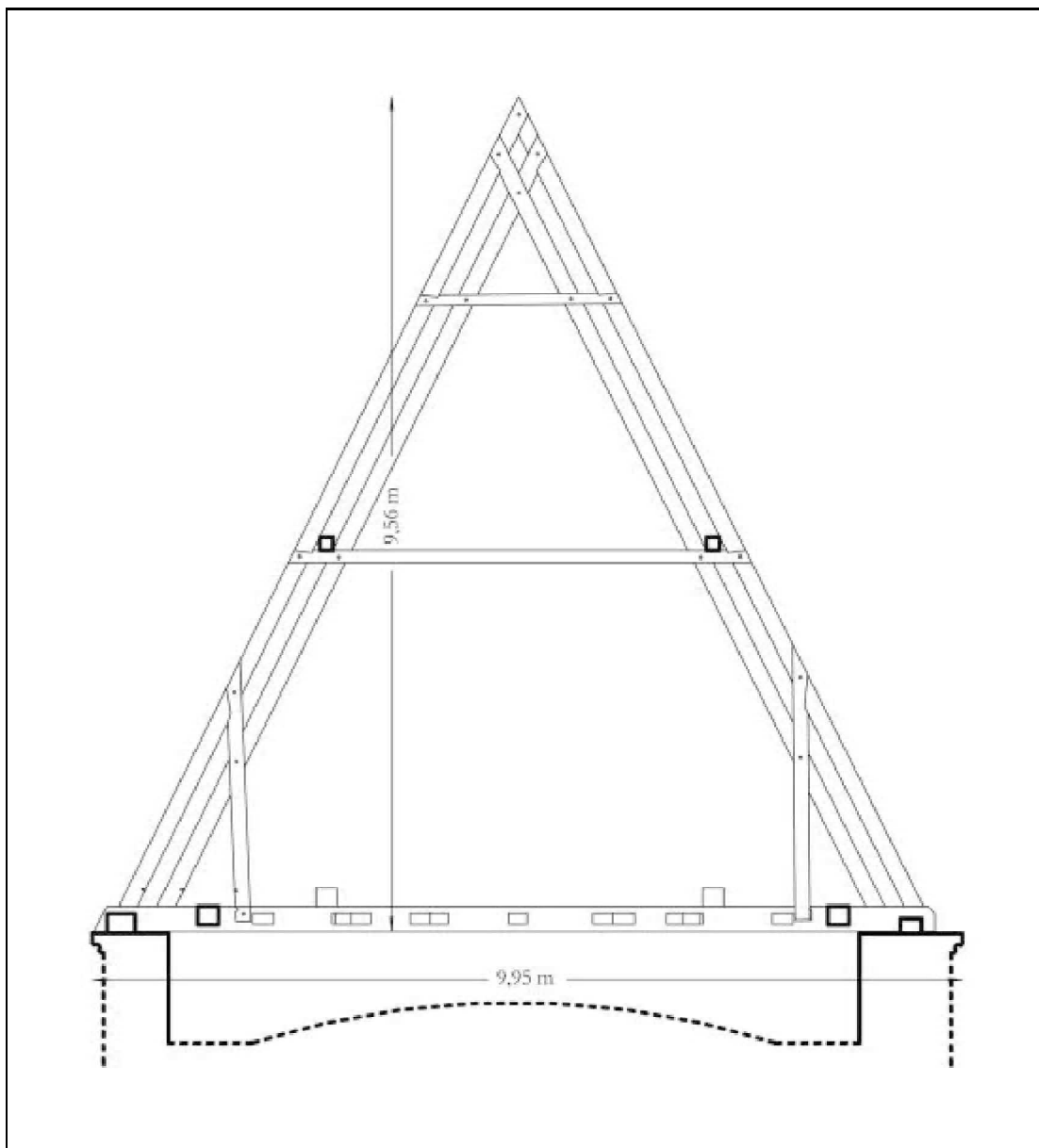
Érdeemes megemlékeznünk az állások azonosítására szolgáló jelölésekről is. A saját számozásunk szerinti huszadik, tehát a középkori rész kelet felől számított legelső egész állása viseli az egyes jelet, amelyet a lapolási oldalon az elemek szélén elhelyezett, háromszög alakú bemetszéssel jelöltek. A következő állások sorban mindig eggyel nagyobb számú bemetszést kaptak, egészen hétig. Ezután V, Y, X következik, majd ismét egyes jön, amelyet az elemek lapjára vésett rovás jelöl. Ezt követően ismét hétig szaporodik a rovások száma, majd – kissé következetlenül – VI, I és IX olvasható. Az egy-egy álláshoz tartozó elemeket egységesen jelölték, a zsinórállás két oldala között nem tettek különbséget. Minden esetben jelölték a szarufákat, az ereszközeli és a szarufával párhuzamos támaszokat. A székalások dűcain, könyökfáin és a torokgerendákon nem minden esetben találunk jelölést, és ezt nem írhatjuk mindig a – többé-kevésbé jól felismerhető – elemcserék rovására. A hosszirányú elemeken csak egy-egy jelet sikerült felfedezni. Valószínűleg nem is volt több, hiszen az elem helyét már egyetlen jel is egyértelműen meghatározta. Nem észlelhető jelölés egyetlen kötőgerendán sem, noha ennek az elemnek

az azonosítása a szerkezet összeállításakor éppoly fontos volt, mint a többié.

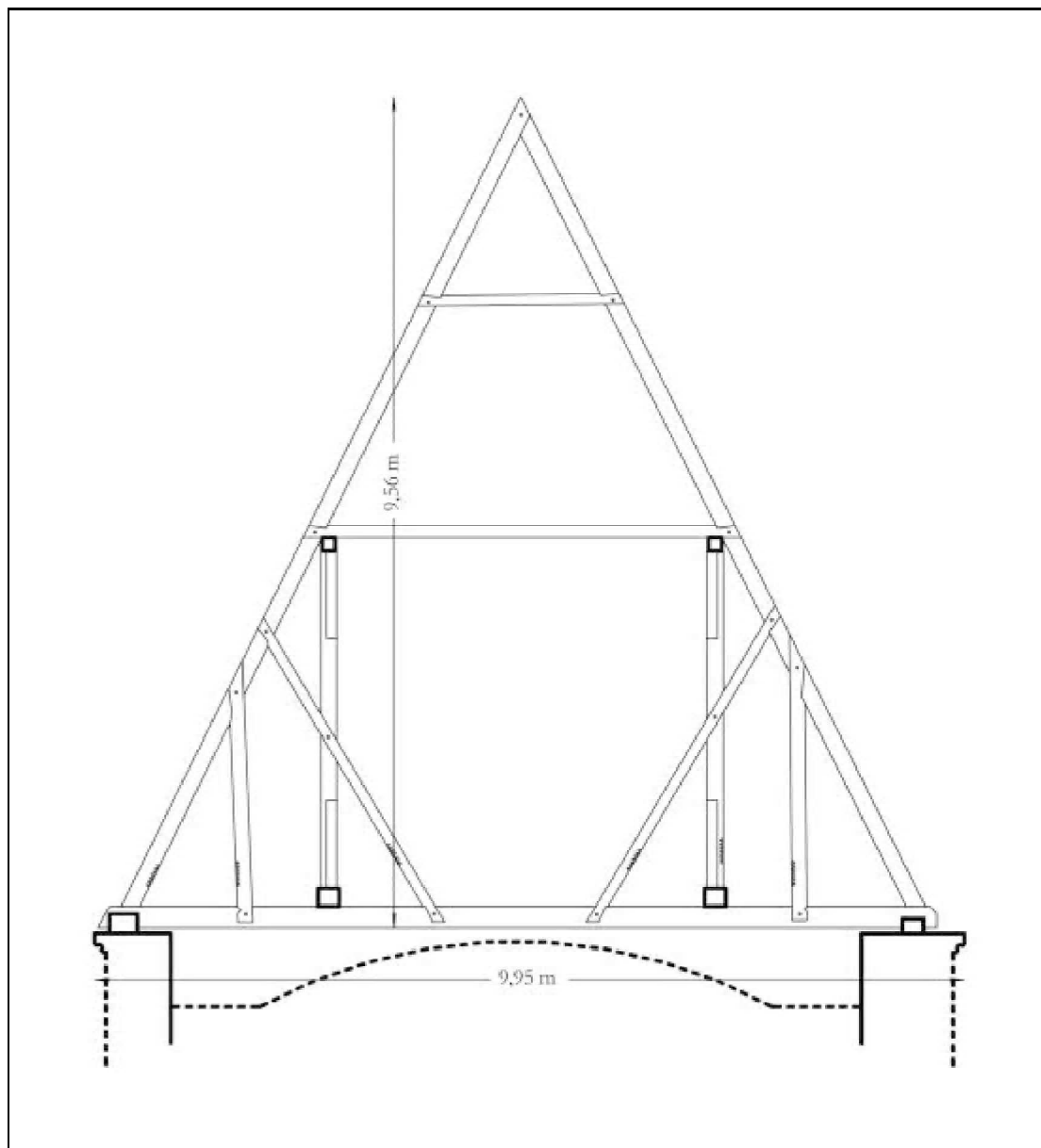
Szerkezeti érdekesség, és a datálással összefüggésben is vizsgálat alá vehető a székoszlopok alatt és felett elhelyezett, hosszirányú talp- és fejgerendáknak az oromfallal való kapcsolata. A négy gerenda közül hármat befogtak a falazatba. Ez a szituáció leginkább úgy alakulhatott ki, ha a tetőszerkezet az oromfalnál korábban épült. A falazat sajnos nem tartalmaz semmiféle olyan jellegzetességet, amely a datálás kérdésében segítségünkre lehetne. Égés, pusztulás nyomai nem látszanak a padlástérben, és a falkoronát záró, egyszerű tagozatú párkány is jó állapotban van.

73. ábra A Szentlélek-templom tetőszerkezetének metszete a nyugat felől számított 17. szaruállásnál. Az üres, „B”-vel jelzett állások egyike. (felmérés: Sarkadi Márton, 2005.)

4. ábra A Szentlélek-templom tetőszerkezetének metszete a nyugat felől számított 20. szaruállásnál. A szarufával párhuzamos dúccal erősített, „C”-vel jelzett állások egyike. A kötőgerendán az egykori szentélyzáródás fiókgerendái számára kialakított fészkek.

85. ábra A Szentlélek-templom tetőszerkezetének metszete a nyugat felől számított 14. szaruállásnál.
A székoszlopot tartalmazó, „A”-val jelzett állások egyike.

6. ábra A Szentlélek-templom padlástérének nézete kelet felől. Előtérben a 20. szaruállás, kötőgerendáján az egykori poligonális szentélyzáródás tetőszerkezetének csatlakozási nyomai (fotó: Ágh András, 2005.).

9A tetőszerkezetet a barokk boltozatok építése idején jelentősen átalakították. A hajó középső boltozatának záradéka ugyanis meghaladja a kötőgerendák szintjét, ezért a nyugat felől számított 9-től a 13. állásig a kötőgerendák középső részét kivágták, eresz közeli részeit kiváltották, azaz fiókgerendás-fiókváltós rendszerűvé alakították ezen a részen a szerkezetet (7. ábra).¹²⁽¹²⁾

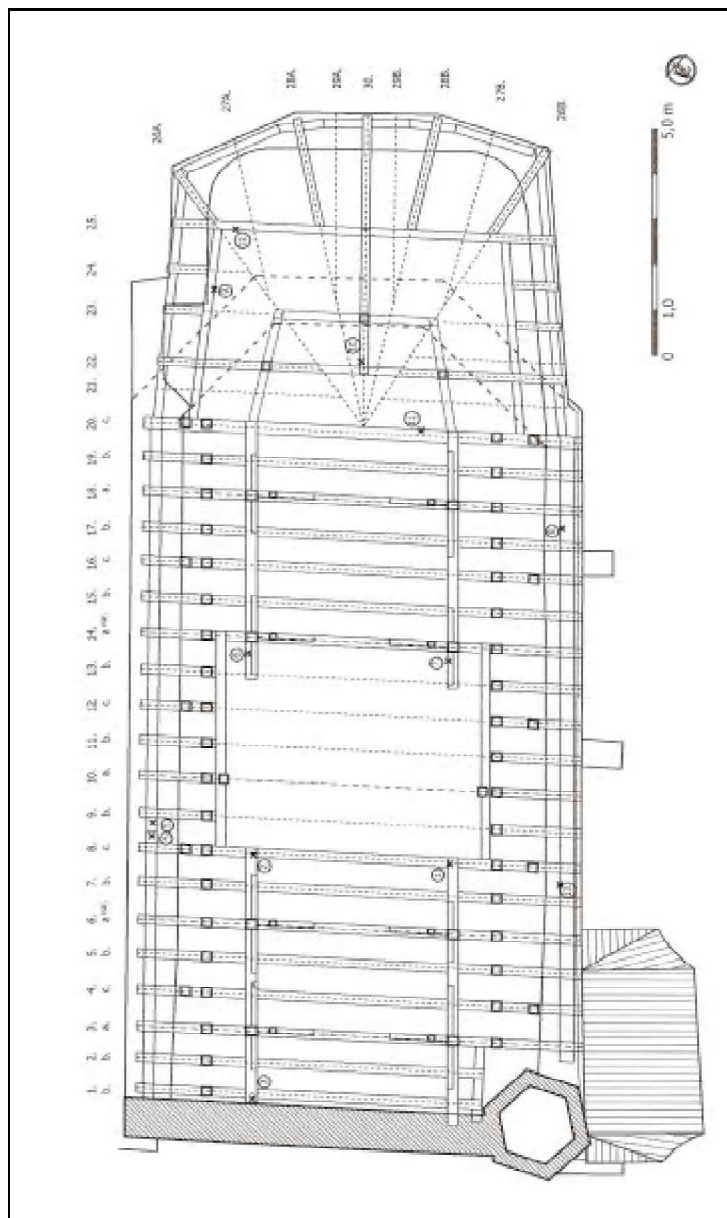
7. ábra A Szentlélek-templom tetőszerkezetének középső, 18. században átalakított része. Az eredeti székoszlop helyére ferde oszlop került, a hajdani dúcok és könyökfák fészke jól látszik. Ezen a szakaszon eltávolították a székállás talpgerendáját is, és fiókgerendás-fiókváltós rendszert alakítottak ki (fotó: Ágh András, 2005.).

10A templom falainak vizsgálata szintén hozzájárul néhány adalékkal az építéstörténethez. A déli homlokzaton, azon a helyen, ahol az eredeti szentélyzáródás sarkát sejthetjük, nem áll támpillér, csupán sarokarmírozás látszik. A padlástérben az északi és a déli oldalon is kivehető a poligonális záródás falainak visszabontott csonkja (8. ábra).

8. ábra A szentély északi fala. Balra az eredeti poligonális szentélyzáradék visszabontott csonkja, jobbra a barokk szentélyzáradék falazata. Középen a barokk átépítés előtti időből származó, vakolt, egykor homlokzatként megjelenő falmaradvány (fotó: Ágh András, 2005.).

A padlástér felől vizsgálva a falakat, korábbi boltozatnak semmilyen nyoma nem tapasztalható, noha a barokk boltozat válla meglehetősen mélyen helyezkedik el. Fafödémhez tartozó gerendafészkeket nem látunk, a kötőgerendák alján deszkázat rögzítésének nem találjuk nyomát, és a padlástérbe eső hajófalakon sincsen vakolatnyom, ami összességében amellet szól, hogy az eredetileg nyilván boltozott épület átmenetileg sem volt fafödémmel fedve. Az egykori boltozattal összefüggésbe hozható egyetlen maradvány a barokk szentélyfalban másodlagosan felhasznált, rézsűbe metszett homorlattal alakított profilú bordatöredék, amely a tetőszerkezet felújítását kísérő megfigyelések során került elő.¹³⁽¹³⁾ A gótikus periódusról tehát azt állapíthatjuk meg, hogy az épület mintegy 3,6 m-rel rövidebb volt, a hajóval egyező szélességű szentélye a nyolcszög három oldalával zárult, a szentély sarkait nem erősítették támpillérek. A forrásokban előtűnő kápolna kifejezés tehát teljesen indokoltnak tűnik (9. ábra). A hajó – délinél jelentősen vastagabb – északi fala mentén nem álltak támpillérek, ami a kápolnához közvetlenül csatlakozó (plébánia-?) épület elhelyezkedésével magyarázható. Ezzel összefüggésben értékelhető az a falmaradvány, amelyet a mai szentély északi oldala foglal magába. A hajófal meghosszabbításában álló, a barokk szentélyzáródásnál korábbi falmaradványt a padlástér felől is vakolat borítja.

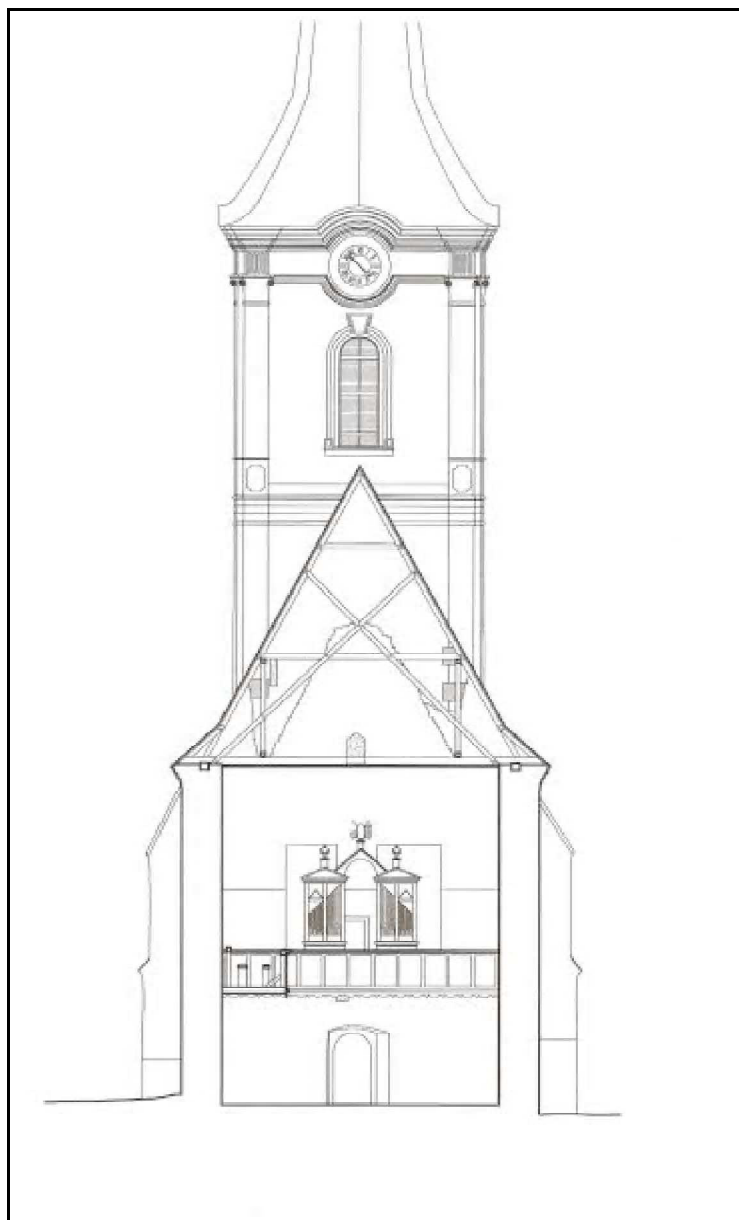

109. ábra A Szentlélek-templom padlástéri alaprajza. Szaggatott vonal mutatja az eredeti szentélyzáródás vonalát. A dendrokronológiai vizsgálat számára vett minták helyét körbe írt számok jelzik (felmérés: Sarkadi Márton, 2005.).

11 Tanúsága szerint tehát ebben az időben a kápolna északi oldalához már olyan, emeletes épület csatlakozott, amely meghaladta annak hosszúságát. A források szerint könyvtárat is befogadó plébániaház nyilván nem volt szerény méretű épület.¹⁴⁽¹⁴⁾ A kápolna és a plébánia épületének viszonyáról, valamint a kápolna alapításának kérdéséről az okleveles adatok és az orgonakarzat felirata segítségével Házi Jenő és Mollay Károly megállapította, hogy a plébánia az 1360-as, 1370-es években költözött erre a telekre, a később alapított kápolna építése pedig Turnhofer Tamáshoz köthető, és a 14–15. század fordulója előtti években folyt.¹⁵⁽¹⁵⁾ A 15. és 18. század között egy jelentősebb építkezésről van még tudomásunk: Vitnyédi Ferenc plébános idejében, 1665-ben a szegényebb sorú katolikus gyermekek számára kisiskolát építettek.¹⁶⁽¹⁶⁾ A padlástérben megfigyelhető falmaradvány akár az iskolaépület részlete is lehet, amennyiben az a korábbi épülethez csatlakozott, vagy annak átalakításával jött létre.

A Szentlélek-templom tetőszerkezetének típusa német nyelvterületen igen elterjedtnek mondható. A szerkezet magvát képező torokgerendás konstrukció első ismert példái a 12. század közepétől maradtak fenn.¹⁷⁽¹⁷⁾ A torokgerendák szerepe a szemben levő szarufák egymáshoz való kitámasztása, azaz vízszintes nyomás felvétele. Segítségükkel a tetőzet saját súlyából eredő függőleges teher jelentős mértékben a szarufák irányába eső (rúdírányú) nyomássá alakul, ami sokkal kedvezőbb a merőleges irányú teherből származó hajlításnál.¹⁸⁽¹⁸⁾ Féloldalas terhelésnél, ami főképpen a szélnyomásból adódik, a terheléssel átellenes oldalon levő szaruzat kihasználását biztosítják. A szerkezet további előnye, hogy csekély vízszintes erő lép fel a szarufák alsó támaszkodási pontjánál. A működési modell előnyei tehát meredek hajlásszögnél jelentkeznek. A formai megjelenés így összhangban áll a szerkezeti működéssel, alakulásuk nyilván egymással való kölcsönhatásban történt.

Nagyobb fesztávú épületek lefedésénél a torokgerendák illetve a szarufák szabad hosszának növekedése újabb szerkezeti elemek közbeiktatását tette szükségessé, amelyek révén kombinált szerkezetípusok jöttek létre. Ilyen típus keletkezett ferdén, keresztben elhelyezett gerendák beiktatásával, amelyek szerepe a szarufa két torokgerenda közötti szakaszon való megtámasztása, a teher falkorona közelébe való levezetése, ¹³valamint a keresztirányú merevség növelése és többnyire az alsó, leghosszabb torokgerenda szabad hosszának csökkentése (10. ábra).¹⁹⁽¹⁹⁾

10. ábra Homoródkarácsonyfalva, unitárius templom keresztmetszete. Kétállószerű, két torokgerendás, keresztdűcos szerkezet (felmérés: Sarkadi Márton, 1998.).

14Igen elterjedté vált az a típus is, amelybe a soproni szerkezet tartozik. A kétállószerű szerkezeteknél oszlopokból, vízszintes fej- és talpgerendákból, valamint dűcokból alkotott konstrukció illeszkedik a tetőszerkezetbe. A német szakirodalom egységesen elfogadja azt a nézetet, amely szerint a kétállószerű szerkezettípus a civil építészetben alakult ki, és később terjedt el templomok lefedésénél.²⁰⁽²⁰⁾ Elsősorban kereskedőházak számára kifejlődött megoldásról van szó, ahol a torokgerendákra fektetett pallófedémet raktározásra használták. A torokgerendák és a szarufák közötti fecskefarkas lapolás ugyanis elsősorban rúdírányú nyomás, illetve húzás felvételére alkalmas, a tárolásból eredő függőleges terheléssel szembeni ellenállása csekély, ezért vált szükségessé a torokgerendák tetőszékekkel való alátámasztása. A többnyire az alsó torokgerenda alatt elhelyezett tetőszék egyidejűleg a hosszirányú állékonyságot is biztosította, amely a hasznos teher miatt szintén megnövekedett fontosságú volt.

Templomoknál a kétállószerű típus biztosan meghatározott első példái nem korábbiak a 14. század közepénél.²¹⁽²¹⁾ Zavarja a pontos korhatározást, hogy több esetben előfordul az állószerű utólagos

megegyezésként való beépítése.²²⁽²²⁾ A szerkezettípus a 15. század folyamán általánosnak mondható, számtalan példája maradt fenn. Sajnos az irodalom az első példák megjelenése iránt erősebben érdeklődik, mint egy szerkezettípus utolsó előfordulása, továbbélése iránt, ezért a számunkra nagyon lényeges kései példákra kevés utalást találunk. Günther Binding néhány 16. századi példát említ, sajnos alapos ismertetés, a részletmegoldásokban esetleg már jelentkező eltérések tárgyalása nélkül.²³⁽²³⁾ A kiviteli részletek, például a fakötések vizsgálata pedig a datálás szempontjából is érdekes lehet, ugyanis általánosan elterjedt nézet szerint nyugaton a fecskefarkas lapolást idővel kiszorította a csapolás. Ezzel szemben Erdélyben bizonyosan újkori templomokban is találkozunk olyan tetőszerkezetekkel, amelyeknél a struktúra és a fakötések egyaránt középkori jellegzetességeket mutatnak.²⁴⁽²⁴⁾

Az állószékes szerkezettípus Kárpát-medencében való egykori széleskörű elterjedtségét igazolja az Erdélyben fennmaradt nagyszámú példa.²⁵⁽²⁵⁾ Különösen kedvelték ezt a megoldást a szász erődtemplomoknál, ahol gyakran védelmi szinttel kombinálták a tetőszerkezetet. Érdekes kiemelni közülük a nagykapusi és a nagybaromlaki evangélikus templomok hosszháza feletti monumentális tetőzetet (11. ábra).²⁶⁽²⁶⁾

1511. ábra Nagykapus (Grosskopisch, Copșa Mare), főhajó feletti tetőszerkezet (fotó: Sarkadi Márton, 2006.).

Mindkettő két torokgerendás, kétállószerű szerkezet, székoszlopot is tartalmazó állásaik keresztmetszete szinte egyezik. Sajnos egyik templom esetében sincs biztos támpontunk a datáláshoz. Tekintettel arra, hogy mindkét szerkezet szerves egységet alkot az alatta elhelyezkedő védelmi szinttel, korukat a szász templomok erősítésének 16idejére tehetjük, ami a tetőszerkezet típus alkalmazásának fő intervallumán is belül esik.

Kisebb épületeknél gyakori, hogy az oszlopokból, dúcokból képzett hosszmerítő rendszert a középtengelybe állítják. Az így létrejövő konstrukció lehet egyállószerű szerkezet is, de gyakoribb az a típus, amelynél a hosszmerítő rendszert a szarufákra, vagy keresztirányú dúcokra függesztik, mentesítve a függőleges teherrel a kötőgerendát.²⁷⁽²⁷⁾ Ilyen megoldással találkozunk a marosszentimrei tetőszerkezet esetében, ahol a szarufával párhuzamos dúcok látják el a függesztőmű szerepét (12. ábra). Formailag ezek a dúcok hasonlóak a soproni Szentlélek-templom tetőzetében lévőkhöz – alapvető különbséget jelent azonban, hogy azoknak függesztő szerepük nincsen. Említésre érdemes továbbá,

hogy a Szentlélek-templom tetőszerkezetében való alkalmazásuk módja meglehetősen ritka, ugyanis nem székoszlopokat is tartalmazó szaruállásban fordulnak elő, hanem önálló erősebb állást alkotnak.

A nagyobb szerkezetekben az állószékes rendszer gyakran kiegészül a középtengelybe állított, függesztett merevítéssel. Gyakori az állószék egymás felett, több szinten való ismétlése is. A hosszanti merevítőrendszerek számát a szükségnek megfelelően, főként az épület méretéhez igazodva választották meg, azonban ez nem abszolút érvényű szabály, amire példa, hogy a nagykapusi templom hosszházát nem meghaladó szélességű szentélye felett az állószékes rendszer mellett középső helyzetű oszlopból és a tető egész magasságát átfogó dúcokból álló, függesztett hosszmerevítést találunk.²⁸⁽²⁸⁾

Magyarország mai területén kisebb, egyállószékes, illetve függesztett középső hosszmerevítéssel ellátott tetőszerkezet több is ismert,²⁹⁽²⁹⁾ a nagyobb, bonyolultabb rendszerekre a miskolc-avasi, illetve a nyírbátori református templomok tetőszerkezete szolgáltat példát.³⁰⁽³⁰⁾ Kétállószékes, a Szentlélek-temploméhoz hasonló, épségben fennmaradt tetőszerkezetet azonban csupán szintén Sopronból, a Szentlélek-templomtól mindössze néhány utcányi távolságban fekvő Halász utca 1. számú házból ismertünk (13. ábra). Az épületet kutató Dávid Ferenc szerint az első, 1485-88 közé eső építési periódusban keletkezett a középkori tetőszerkezetet őrző épületrész.³¹⁽³¹⁾ Ebben a tetőszerkezetben is megtaláljuk a gerincig felnyúló, szarufával párhuzamos dúcot tartalmazó állást.³²⁽³²⁾ A szerkezet kiosztásának ritmusában is van hasonlóság: a székoszlopot, **17**kötőgerendát, szarufával párhuzamos dúcot tartalmazó szaruállást mindig üres szaruállás, ereszközeli dúccal erősített, kötőgerendás állás, majd újabb üres állás követi. Kapcsolatot jelent a két soproni tetőszerkezet között az is, hogy a jelek szerint mindkettő átvészelte az 1676. évi tűzvészt, amely Sopron nagy részét a lángok martalékává tette. A források szerint a Szent János és a Szent Mihály-templom menekült meg.³³⁽³³⁾ Mindkettő a Szentlélek-templom, illetve a Halász utca közelében fekszik. Elképzelhető tehát, hogy a belvároson kívül fekvő domboldalt kevésbé érintette a vész.

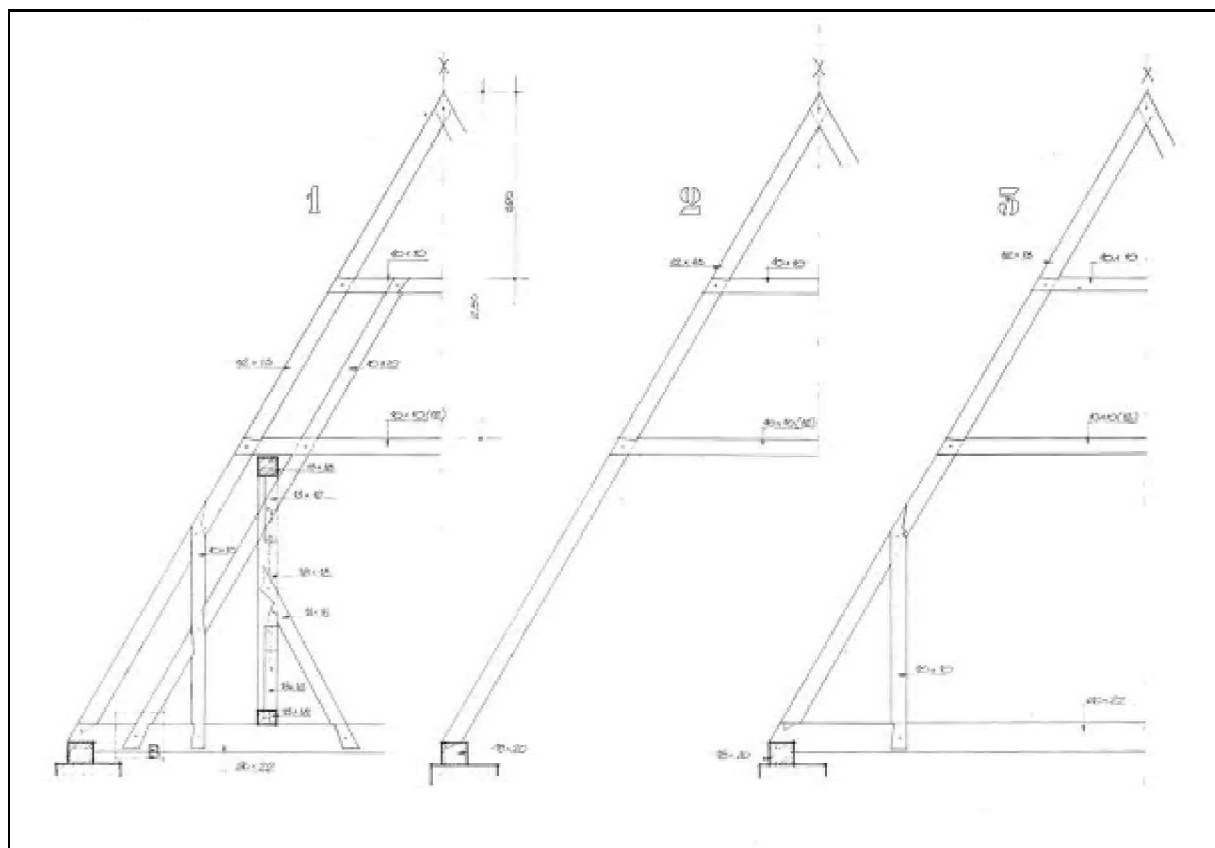
12. ábra Marosszentimre, református templom hajója feletti tetőszerkezet (fotó: Sarkadi Márton, 2006.).

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Grynaeus András – Sarkadi Márton: Újabb középkori jellegű tetőszerkezetek Nyugat-Magyarországon¹ / Leírás, típusok és analógiák / Sopronhorpács, római katolikus templom

18 Sopronhorpács, római katolikus templom

A sopronhorpácsi római katolikus templomról egészen a közelmúltig nem volt ismert, hogy hasonló, kétállószeikes tetőszerkezet fedte. Sajnálatos módon éppen az épület 1950-es, 1960-as években zajlott műemléki felújítása során bontották el szaruzatát, és a tetőidomot is megváltoztatva, meglehetősen hitvány szerkezettel pótolták. A templom közelgő felújítási munkáit megelőző vizsgálatok során Veöreös András, a KÖH területi felügyelője figyelt fel arra, hogy a tölgyfa kötőgerendák és a velük koherens módon egy szerkezetet alkotó állószekek nem az 1950-es években zajlott helyreállítás idején

készültek (14. ábra).

13. ábra Sopron, Halász u. 1. számú ház tetőszerkezetének jellemző keresztmetszetei (KÖH Tervtár 14488, Horler Miklós felmérése, 1972.).

A KÖH Tervtárában őrzött vázlatos felmérési rajzokból alaposabban megismerhetjük a felújítás előtti tetőzet jellegzetességeit (15. ábra).³⁴⁽³⁴⁾ A ma látható maradványok jól azonosíthatók a rajzokon ábrázolt szerkezetek részleteivel, és az 1950-es években végzett beavatkozások is pontosan követhetők a rajzok és a mai állapot egybevetése során. A rajzok a szerkezetet a maitól kissé eltérő idomúnak és alapvetően épnek mutatják, csak egyes részletek utalnak kisebb jelentőségű, utólagos átalakításra.³⁵⁽³⁵⁾ A szentély és a hajó felett hasonló struktúrájú, de egymástól független kialakítású, 19kétállószerű, (valószínűleg) egy torokgerendás, ereszközeli dűccal merevített konstrukció volt. Az állószerkezet oszlopai alatt talpgerenda helyezkedik el, de hosszirányban csak a fejgerendák és oszlopok közötti könyökfák merevítik a szerkezetet. Az oszlopokat keresztirányban dűcök támasztották. A hajót tizenkét, a szentélyt kilenc állásból alkotott rész fedte, amelyek az egységes gerincmagasság miatt szervesen, háromszög alakú metszódésekkel illeszkedtek egymáshoz. A hajóban 1,0 m körüli az állások tengelytávolsága, a szentélyben valamivel nagyobb, 1,15 m körül mozog.

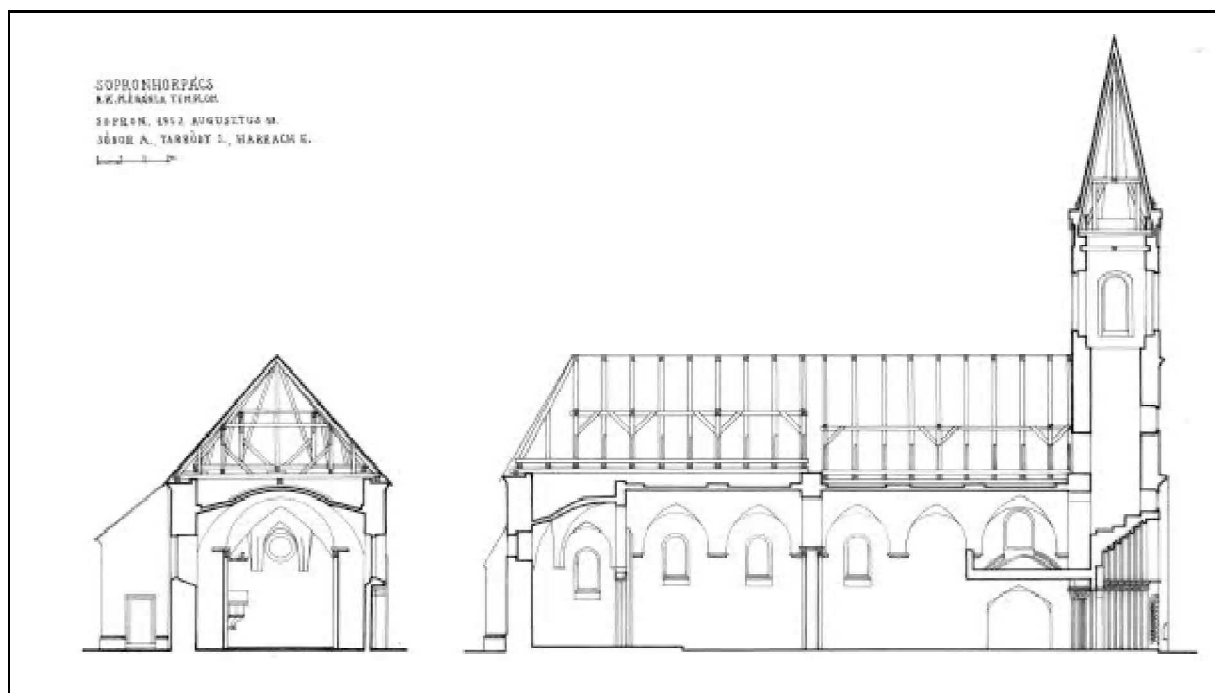
14. ábra A sopronhorpácsi templom hajója feletti tetőszerkezet. Előtérben az 1950-es években egy szakasszal nyugatabbra helyezett szekoszlop (fotó: Sarkadi Márton, 2007.).

A felújítás idején a szarufákat, a torokgerendákat, valamint az ereszközeli dúcokat eltávolították, a kötőgerendákra talpszelement, a hosszmerévítés fejgerendáira derékszelemeneket helyeztek. Az új szarufákat szintén torokgerendával biztosították. A hajó keleti szekoszloppárját egy állással nyugatabbra helyezték, és a tetőt kontyolták. A felhasznált fenyő faanyag – a kor szűkös lehetőségeiről árulkodva – rendkívül silány, kis keresztmetszetű. Sajnos sok helyen a kéregtől sem tisztították meg, ami utóbb fertőzések forrása lett. Faszindely helyett, műpalával héjalták újra a tetőt.

A maradványok alapos szemrevételezése további adatokat is szolgáltat. Annak dacára, hogy a hajó és a szentély feletti tetőszerkezet alapvetően hasonló jellegű, számos eltérés is megfigyelhető. Az állószékek oszlopait mindkét tetőszakaszban a gerinc felé eső oldalon elhelyezett rövid dúcok támasztották, azonban a szentély felett a kötőgerendákon nem képeztek ki fészket a dúc csapja számára, azt az oszlophoz és a kötőgerendához 20egyaránt kovácsoltvas szeg rögzítette. A hajó felett a kötőgerendákon mindenütt megtaláljuk a dúcok számára kialakított fészkeket. Ennél is fontosabb különbség, hogy a szentély tetőszerkezetének maradványán sehol nem találunk ácsjeleket, a hajóén viszont jól rekonstruálható rendszerű jelölések maradtak fenn, amelyek rovásokból állnak, és az állások számának meghatározásán túl, a jobb és bal oldalra kerülő elemek megkülönböztetésére is alkalmasak. Kisebb-nagyobb különbségek az ácskötések kialakításában is jelentkeznek.

A két tetőrész egymástól független szerkezeti kialakításának oka tehát nem csupán az épületrészek eltérő méretében keresendő. Keletkezésük során műhelybeli különbséget mindenképpen valószínűsíthetünk, de időbeli eltérést sem zárhatunk ki. A hajó feletti tetőszerkezet keletkezési idejére vonatkozóan *terminus ante quem*ként értelmezhető a toronyhoz való viszonya. A talp- és fejgerendák ugyanis csonkán érnek véget, szemmel láthatóan a torony építésekor részben elbontották a tetőzet nyugati részét. A szentély hajlásszöge 57, a hajóé 47 fok. Kérdés, hogy eredeti fedési anyaga is zsindeley

volt-e, mint az 1950-es éveket megelőzően. A vas kapcsolóelemek kiterjedt használata és az alacsony hajlásszög együttesen kései keltezését tesznek valószínűvé, annak ellenére, hogy a szerkezet – jellege szerint – a középkori típusba sorolható.

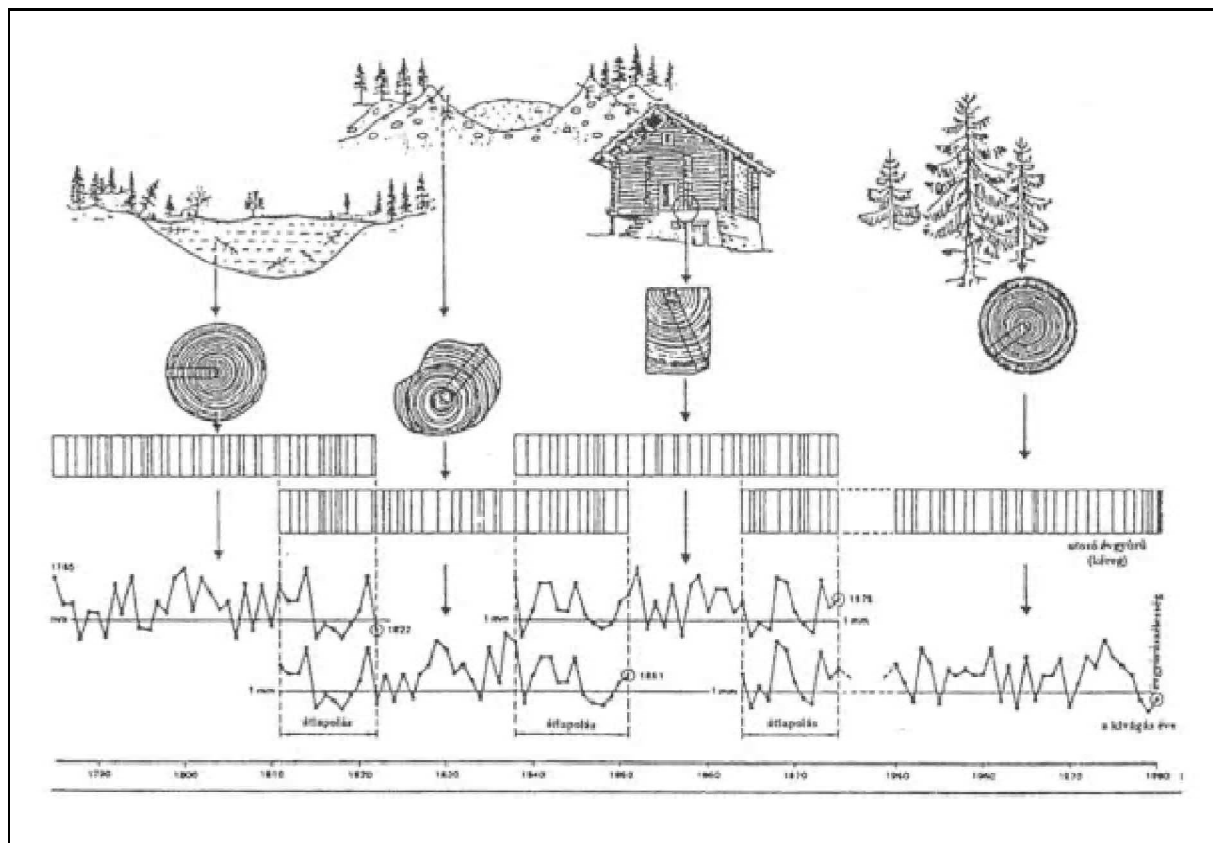

15. ábra A sopronhórpácsi templom hossz- és keresztmetszete az 1950-es évek elején (KÖH Tervtár 6178, 6180).

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Grynaeus András – Sarkadi Márton: Újabb középkori jellegű tetőszerkezetek Nyugat-Magyarországon¹ / Dendrokronológiai elemzés

Dendrokronológiai elemzés

A dendrokronológia a régészet és építészettörténet egyik sajátos segédtudománya, amely a famaradványok kormeghatározását végzi nagy, kedvező esetben negyedév pontosságú eredményt adva. Ehhez a fák évgyűrűinek vastagságát használják fel, mely minden fafajra, területre és évre jellemző. A módszer, ún. "átlapoló" technikája révén ²¹olyan évgyűrűvastagságsort („végtelen fát”), kronológiai adatsort és görbét állíthatunk össze, amely egy adott fafajra és területre érvényes, és messze visszanyúlik a múltba (16. ábra³⁶⁽³⁶⁾).

16. ábra A dendrokronológia módszerének sematikus ábrázolása (Schweingruber, 1983 nyomán).

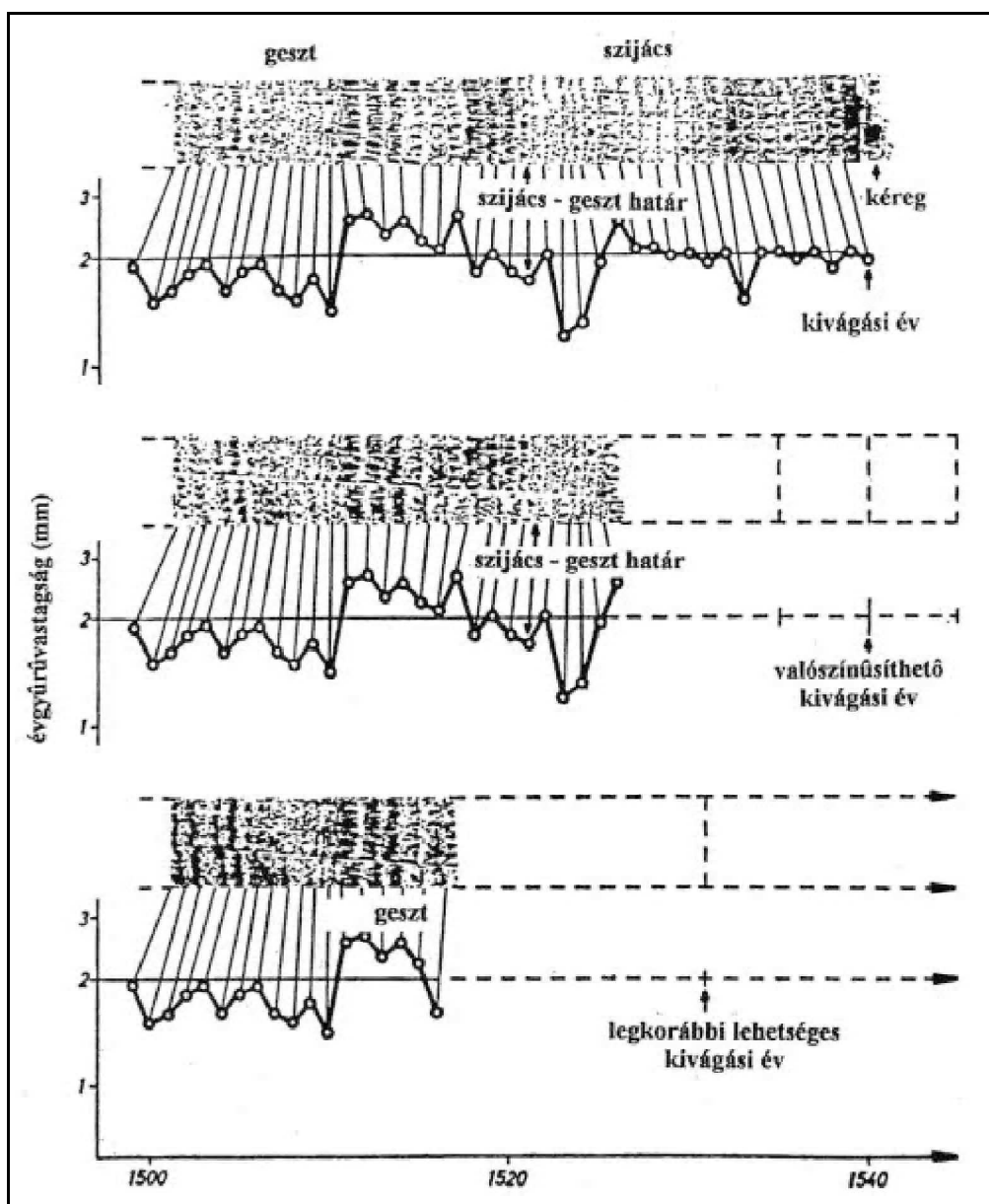
A fák e növekedési sajátosságát kihasználva, régészeti ásatásokon vagy a műemléki kutatások során előkerülő famaradványok a bennük megőrződött évgűrűik segítségével keltezhetők: az ismeretlen korú maradvány évgűrűvastagságainak lemérése után meg kell keresnünk a „végtelen fánkon” azt a szakaszt, ahol megegyezik a két adatsor, így megkapjuk az egyes évgűrűkhöz tartozó évszámokat, és keltezhetővé válik a maradvány.

Ezzel az eljárással – érthető módon – a fában, famaradványban megtalált, megfigyelt legutolsó évgűrű képződési évét lehet meghatározni. Ahhoz, hogy meg tudjuk állapítani ennek viszonyulását a fa kivágási időpontjához, az adott, és általunk utolsónak, legkülsőnek megfigyelt évgűrű fán belüli „szerepét” is meg kell vizsgálnunk.

A fa testének három jól elkülöníthető, eltérő szerkezetű, gyakran különböző színű része van. A kéreg védi a fa testét és a kéreg alatt elhelyezkedő szaporító sejteket (kambium), és a fa életműködésében is meghatározó a szerepe: a hozzá szorosan illeszkedő háncsban áramlik a – koronában szintetizált – vízben oldott tápanyag a fa minden sejtjéhez. A kéreg alatti szíjács alkotja a fa törzsének élő részét: benne áramlik a fa koronája felé a felszívott víz a benne oldott ásványi anyagokkal együtt, illetve [22](#)ebben raktározza el a fa ősszel a keményítőt. A fa legbelső része, a geszt már nem vesz részt a fa életműködésében, „csupán” tartja, szilárdítja a fát, az itt felhalmozott anyagok révén.

A datálás szemszögéből mindez azért fontos, mert a szíjács „vastagsága”, azaz a hozzá tartozó évgűrűk száma, faj-, és területspecifikusan állandó: a szaporító sejtek (kambium) minden évben új évgűrűt hoznak létre, de közben a szíjács legbelső évgűrűje elgesztesedik, pórusai feltöltődnek a geszt anyagával. Így miközben a fa vastagodik, a szíjács, évgűrűszámát folyamatosan megtartva, egyre kijebb vándorol. Ha ismerjük az adott fafajra és területre jellemző szíjácsévgűrűszámot, akkor a kéreg hiánya esetén is viszonylag pontosan (egy-két éves hibahatárral) megmondható a fa kivágásának, vagy

legkorábbi szóba jöhető kivágásának időpontja (17. ábra).³⁷⁽³⁷⁾

17. ábra A szijács szerepe a dendrokronológiai keltezésben (Eckstein – Bedal, 1973/74 nyomán).

23A tetőszerkezetek gerendáinak vizsgálata során minden esetben megállapítottuk, hogy a minták megőriztek-e kéreg, vagy a szijács maradványát. Ez a keltezés pontossága miatt volt lényeges. Ugyanis ha találunk kérget egy maradványon, akkor – az előbb elmondottak alapján – biztosan állítható, hogy a felhasznált fát a kéreg alatti első, azaz a fatörzs legkülső évgűrűje által meghatározott esztendőben (vagy az azt követő télen) vágták ki. Ennek hiányában, de szijácshoz tartozó évgűrűk birtokában, néhány éves pontossággal állapítható meg a kivágás időpontja.

Az elemzésekhez felhasznált mintákat mindkét helyszínen speciális, Pressler-féle, magyar nevén koronás fúróval vettük. Minden kiválasztott gerendából egy mintát vettünk, törekedve arra, hogy a fatörzs közepét is elérjük. Ez a legtöbb esetben sikerült is (18. ábra).

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Grynaeus András – Sarkadi Márton: Újabb középkori jellegű tetőszerkezetek Nyugat-Magyarországon¹ / Dendrokronológiai elemzés / Sopron, Szentlélek-templom

Sopron, Szentlélek-templom

A Szentlélek-templom gerendái – amint ezt a korábbi szakértői vizsgálat megállapította – vörösfenyőből (*Larix sibirica* L.) készültek.³⁸⁽³⁸⁾ E fafaj, bár színes geszttel rendelkezik, de a szíjácsa igen keskeny, és mivel fenyőféle, a szíjácsgeszt határ felismerése is roppant nehéz. Így csak abban az esetben tudunk volna évre pontos keltezést adni, ha a gerendákon találunk kéregmaradványt, de ezt egyetlen esetben sem sikerült megfigyelnünk. Így a keltezés során a legkorábbi szóba jöhető kivágási időpont meghatározására nyílt lehetőség.

Minden kiválasztott gerendából egy mintát vettünk, törekedve arra, hogy a fatörzs közepét is elérjük. A mintavétel közben észleltük, hogy több minta darabokra töredezik szét. Ez azt jelzi, hogy a gerendák belsejében repedések vannak. Ezt azért fontos kiemelni, mert ebből arra következtethetünk, hogy a felhasznált gerendákat nem szárították huzamosabb ideig, hanem relatíve „nyersen” beépítették, és a későbbi, terhelt helyükön száradtak ki fokozatosan, ami a keletkező feszültségeket levezető belső repedéseket eredményezte.

A megvizsgált gerendákra – elhelyezkedésüktől függetlenül – jellemző volt, hogy relatíve fiatal – 100 évnél fiatalabb – fákból készítették őket, és a fák jó életkörülmények között növekedtek, szép, széles évgyűrűket képezve, így a vastagabb gerendák is kevés évgyűrűt tartalmaztak. A mintavétel során 13 helyen vettünk mintát a tetőszerkezetből. Ezek elhelyezkedése az alaprajzon látható (9. ábra). A dendrokronológiai vizsgálat során minden egyes minta évgyűrűvastagságát lemértük. A minták egy részének évgyűrűszerkezete egymással jól összehasonlíthatónak bizonyult, és évgyűrűvastagságaik hasonlóak voltak. E minták (1, 7, 9, 10, 11, 12. minta) adatai egyesítésével elkészítettünk egy 72 év adatát tartalmazó adatsort, amely a tetőszerkezet anyagát reprezentálja. A többi minta ezzel történő összehasonlításából két lényeges következtetést vonhattunk le: volt két minta, a 4. és a 13., amelynek évgyűrűi biztosan nem ebben a 72 évben képződtek. A többi, rossz állapotú minta (3, 5, 6, 8.) egykorú az előbb említett, jó megtartású mintákkal.

Jelen ismereteink szerint a vörösfenyő nem őshonos Magyarországon. Másik fontos jellemzője – a legtöbb fenyőféléhez hasonlóan – hogy relatíve kis területen növekedik ²⁴egységesen. Ezért az összesített adataink keltezéséhez a külföldi kollégák segítségét kértük. Első lépésként a logikusnak tűnő, Bécs környéki kronológiákkal történő összehasonlítást kértük az *Universität für Bodenkultur Wien* munkatársaitól.³⁹⁽³⁹⁾ Legnagyobb meglepetésünkre ezek a vizsgálatok eredménytelenek voltak, azaz a fák élőhelye nem Sopron tág környéke és az Alpokálja illetve a Duna-völgy volt, hanem távolabbi helyről szállították őket ide!

Ezt követően egész Európára kiterjesztettük az összehasonlítást, amely végül eredményesnek bizonyult: Kiderült, hogy az adatsorunk legfiatalabb évgyűrűje 1494-ben képződött – Tirolban.⁴⁰⁽⁴⁰⁾ Azaz a tetőszerkezet anyagának zömét, a gerendák külső képét figyelembe véve, 1494 után néhány évvel vágták ki Tirol területén, és innen szállították a felhasználás helyére.

18. ábra Fúrással vett minta (fotó: Grynaeus András, 2008).

A két eltérő korú gerenda vizsgálata során kiderült, hogy a 4. minta anyaga szintén Tirolból származik, viszont lényegesen korábbi, mert a legfiatalabb évgyűrűje 1263-ban keletkezett. Ha figyelembe vesszük, hogy a minta külső évgyűrűi valószínűleg hiányoznak, akkor is azt kell mondanunk, hogy a gerenda vagy egy korábbi épületből származik, és másodlagosan használták fel, vagy a soproni épület egy korábbi építési periódusához kapcsolódik. Semmi sem utal azonban arra, hogy átalakították volna az épületet, és az ismert építészeti részletei a 14. század végi datálásnál lényegesen korábbi keletkezést nem tesznek lehetővé. Ráadásul a templom alapításáról, és a telek [25](#) birtokviszonyairól is konkrét adatok ismertek. Ez természetesen nem zárja ki azt – a nem túl valószínű – lehetőséget, hogy egy másik soproni épületben használták először ezt a gerendát. Ez esetben a tiroli területről történő favásárlást nem egy adott időpontra jellemző esetként kell értelmeznünk, hanem tartós gyakorlatként. Kérdés, hogy erre vonatkozó adatok fellelhetők-e más forrásokban.

Vagy – és talán ez a valószínűbb – a „friss” áru közé Tirolba beraktak egy (néhány?) bontott darabot is. Ha így a fakereskedő „korrektségét” kérdőjelezzük meg, akkor azt is valószínűsíteniünk kell, hogy a fákat (részben) megfaragva szállították ide, mert különben feltűnő lett volna a rönkök között a megmunkált gerenda. De nem lehet kizárni a legális üzlet lehetőségét sem, azaz szándékosan és/vagy tudatosan új és használt gerendákat vegyesen vásároltak a beszerzéskor. Ez esetben a „miért”-re is választ kellene adnunk.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Grynaeus András – Sarkadi Márton: Újabb középkori jellegű tetőszerkezetek Nyugat-Magyarországon¹ / Dendrokronológiai elemzés / Sopronhorpács, római katolikus templom

Sopronhorpács, római katolikus templom

A sopronhorpácsi tetőszerkezet első sajátossága a felhasznált faanyagban rejlett: megállapíthattuk, hogy a tetőszerkezet mindegyik elemzett, eredetinek tűnő gerendáját tölgyfából készítették. A felhasznált faanyag pontos fafaját a kocsányos tölgyel (*Quercus robur* L.) azonosíthattuk. Ez a tölgyféle nedvességkedvelő, így folyó közeli vagy mocsaras élőhelyről származik.

A templom szentélyében egyetlen olyan gerendát sem találtunk, amely szijácshoz tartozó évgűrűket is tartalmazott volna. Az egykori ácsok gondosan eltávolították ezeket a kártevők megtelepedésének kedvező részeket a felhasznált fatörzsekről. Ezzel szemben a hajó feletti tetőrészen több olyan gerendát is találtunk, amelyről nem, vagy nem teljesen vágták le a szijácsot. Sőt, a második mintavétel során találtunk egy olyan gerendát (a hajó diadalív előtti utolsó tetőgerendája), amelyen egy foltban a fának a kérge is rajta volt (19. ábra).

A megvizsgált gerendákra – elhelyezkedésüktől függetlenül – jellemző volt, hogy relatíve fiatal – 80 év körüli – fákból készítették őket. A fák jó életkörülmények között növekedtek, szép, széles évgűrűket képezve, így a vastagabb gerendák is kevés évgűrűt tartalmaztak. A felhasznált fák életkora alacsonyabb az erdészeti gyakorlatban ma ideálisnak tartott 90–120 éves vágáskornál. Az „idő előtti” kivágás okát nem tudjuk meghatározni.

A mintavétel során az első alkalommal 9, a második vizsgálat során újabb 6 mintát vettünk a tetőszerkezetből.

Az elemzés során első lépésként a hajó gerendáit és a szentély gerendáit külön-külön hasonlítottuk össze. (A két nagyon rövid minta - 6. és 8. minta - adatait nem tudtuk érdemben felhasználni.)

Az összehasonlítás sajátossága volt, hogy a szentélyből származó minták adatai egymással jól összehasonlíthatók voltak, évgűrűszerkezetük hasonlított egymásra. Ez jelzi, hogy ezek a fák nemcsak egyidősek voltak, hanem azonos állományból származtak, eredetileg egymás közelében növekedtek. Ugyanez nem mondható el a hajó faanyagáról. Ezen minták adatai nem nagyon egyeztek meg egymással, ami nagyobb területről való származást takar. E vizsgálatok eredményeként két adatsorra jutottunk: az egyik adatsor a hajó gerendáiban megőrzött évgűrűket reprezentálja, és 4 26 minta (1., 4., 25. és 26. minta) adatai alapján 99 évgűrűt tartalmaz. A szentély adatsora 5 minta (2., 3., 21., 22., és 23. minta) adataiból készült el, és 88 évgűrűvastagság-adatot tartalmaz. A gerendák egymáshoz viszonyított korát a 20. ábra szemlélteti.⁴¹⁽⁴¹⁾ A többi minta nem volt egyértelműen beilleszthető az adatsorainkba.

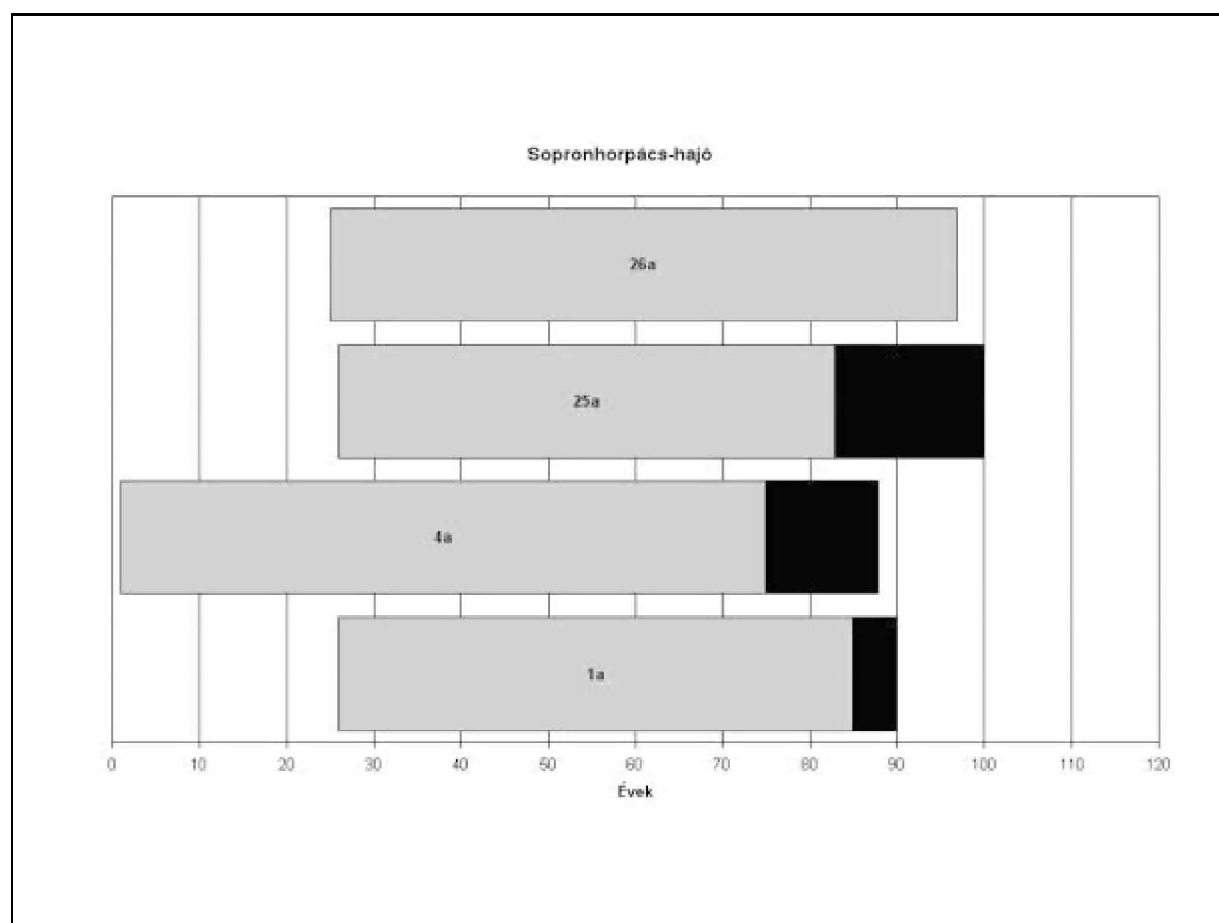

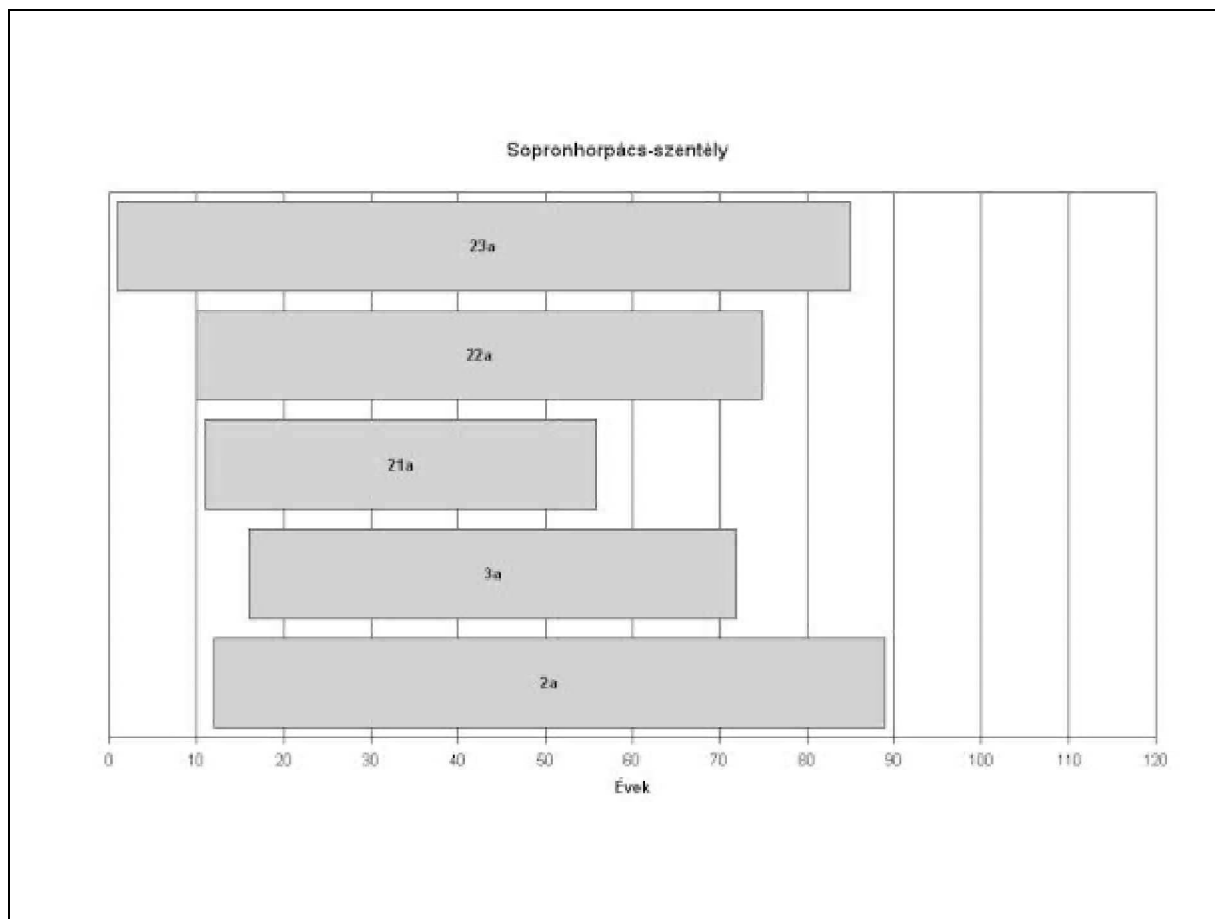
19. ábra Sopronharpács, templomhajó keletről számított első kötőgerendájának részlete kéregmaradvánnyal
(fotó: Grynaeus András, 2008.).

Apró eltéréseket figyelhattunk meg a hajó és a szentély faanyaga között: a hajó feletti tetőrész anyaga, túl az egymással való csekély összehasonlíthatóságon, észrevehetően gyengébb minőségű faanyagból is készült. A kiképezés gondossága is más: a hajóban van „ottfelejtett” szijács, kéreg, míg a szentélyben ezek hiányoznak. A hajóban találunk mesterjegyeket a gerendákon míg, a szentélyben nem... Mi lehet ennek az oka? Műhely vagy mesterbeli eltérés, esetleg érdemi időbeli különbség? Elképzelhető az is, - és talán ez a legvalószínűbb - hogy csupán a faanyag beszerzésében volt érdemi eltérés: a szentély készítésekor egy adott erdőből, erre a célra vágták ki a fákat, míg a hajó építésekor a „piacról” vásárolták az anyagot, ahol sokféle élőhelyről származó, közel azonos időpontban kivágott fát tudtak beszerezni.

A dendrokronológiai elemzés következő lépéseként a szentély és a hajó adatsorát vetettük össze egymással és az abszolút keltezéssel rendelkező kronológiákkal. A két 27épületrész adatsora nem bizonyult egyértelműen összevethetőnek. Két megoldás lehetséges:

A hajó 99., legfiatalabb és kéreggel záródó évgűrűje megegyezik a szentély 86. évgűrűjével. Mivel a szentélyben nem találtunk szíjácshoz tartozó évgűrűt, ez esetben azt mondhatjuk, hogy a szentély faanyagát minimum 14 évvel (az adatsorból fennmaradó 2 esztendő + a szíjács minimális évgűrűszáma, azaz 12) később vágták ki, azaz az épület két részét nem azonos időben, hanem bő 10 év különbséggel fedték be a mai tetőszerkezettel.

20. ábra Sopronharpács, a gerendák relatív időrendje.

28A másik esetben a szentély adatsorának utolsó, 88. évgyűrűje ugyanabban az évben képződött, mint a hajó adatsorának 89. éve. A hajó fáinak kivágása, a kéregmaradványos minta miatt biztosan 10 évvel később következett be ennél. Ez a dátum két esztendővel kevesebb, mint a szentély fáinak legkorábbi kivágási időpontja (utolsó évgyűrű + a szijács minimális évgyűrűszáma, azaz 12 év). Tehát, ebben az esetben a két épületrész faanyaga lényegében egyidős, a kb. 2 éves időkülönbség magyarázható azzal, hogy a hajó fáit piacról vették, ahol korábban kivágott tárolt fát tudtak vásárolni, míg a szentély anyagát erre a célra termelték ki.

Az abszolút datálás sajnos nem hozott megnyugtató és egyértelmű keltezés. (Ha nem egy zárt élőhelyről, ráadásul két eltérő éghajlati, növényföldrajzi adottságokkal rendelkező terület határvidékéről származnak a mintákat biztosító fák, akkor az eltérő életkörülmények miatt évgyűrűszerkezetük nem, vagy csak csekély mértékben hasonlít egymásra.)

Ha a hajó és a szentély egyidejűségét tekintjük elfogadhatónak, akkor a Kárpát-medence közepére kidolgozott kronológiával keltezni lehet az adatsorunkat. Így az utolsó megtalált évgyűrű, amely nagyjából megfelel az összes fa kivágási időpontjának és az építkezés vélhető dátumának, az 1708. esztendőben képződött. Azaz a favágás ennek az évnek a végén, vagy a következő, 1709. esztendő első hónapjaiban történt.

Ha a szentély és a hajó készítésének időbeni különbségét fogadjuk el, akkor az utolsó évgyűrű a Kárpát-medence közepére kidolgozott kronológia alapján 1677, a Bécsi-medencére érvényes adatok alapján 1698. Ez alapján a Kárpát-medencei adatok keltezését elfogadva a hajó anyagát 1675-ben, míg a szentély anyagát pedig legkorábban 1689-ben vágták ki. Ha a Bécsi-medence adatait tartom meghatározónak, akkor a hajó anyagát 1696-ben vágták ki, a szentély anyagát pedig legkorábban 1710-ben. Sajnos a rendelkezésre álló adatok alapján nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy melyik területről származnak a fák, és így melyik kronológiai adatsorral kell összehasonlítani a sopronhorpácsi adatokat.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Grynaeus András – Sarkadi Márton: Újabb középkori jellegű tetőszerkezetek Nyugat-Magyarországon1 / Összefoglalás

Összefoglalás

Az építéstörténeti adatok és a szerkezet jellege alapján a Szentlélek-templom tetőszerkezetének 15. század első felére, de akár a 14. század végére történő datálása sem lenne lehetetlen, ami, összevetve a falkorona ép állapotával és más jelenségekkel, megengedhetővé tenné akár azt a feltételezést is, hogy az épület eredeti tetőszerkezetével állunk szemben. A dendrokronológiai vizsgálat eredménye szerint azonban a ma álló tetőszerkezet több évtizeddel a kápolna építésének befejezése után készült.⁴²⁽⁴²⁾ Nehéz elhinni, hogy ilyen hosszú időbe telt volna a szerény méretű építkezés lezárása, ezért arra kell gondolnunk, hogy az eredeti tetőzetet – eddig ismeretlen okból – rövid időn belül újjal váltották fel.⁴³⁽⁴³⁾ Lényeges tanulsága a magyarországi és erdélyi tetőszerkezetek vizsgálatának az is, hogy – nem meglepő módon – a német ²⁹nyelvterületen szokványos szerkezettípusok gazdag választékának Kárpát-medencei elterjedtségét igazolják.

A sopronhorpácsi minták dendrokronológiai vizsgálatának eredménye egyértelművé válik a történeti adatokkal való összevetés során.⁴⁴⁽⁴⁴⁾ Az 1660 körül katolikus kézbe visszavett, rossz állapotú templom 1697-ben még tető nélkül áll. Újjáépítése 1713-14-ben kezdődik, a tető hamarosan elkészül. Négy évvel később a munkálatok első szakasza nyilván lezárul, ugyanis oltár készíttetéséről értesülünk. 1733-ban szépen fedett, torony nélküli épületnek írják le. Az 1730-as évek végén folytatódik a helyreállítás, ami 1747-ben zárul. Ekkorra elkészül a hajót és a szentélyt fedő boltozat, megépül a torony.

A dendrokronológiai vizsgálat alapján lehetségesnek tartható változatok közül a legvalószínűbbnek a faanyag 1708-ban történt kivágása látszik. Az épületfa szárítása ugyan régebben sem volt általánosnak nevezhető, és elképzelhető lenne a munkák előtti télen való vágás is, de a néhány éves eltérés könnyen indokolható az építkezés kezdetének kisebb eltolódásával.

Az 1740-es évekből fennmaradt írásos forrásokból kiderül, hogy a felújítás sok nehézség közepette,

szüksös anyagi forrásokból zajlott. Valószínűleg így lehetett ez a munkák kezdetekor is, ami érthetővé teszi, hogy a szentély és a hajó anyagának beszerzése nem egy forrásból történt, és a munkát más ácsok végezték, hasonlóan az utóbb végzett boltozáshoz, ami szintén két fázisban történt. Nyilván az anyagi alapok hiányosságának tudható be az is, hogy a torony emelésére mintegy három évtizeddel a tető építése után került sor.

A tető két fázisban, eltérő műhely által történt készítése más szempontból is vizsgálat alá veendő jelenség. Egyrészt, arról tanúskodik, hogy a középkori jellegű szerkezet alkalmazása nem véletlenszerű, egyedi eset, hanem – talán főként templomok fedésekor – a gyakorlatban még nagyon is élő megoldás volt. A soproni Szentlélek-templom hasonló jellegű, bár sokkal finomabban strukturált tetőszerkezetét mintegy két évszázad választja el a sopronhorpácsitól. A szakirodalom szerint a nyugati országok területén már a 16. század folyamán idejétmúlttá váló szerkezet típus hazai hosszú időn át való alkalmazása eddig is valószínűsíthető volt a nagyszámú, természettudományos vizsgálattal egyelőre nem datált erdélyi példa alapján, de bizonyosságot e tekintetben elsőként a sopronhorpácsi példa jelent.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Hárs József: A Sopronban kétszáz éve pusztított hármastűzvész⁴⁵

30Hárs József: A Sopronban kétszáz éve pusztított hármastűzvész⁴⁵⁽⁴⁵⁾

Ernst Marbach 1883. július 19-én ünnepi vezércikket jelentetett meg az *Oedenburger Zeitung*ban a soproni Tűzoltó Egyletről.⁴⁶⁽⁴⁶⁾ Bár a cikk az alább bemutatott tragédiá sorozat első napjának pontosan a 75. évfordulóján látott napvilágot, a szerző egy sort sem szentelt annak, hogy 1808-ban, egy hét leforgása alatt a külvárosnak legalább 344 háza vált a lángok martalékává.⁴⁷⁽⁴⁷⁾ A történeteket később is alig-alig hozták szóba – bizonyára az 1809. évi francia megszállás törölte ki a kollektív emlékezetből, a többi tűzvészrel együtt, amelyek a Belvárost ért 1676. évi csapás után kisebb-nagyobb károkat téve látogatták meg Sopront. Az 1808. évinél hatalmasabb pusztulás azonban sem ezek között, sem később, a bombázásokig nem fordult elő.

A tűzvészről az általam ismert krónikák különböző mértékben és hitelességgel adtak hírt. A legmegbízhatóbban és a legrészletesebben Fiedler János Richárd kereskedő (1733–1818) számol be az eseményekről, úgy is mint szemtanú, úgy is mint a Pressburger Zeitung tudósítója, aki 1808. július 28-án keltezte augusztus 2-án megjelent beszámolóját.⁴⁸⁽⁴⁸⁾ Összeállítása a Soproni Szemle 1943. évfolyamának mellékleteként nyomtatásban is olvasható. A Hazai és Külföldi Tudósítások ismeretlentől közölt gyorshírt július 27-én, részletes beszámolót augusztus 10-én, és helyreigazítást augusztus 27-én, hogy ugyanis gróf Széchenyi Ferenc palotájának berendezésében mégsem esett kár. Michel János sekrestyés (1791–1857) néhány héttel a tragédiák után költözött a városba, krónikaírással azonban csak évtizedekkel később adta a fejét, akkor is nagyjából a pozsonyi újságtudósítást másolta be. Ugyanezt tette a legszebb megjelenésű föliáns megalkotója, Geiger Márton kosárfonó (1807–1870) is. Fabricius András (1770–1847), a védekezés tevékeny részvevője, csak 1844-ben szánta rá magát, hogy emlékeit papírra vesse, de akkor már egy hónapot tévedett. Ifjabb Petz Dániel posztónyíró (1771–1844), aki alighanem a károsultak közé tartozott, alig szentelt figyelmet az eseményeknek. Szemtanú volt a városi dobos, Hannaweck József, aki gyermekeit kifejezetten csak ezekre a tragédiákra emlékeztette.⁴⁹⁽⁴⁹⁾ Gamauf Teofil önéletrajzában, Kis János levelezésében és visszaemlékezéseiben tért ki a témára. A csornai premonstreiek szerzetes-történetírója, Drinóczy György E(vangelista) János (1787–1858) kéziratban maradt hatalmas munkájába – összefoglalója kiegészítéséül –, hosszú latin versezetet másolt, amelynek szerzője alighanem szemtanú lehetett. A túlnyomóan protestáns város pusztulását a bibliai Sodoma és Gomorrha sorsával állította párhuzamba.⁵⁰⁽⁵⁰⁾ Bruckner Gottlieb (1818–1894)

életkoránál fogva sem tudott újat hozzátenni az előbbiekhöz. Csatkai Endre az 1920–1930-as években megjelentetett cikkeiben főként Geigert használta forrásként [31](#)(ezt bizonyítja többek között, hogy a krónikások közül csak ő és Geiger írt 452 leégett házról). A továbbiakban leginkább a bőven megmaradt hivatalos iratokra támaszkodom. [51\(51\)](#)

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Hárs József: A Sopronban kétszáz éve pusztított hármas tűzvész⁴⁵ / Az események

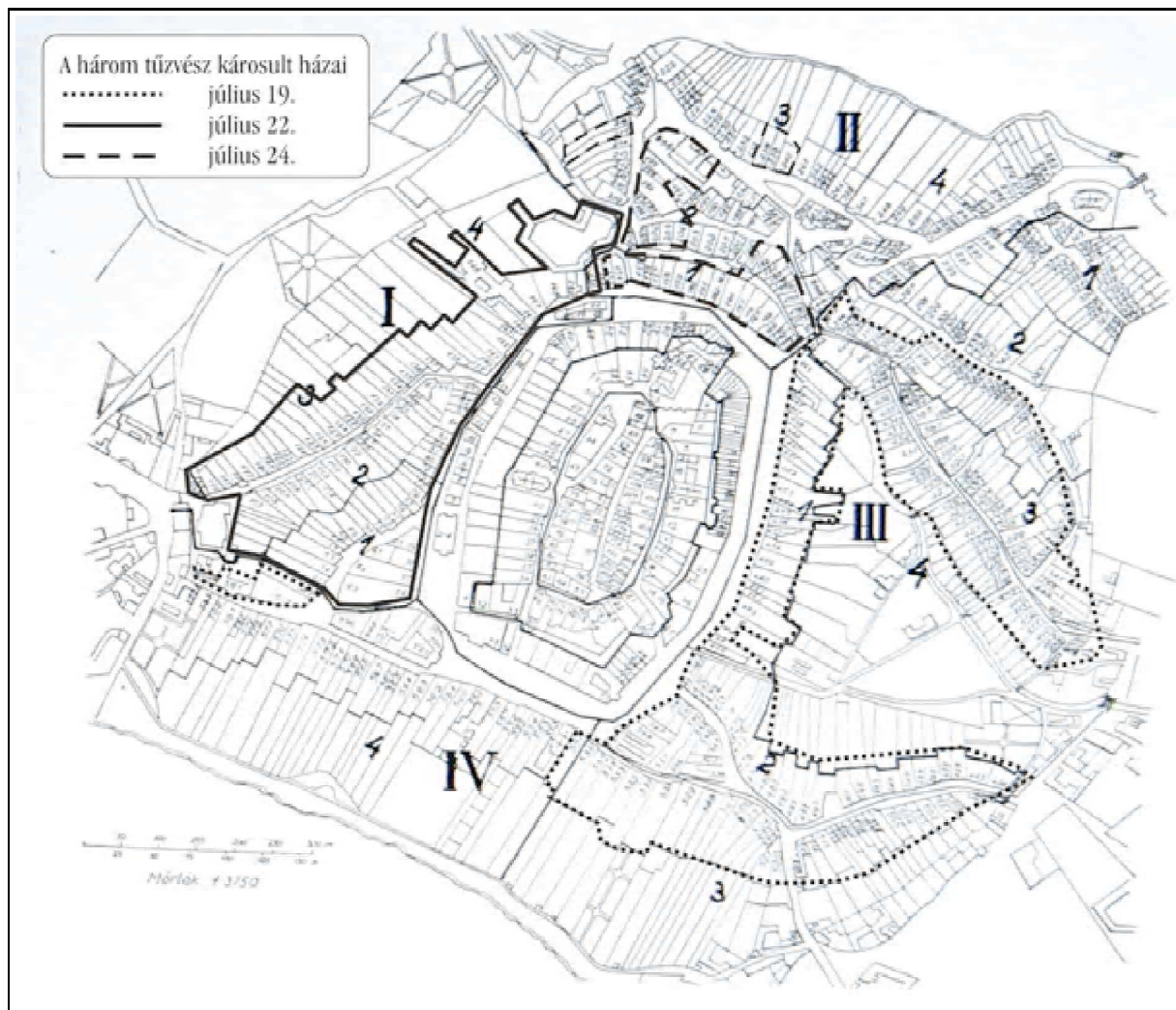
Az események

Már több hete szárazságtól és kánikulától aszalódott a természet, amikor július 19-én, egy keddi nap legmelegebb órájában, fél egykor riadóztatták először a várost. Másodjára 22-én, pénteken, körülbelül ugyanabban az időben, s harmadikként 24-én, vasárnap hajnali fél ötkor.

Az első veszedelem másnapján elkészült nyomozati jegyzőkönyv [52\(52\)](#) szerint, a város gyanútlan békességben élte hétköznapi életét. A tímármester elsétált a Festő köz mellől az Ikvahídra, hogy Schäffer úrral, a lakatossal eszmét cseréljen; mások is csatlakoztak hozzájuk. A borbélysegéd leállt néhány szóra, hogy aztán tovább ballagjon városházi kuncsaftjához borotválásra. Egy Újteleki utcai asszony és fia az utolsó nyugodt percekben arra vitte a mosott holmit rokonának, a Halász utcába. A lakatos segédje az ebédnél lépett ki az udvarra, s felnézett a tetőre. Cimborája is, aki a látványtól kirohant a házból, s fellármázta a környéket. [53\(53\)](#)

A legnagyobb hőségben ugyanis megjelentek a lángok Schäffer János lakatosmester házának tetőszéke alatt (a tömbben volt a városi sörház is). A Balfi utca és Halász utca sarkára valószínűleg a Szentlélek-templom mögül, a városplébánia pajtájáról érkeztek, de a lakatosnál, a padlásra aznap reggel összetömörített széna is bőven adott tápot a tűz továbbterjedésére. A feltámadó szél azután elvégezte a többit. A pozsonyi újság közleménye szerint délután félig tomboltak a lángok. Leégett akkor 204 lakó-ház: a Jégverem egyik háza, a Végfordulatban 8, a Halász utcában 12, a Szeder utcában 3, a Balfi utcában (beleértve a Szigetköz 2 házát is) 67 ház. Az Ikvahídtól délre, vagyis a Kocsma szeren (a mai Várkerületen), az akkor Ezüst utcának nevezett Ötvös utcában, a Kis-Pócsi és a Pócsi utcában, valamint a Hosszú soron, kelet felől a domonkosok templomáig további 113 épület károsodott, [54\(54\)](#) köztük majorok, vendégfogadók, részben városi tulajdonban (1. kép). [55\(55\)](#)

Azt gondolhatnánk, hogy a második vész az elsőből maradt zsarátnokok újraéledéséből keletkezett, de nem. A hely is más, az ok is más. A mai Hátulsó utca 5. sz. ház kapuja boltívének zárókövén a K betű a Kager családot idézi. A kiterjedt família egyik buzgó háziasszonya, Kager Józsefné, ebédre készülve, véletlenül forró zsírt öntött a tűzhelyre. [56\(56\)](#) Rémült kiáltását két gyerek (12 és 10 évesek) és egy ruhát teregető cseléd hallotta ugyan, de a nyomozók nem adtak hitelt nekik a tisztos polgárokkal szemben. Pedig erősen valószínű, hogy a keletkező tűzgömb okozta a veszedelmet, amikor a kéményen át a fazsindelyes tetőre hullott. A továbbterjedésnek a Hátulsó utcában, az Ógabona téren és az Újteleki utcában a vigyázatlanul felhalmozott gyúlékony anyagok (széna, tűzifa, több [32](#)helyen brennbergi szén) adtak tápot. [57\(57\)](#) Ezen a napon az áldozatul esett 95 épület között volt Pejacevich gróf palotája (a mai Petőfi tér 6.), a súlyosan károsult ezredes-kvartélyház és a lovassági kaszárnya is. [58\(58\)](#)

1. kép. A három tűzvész károsult házai (Thirring Gusztáv: Sopron városa a 18. században c. könyvének térképe alapján, amely az 1784. évi házszámozást mutatja)

Hannaweck, a város dobosa, erről a második tűzről így ír: „Pénteken, amikor július 22-én délután fél kettőkor tűz tört ki a Kager-házban, az első fertályban a Festetics-ház mellett, akkor belekapott a Pejacsevich grófi házba. Ebben a házban hátul, a Hátulsó utca felé sok szoba égett ki, boltozatok omlottak össze és 95 öl nagylóvsi⁵⁹⁽⁵⁹⁾ tűzifa 48 óráig lánggal égett, addig, amíg a boltozat rá nem szakadt. Ebből a házból harapódtak el a lángok a Hátulsó utcán, a régi Gabonavásártéren⁶⁰⁽⁶⁰⁾, sőt az egész Újteleki utcán, a muskétások lakásán, az Esterházy hercegi kert kerti házán, az Újteleki kapun kívül. 33Ötnegyed óra alatt elemésztették a tűz lángjai a háztetőket a Kőkapuig. Kund⁶¹⁽⁶¹⁾ tímármester úr és Schwerdner [sic] József úr házait lerombolták, így oltották el a tüzet.”

Kageréknak nem volt könnyű dolguk, hogy tisztára mossák magukat. A legidősebb Kager József (a vigyázatlan háziasszony férje) egy ajtó betömésével akarta elfojtani a lángokat. Ahelyett, hogy tűzilármát csapott volna, el akarta leplezni az eseményt, ami pedig büntetendő cselekménynek számított. Csakhogy szegény ott fulladt meg a vészben – a hátramaradottak talán ezért nem akarták őt okolni a tragédiáért. Ennek a második tűznek az okozóját az ifjabb Kager Mátyás felesége, Anna Mária egy idegen férfiban vélte felfedezni. Az illető a tűz előtt járt a házában, és alamizsnát követelt. Mivel „[...] nem tudott mit adni neki, ezért sűrű zúgolódás közepette távozott.” A nyomozást vezető tanácsnokok felhívták az asszony figyelmét arra, hogy már több gyanúsított is van a városháza

fogdájában, nézze már meg őket, hátha felismeri valamelyikükben a gyújtogatással vádolható férfit, ám a szembesítés eredményének nem maradt jegyzőkönyvi nyoma.

A harmadik vész a Szentlélek utcában tört ki, hajnalok hajnalán. A mai 5. sz. lakó-ház keleti szomszédjának tetőzetét védekezésül még az első tragédia idején rontották le. Thirring Sámuelnek, a mai Várkerület 37. sz. ház tulajdonosának arrafelé kotnyeleskedő fia a Szentlélek utca 5. sz. házban lakó Weber Mátyás szabómestert vádolta gyújtogatással. Neki talán nem hittek volna, de két felnőttnek, Hohenecker Pál szatócsnak és Hirnschrott rézkovácsmesternek is valami ilyesmi volt a véleménye, ezért a szabót vizsgálati fogságra vetették. Lehet, hogy terhelő körülménynek számított, hogy sem a gyanúsított, sem a ház másik lakója nem aludt otthon aznap éjjel. Kérdés azonban, hogy ha ők voltak a tettesek, miért éppen a saját lakásuk fölött lobbantották lángra a faszerkezeteket? Fura bosszú a másik ház tetejének lerontásáért. Ez a tűz elpusztította a mai Kisvármesterületet, az Ikvahíd páratlan oldalát, a Szentlélek és Rózsa utcát, valamint a Szélmalom utcát a Víg paraszt vendégfogadóig.

A lakosság nem sokat tanult az előzményekből. Egy példa rá: „Alulírottak megvizsgáltuk, miért volt puszkapor Stauffer Ferenc helybeli polgári kádármester [Jégverem 4.] kályhájában, és a következő jelentést adjuk róla. A harmadik tűznél, amely ez év július 24-én tört ki, Stauffer Ferencnek két fa doboz [Bichsen = pikszis] durva puszkapora volt, amelyet favágáskor a nagy fatörzsek hasítására szokott használni. Azon fáradozott, hogy a tűzveszélytől megmentse és elejét vegye egy még nagyobb szerencsétlenségnek, ezért a kályhába vetette vagy ő maga, vagy az emberei. Az egyik körülbelül negyedrésnyire volt megtöltve. Ettől a perctől kezdve senkinek eszébe sem jutott, hogy a puszkapor még mindig a kályhában található. Ez azonban 1808. augusztus 10-én este 9 és 10 között meggyulladt és a kályha a hátsó szobában tökéletesen szétrobbant, jöllehet maga a mester otthon sem volt. Felesége azonban a lányával az asztalnál ült. A fertálmester, Narziss Jakab, kivette a kályhából a másik pikszist, amelyet szintén átvittünk a város-házára. A kigyulladás oka teljesen ismeretlen. Mivel a szemben álló kályhának a hamuját a tűzhelyben őrizték, egyedül ezért gondoljuk, hogy ebbe izzó paraszat dobtak, amelytől a puszkapor begyulladt. Az egész szobában nem lehetett tüzet látni. Amiről jelen beszámolót az Érdemes Tanács számára kötelességszerűen teljesítjük.”⁶²⁽⁶²⁾

Miért volt fontos megállapítani a tettest? A tűz előidézője nyilván felelős a károkozásért, de mindenképpen őt terheli a tűzoltás egész költsége. Számos korábbi kisebb ³⁴ügyben, nagy szigorral, így jártak el. Ezúttal azonban, a legátlatzóbb kifogásokat is elfogadva, nem jutottak semmire sem.

Az első esetben a szénahordók és tömörítők könnyedén utasították vissza a feltételezést, hogy talán dohányoztak munka közben. Vezetőjük vallomása szerint ő maga nem dohányos, különben is valamennyien meztelenre vetkőzve dolgoztak, olyan nagy volt a hőség. Hová tették volna a pipát? A második esetben az özvegy letagadta, hogy egyáltalán használta volna a tűzhelyet. A gyerekeknek adott tejet, aztán a sógorasszonnyal beszélgetve döbbentek rá hirtelenében, hogy ég a ház. Odaveszett szerencsétlen férjéről egy szó sem esett vallomásában!

A vasárnap hajnali tűz első füstjét először esőfelhőnek, majd ködnek, lángját pedig lámpának vélték, többen is látták, a hivatalosak pedig – a hajnali őrzáron egy tanácsnok és az őrzőparancsnok – pékségből eredeztették volna. Egy kőműveslegény jutott el a legmesszebbre: töpörtyűt eszegetve arra lett figyelmes, hogy két muskétás (vagyis városi gárdisták, akik szabad idejükben szénahordást vállaltak) tűzcsiholó szerszámmal csereberél. Másodjára már visszakozott: hajnalok hajnalán munkába igyekezett, nem figyelte meg sem az eszközt, sem az embereket. Fel nem ismerné őket, ha szembesítenék velük. – „Hát így történt” – sóhajtott Laitner Ferenc, a vizsgálatot vezető városkapitány, s arra figyelt azon túl, hogy miként lehetne minél nagyobb kölcsönt kapni az államtól – legalábbis a városi tulajdon kárának enyhítésére.

Hogyan volt lehetséges ekkora szerencsétlenség ilyen rövid időn belül? Ami épen maradt, annak a

megmentése óriási erőfeszítést igényelt. A szélsodorta lángok szeszélyén kívül, a várható útjukban álló fedélszékek gyors lebontása vezethetett csak eredményre. Ezt a hivatalos jelentések és a krónikák leírásai egybehangzóan állítják. Elképzelhető, hogy az öt nagy réz tűzifecskendő vízsugarai mit segíthettek, mikor rövid időn belül tizenegy helyen lángoltak házak...

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Hárs József: A Sopronban kétszáz éve pusztított hármas tűzvész⁴⁵ / A tűzoltás

A tűzoltás

Az oltás módjáról az újságok és krónikák néhány megjegyzése, több jegyzőkönyv és egyéb hivatalos irat, illetve az 1811-ben megjelentetett tűzrendészeti szabályzat tájékoztat. Az utóbbit ugyan az események után fektették írásba, de megfogalmazását már jóval korábban kezdték el, tehát a benne található leírások jó része a nagy tűzben alkalmazott jó módszerek paragrafusokba foglalása, illetve a hiányosságok kritikája.

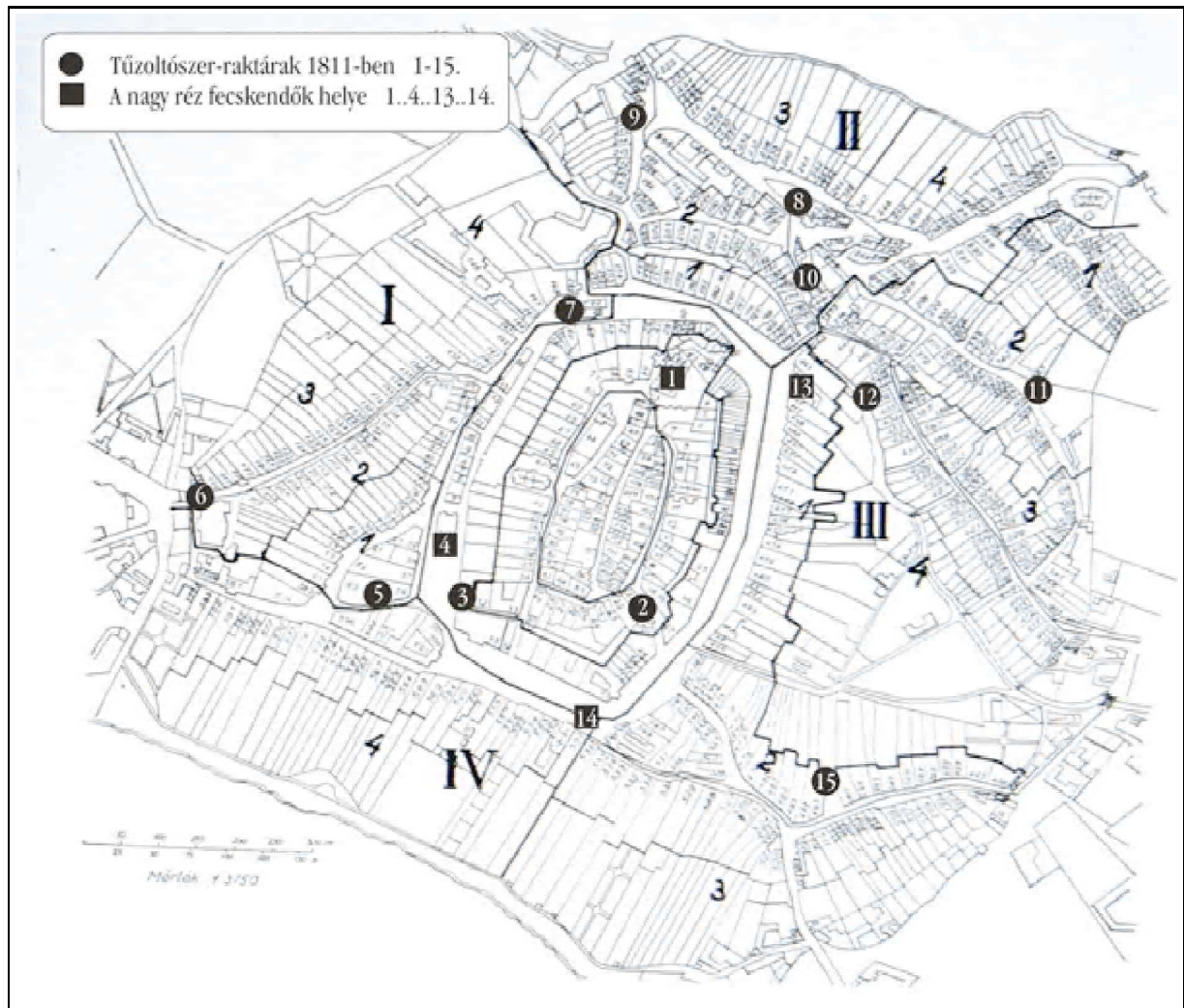
A tűzriadó a szabályzat 46. §-a szerint a következő módon történt: „A toronyőrök közül éjjel-nappal mindig kettőnek a várostoronyban kell lennie. Hogy a szolgálatban levő tanújelét adja éberségének, minden negyedórában, mégpedig nappal, az eddigi szokás szerint, fújjon trombitába. Éjszaka azonban a szokásos kiáltással⁶³⁽⁶³⁾ jelezze, minden alkalommal két egymással szemben lévő ablakon, hogy az egész várost látva nem vesz-e észre hevesen kitartó füstöt, sűrűn feltámadó szikrát, vagy feltörő lángokat. Ha valahol csak sűrű, szokatlan füstöt lát, még ne kongassa meg a harangot, nehogy téves riadóval könnyen káros riadalmat okozzon a lakosság körében, hanem erről tájékoztassa a városházi őr a szócső segítségével. Az észlelt veszély irányát és helyét világosan nevezze meg, hogy az [őr] ezáltal a szükséges intézkedések megtétele végett ³⁵mindjárt jelenthesse a városkapitánynak, és hogy ezért a szolgálatban álló káplár a jelzett és tűzzel gyanúsított helyre kimenjen vizsgálandni. Ha azonban a toronyőr kitörő tűzszikrákat lát, vagy lángokat, és pedig a Belvárosban, úgy azonnal háromszor egymás után, ha a Külvárosban, akkor kétszer egymás után, ha pedig a városfalakon kívül álló házakban van tűz, akkor csak egyszer kongassa meg a tűzharangot és ismétlje meg ezt. Az ütések különbözősége által egyúttal mindenkinek jelzi az irányt is. Az itt meghatározott ütések felszökkenő lángok és növekvő veszély esetén sűrűbben ismétlődnek, a tűz lelohadása esetén azonban nagyobb szünetekkel követik egymást. És ez így folytatódik, amíg a tüzet el nem oltják. Az ütésekkel egy időben a másik toronyőr a kitört tűz irányában nappal a nagy zászlót, éjjel egy világító laternát tesz ki. Ha egy tűz közben ugyanakkor egy másik tűz tör ki, úgy a toronyőr azt hasonló jelek kitűzésével, aztán a harang felváltva való megütésével és a szócsővel jelzi.”

A 47. § is érdekes adatokat közöl: „Amint egy tűz kitörése láthatóvá válik, vagy a tűzharangot megkondítják, minden őr, de csak azok, akik a fegyvereiket elsütik („alle Wachen, aber nur allein diese ihre Gewehre abbrennen”), a várostoronyba kell, hogy menjenek. Különösen éjszaka a nagydobokat a toronyőrök üssék, a dobót a tambour üsse utca hosszat. Aztán a növekvő veszély esetén a bástyákon mindig töltve, készen álló ágyúkat az arra rendelt polgárok sütik el. Ezzel a jellel a földeken található munkások és a város falvai hivatnak segítségül...”

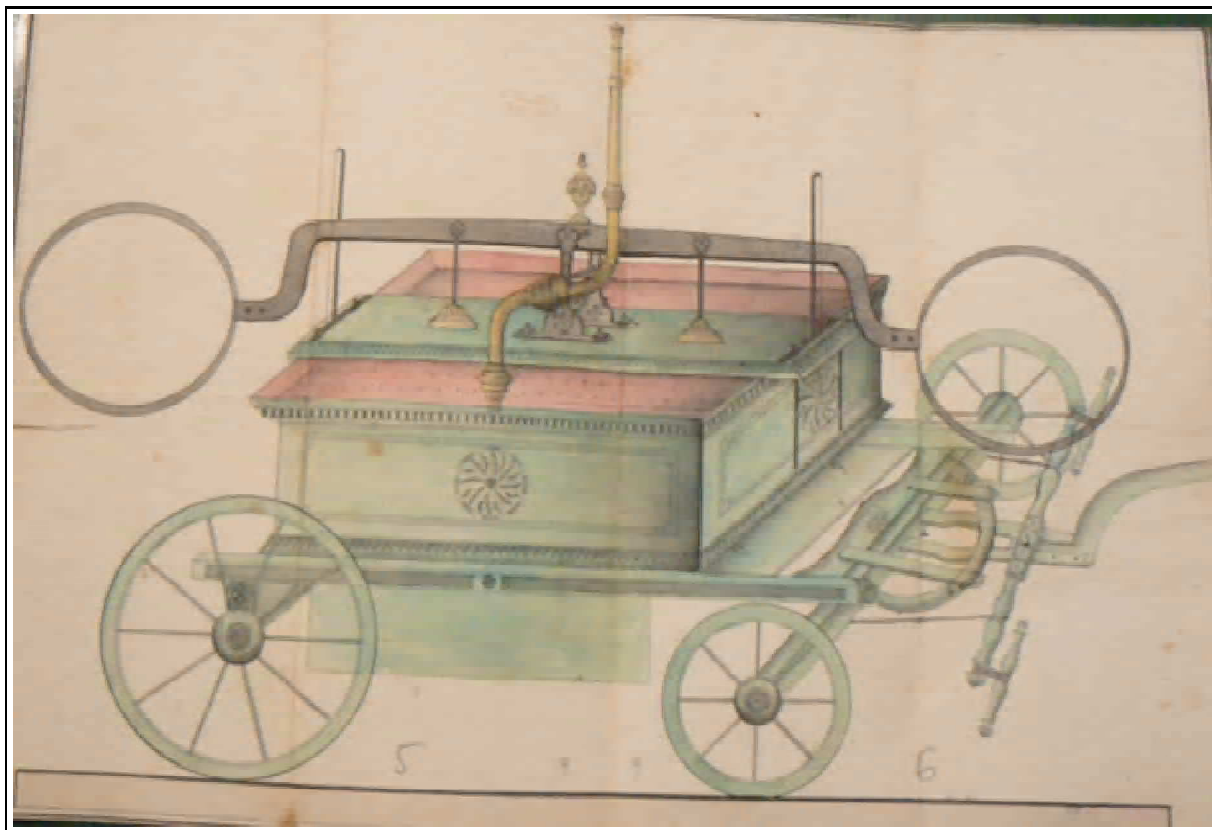
Az oltáskor használandó eszközök elhelyezése jól látható a mellékelt térképen (2. kép). A legfontosabbak, ahol az öt nagy tűzifecskendő és a 12 lajtkocsi volt, az. 1., 4., 13. és 14. sz. tárolóhely, illetve fészker. A 4. sz.-ban, a Brückl-torony mellett, az öt közül két nagy, emeltyűs sárgaréz monstium is készenlétben állt. Ezek egyikét a bécsi Joseph Schaur mester készítette (3. kép), a többit ő hozta rendbe, még 1790-ben. Számos eszköz (kisebb, kézi és nagyobb, de azért hordozható tűzifecskendő, bőr- és szalmavödör, létra és csáklya) megrongálódott, elégett (például a létrák és csáklyák a

Pejacsevich palotánál). Némelyik városi tulajdonú, de magánházakban tárolt eszközről viszont a leltározáskor derült ki, hogy a nagy izgalomban, amikor pedig „égetően” szükség lett volna rájuk, senkinek sem kerültek a keze ügyébe. Az 1808. július 10-i számbavételkor meglévő 289 kézi fecskendőből a hármás tűzvész után mindössze 129 maradt, közülük is csupán 32 épen. A 246 bőrvödörből alig 132-t találtak, az 52 szalmavödörből 46-ot; szíjgyártó és esztergályos látott neki a kijavításuknak. A hiányzó létrafokoknak pedig se szeri, se száma nem volt. ⁶⁴⁽⁶⁴⁾

Az eszközöket egészítette ki a víztározók hálózata, beleértve a kutakat és a két tavat. Ez utóbbiak: a Brückl-torony melletti és a domonkosok temploma előtti tó, amely a hajdani vizesárok illetve halastavak maradványaként biztosította a víz utánpótlását.

362. kép . A tűzoltószer-raktárak 1811-ben (Az 1. képnél hivatkozott Thirring-térkép felhasználásával)

3. kép. Joseph Schauer bécsi mester terve a nagy réz fecskendőről 1790-ben

37Az 54 § jelzi, mennyire fontosnak érezték ezt: „Miután itt olyan patak nincs, amelyben folyton elegendő víz folyna, emiatt minden egyes kútra nagy figyelemmel kell lenni. Ezért minden háztulajdonos a közjó érdekében arra van kötelezve, hogy házi kútját állandóan használható állapotban tartsa és minden hibáját azonnal javíttassa ki. A Külvárosban azonban az illetékes fertálymesterek, a Belvárosban pedig a városi őrseg parancsnoka felelős azért, hogy a fertály kútjait és a nyilvános kutakat hetente szemlélje meg, és gondoskodjon arról, hogy mindig jó lánccal, vödörrel és felhúzó szerkezettel legyenek ellátva és használható állapotban legyenek...”.

A tűz oltása elsősorban a városi gárdisták dolga volt, hozzájuk szaladtak a város-házára, ha valahol meggyulladt az ágy, vagy lángra kapott a kályha mellé „stószolt” tűzifa. A nagyobb vész leküzdése már megkívánta a szervezett alá- és fölérendeltségben élő céhek beavatkozását. A fertálymesterek irányításával gyakorolták feladatukat a nyugalmasabb időkben. Ennek a beosztásnak a gyenge pontja, amikor élesben kellett cselekedni, hogy mindenki félszemmel arra figyelt, hogy míg valahol odébb védekezik, mi történik a saját otthonával. A királynak szóló hivatalos jelentésekben csak annyit jegyeztek meg, hogy az odasietett emberek keze munkájával igyekeztek gátat szabni a tűz tovább terjedésének. A krónikákban találunk utalást arra, hogy bizony sokan otthagyták a védekezést, hogy saját holmijukat mentse. A szemtanúként és alapossága révén hiteles krónikaíró, Fiedler János Richárd írja: „Az [...] elhatalmasodott veszély minden lakost a legnagyobb zavarba ejtette. Sokan, akiknek oltaniuk kellett volna, elsiettek a tűztől, hogy amennyire lehetséges, mentse házaikat és biztonságba helyezték legszükségesebb holmijukat.” Mindenképpen jól jött a katonaság segítsége.

A feladat nemcsak oltásból állt. Ácsok és kőművesek emeltek torlaszokat, s rontottak le fedélszékeket. A Tűzrendészeti Szabályzat 70. §-a intézkedik erről: „Kímélet nélkül végre kell hajtani a tető lebontását, mint a legjobb és legbiztonságosabb eszközt arra, hogy a lángok terjedését megállítsák, ha tovaterjedésüket másként nem lehet könnyen megakadályozni. Mégis a lerontás csak a jelenlevő

tanácsnok rendelkezésére történhet meg. Ezzel a lerontással senki sem helyezkedhet szembe. Ha valaki mégis megkísérli, hogy szembeszálljon, akkor a bontás erőszakkal lesz foganatosítva és az ellenállót a legszigorúbb büntetés sújtja. Ezért azokat a házakat, amelyek lerombolása a lángok tovaterjedését megakadályozta, a kegyes adományok és egyéb támogatás szétosztásakor, más tényleg leégették megelőzve, különös figyelemben részesítik.”

Biztosítani kellett az oltásban részt vevők útvonalát víztől a tűzig, mert bizony sok lábatlankodó gyűlt össze a színhelyeken. Még 1811-ben is erős kritikával illették a báméskodókat: „Miután ismételten nemtetszéssel figyeltük, hogy a korábban volt tűzvészekkor a szőlőművesek nagyjából csak mint kénytelen nézők voltak jelen, és semmire sem becsülve a polgárság védelmét és lakását, bármiféle segítség nyújtásával adósak maradtak, ezért erre a fertálymester úr és a jobbágyatya ismételten emlékeztetni fogja őket. Ugyanakkor komolyan megparancsolják nekik, hogy minden szőlőműves vagy vizes sajtárral, fejszével vagy csákánnyal jelenjen meg a tűznél, a kocsiján víztartállyal vagy vizeshordóval, különben testi fenytől tarthat. És a legszorgalmasabbakat alkalmazni fogják a tetők lerontásánál, ha pedig az a követelmény, akkor [38a](#) fecskendőknél a nyomórúd húzásánál. Hogy azonban a szőlőművesek biztosan megjelenjenek, a jobbágyatyák meg lesznek bízva, hogy a jelenlévőket számba vegyék, és a távollevőket, megbüntetésük céljából, a tanácsnál feljelentsék.” – írják a Tűzrendészeti szabályzat 71. §-ában.

Ennek a lehetőségére már egy 1801. július 11-i irat tanúsága szerint gondoltak. [65\(65\)](#) Radechky óbesternek címezve közlik: „[...] kötelességünk tájékoztatni, hogy tűzvész esetén sok mihaszna, tétlen és hátráltató néző szokott előfordulni az ifjúságból, küldönc, és köznép, akik távoltartására a helybeli városi őrség nem lenne elégséges, mert ezeket részben az oltásra, részben a felügyeletre és az ingóságok mentésére és adott esetben az ilyen alkalommal megsérült személyekhez kell szétosztani.”

Már akkor ehhez kérnek adott esetre erősítést a helyben levő katonaságtól. A hármass tűzvészben ezt meg is kapták. A magisztrátus írásba foglalta elismerését:

„Bizonyítvány. Sopron szabad királyi város alulírott polgármestere és tanácsa ezennel bizonyítja, hogy a helyben kitört háromszoros tűzben, közelebből 1808. július 19-én, 22-én és 24-én az itt fekvő katonaság nemcsak hogy nem vétkes, hanem hogy inkább az Albert herceg ezrednek hozzánk, illetve a környékre beküldött egész legénysége ide sietett, és erejét végsőkéig megfeszítve mindent megtett, hogy megállást parancsoljon a tűznek, és hogy elejét vegye a még nagyobb szerencsétlenségnek.

Kiállított Sopronban, a Tanács ülésén, 1808. július 29-én.” [66\(66\)](#)

A szép írásmű nem önkéntes elhatározásból született. Aznap kaptak ugyanis dörgedelmes levelet a helyben állomásozó Albert herceg vértess ezred parancsnokságától: „[...] eddig sem az ezredesnek, sem a törzs tagjainak és az ezred és a hadbíróság levéltárának ideiglenes szállást nem biztosítottak, amelyre úgy gondolhattuk, annál is inkább számíthatunk, lévén hogy csupán a katonaság nyolc vészterhes napon át tartó egyértelmű, hatalmas erőfeszítésével sikerült a várost megmenteni a teljes leégéstől. Minden értelmes embernek be kell látnia, mihamar a kaszárnyához közelít, hogy a kaszárnya lakói nappal az életükkel játszanak, éjszakánként a szabadban alszanak. Ámde éppúgy muszáj megbotránkoznia azon a ridegségen, amellyel a katonaságot kezelik, amikor látja, hogy a Tisztelt Városi Tanács mily kevésbé jár a kedvében és a szükség legnagyobb fokán teljesített segítséget nem viszonzja.” A rossz viszony egyéb idézetekkel is igazolható. Más kérdés, hogy kinek (mennyire) volt igaza.

Pozsonyból a Neugebauer-ezredtől gyalogmenetben jöttek katonák segíteni. Nem önzetlenül: benyújtották érte a számlát. A város ezen felül még a 4. sz. (Deutschmeister) háziezred Bécsújhelyen állomásozó zászlóaljától kért és kapott segítséget. Erről Michel János krónikájában olvashatunk: „A helybeli Magisztrátus sürgető kérelmére végre lejött Bécsújhelyről egy zászlóaljnyi gyalogság a

Deutschmeister-ezredből, hogy segítséget nyújtson, mintha még nem ért volna véget a szerencsétlenség és jajgatás. Itt maradtak néhány napig, és mivel hál'istennek ezután semmi sem történt, megint visszatértek, ahonnan jöttek.”⁶⁷⁽⁶⁷⁾

³⁹Fiedler még bővebben ír erről: „Néhány előkelő tábornok úr, mint az Albert főherceg vasas ezred törzskara, amely itt a városban található, a kaszárnyabeli legénységgel együtt megfeszített erővel dolgozott; a közeli helységekből elszállásolt legénységből is jöttek rövid időn belül, s szabályos tábornok vertek a Neuhoft⁶⁸⁽⁶⁸⁾ mellett, az Újteleki kapun kívül. Sőt mi több: Bécsúj helyből is érkezett le néhány[!] gyalogos, akik ott voltak bekvártélyozva, hogy munkát végezzenek, illetve őrséget álljanak. Eközben éjjel-nappal járőröztek körös-körül mind a lovasok lovukon, mind a gyalogosok gyalogszerrel. El lehet gondolni, milyen félelmetesnek látszott és valóban félnivaló is volt.”⁶⁹⁽⁶⁹⁾

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Hárs József: A Sopronban kétszáz éve pusztított hármask tűzvész45 / A károk

A károk

Kétségtelen, hogy akkora volt a kár, hogy azt azokon behajtani, akik maguk is károsultak lettek, aligha tudták volna. A királynak címzett jelentésekben a város vezetői megígérték, hogy kimutatást küldenek a várost és a lakosságot ért veszteségekről. Augusztus 20-án elkészült az utcák szerinti felsorolás, utcákon belül házszámától házszámig jelzett csoportokban. Négy nappal később tűzvészre bontott kárjegyzéket is összeállítottak utcák és házszámok szerint. A csoportokhoz átlagos kárösszegeket adtak meg.

Az első tűzvész károsodott házai összesen: 204 ház. Az első tűzvész teljes kára (a városi épületek nélkül): 1.413.570 fl, házankénti átlag 6929 fl.

A második tűzvész károsodott házai összesen: 95 ház. A második tűzvész teljes kára (a városi épületek nélkül): 612.846 fl, házankénti átlag 7384 fl.

A harmadik tűzvész károsodott házai összesen: 45 ház. A harmadik tűzvész teljes kára (a városi épületek nélkül): 155.405 fl, házankénti átlag 3453 fl.

A három tűzvész károsodott házai összesen: 344 ház. A három tűzvész teljes kára (városi épületek nélkül): 2.181.821 fl, házankénti átlag 6343 fl.

A városnak, polgárainak és lakóinak teljes kára az augusztus 12-i jelentés szerint 2.340.662 forint 30 krajcár, ebből csak a városé 148.711 forint. Hiába a pontosságot sugalló krajcár, a két kimutatásban hibák találhatók. Az augusztus 20-i Summariumban a 409–417. sz. házak kétszer szerepelnek, a tűzvészenkénti kimutatásban a darabszámmal vannak bajok; továbbá azzal is, hogy az első tűzvészhez számítják a Hosszú sor Újteleki kapuhoz közel eső végét (ma Rákóczi utca), holott ez – távol a domonkosoktól – minden bizonnyal a második tűzvészhez tartozik.

Sajnos, a két elkészült összeállítás alapját képező helyszíni részletes felvétel nem maradt fenn. Hogy milyen lehetett, azt egy 1806-beli (13 házat elemésztő) kópházi tűz iratai alapján feltételezhetjük. Viertl Gergely leégett két szobakonyhás, két kamrával rendelkező háza 120 forintot ért, a két istálló, egy fészter, egy csűr és egy juhakol pedig 170 forintot. A felszerelés, a termény és az állatok értéke viszont 1723 forint 30 krajcárt tett ki. A károsult segélyként a városbeli gyűjtésből 45 forint 14 krajcárt kapott. A szántóföldön és szőlőben is dolgozó jobbágycsalád vesztesége arányaiban ⁴⁰összevethető a Sopron külvárosában lakók túlnyomó részének veszteségével, és az esetleges segély mértéke is hasonló volt.

Adataimat – a károsodott házak fenti két hivatalos összegzéséből kiindulva – Thirring Gusztáv két könyvének és Házi Jenő munkájának segítségével, az 1807/1808-ra és a következő évre megszerkesztett Vermögensbuchra alapoztam.⁷⁰⁽⁷⁰⁾

Elsősorban a Vermögensbuch⁷¹⁽⁷¹⁾ adataira támaszkodva következik, hogy az első tűzvész 204 károsodott házában 117 háztulajdonos, 207 házrésztulajdonos és 338 bérlakó⁷²⁽⁷²⁾ lakott, együttvéve 662 érintett család. A második tűzvész 95 károsodott házában 52 háztulajdonos, 118 házrésztulajdonos és 108 bérlakó lakott, együttvéve 278 érintett család. A harmadik tűzvész 45 károsodott házában 30 háztulajdonos, 49 házrésztulajdonos és 77 bérlakó lakott, együttvéve 156 érintett család. A három tűzvész 344 károsodott házában 199 háztulajdonos, 374 házrésztulajdonos és 523 bérlakó lakott,⁷³⁽⁷³⁾ együttvéve 1096 család. A város az első nap károsult házaiból hétnek volt tulajdonosa, egynek résztulajdonosa, a második nap károsult házaiból négynek volt tulajdonosa. A harmadik napon leégették között nem volt városi tulajdon. A védekezésül lerombolt tetőszékű 39 ház tulajdonviszonyairól és lakóiról nincs kimutatás, csak annyi megjegyzés egy levélben, hogy bizonyára kártérítést kérnek.

A soproni hármas tűzben érintett 1096 családból 336-ról tudjuk, hogy iparos volt (beleértve a kirurgusokat és gyógyszerészeket is). A városi előkelőknek 15 palotája sérült meg, vagy égett le. A második tűzvészben egy ügyvéd és egy postamester is károsodott, valamint egy egyházi és 17 katona. Az ő családjaik és a foglalkozás megjelölése nélküli családok együttes száma 760. A foglalkozásukat meg nem jelöltek nagy része feltehetően a mezőgazdaságból élt – valahogy úgy, ahogy Viertl Kópházán.

Hogy végül ténylegesen hány embert érintett a tűzvész, azt csak igen vázlatosan lehet megbecsülni. Thirring a négy fertályból álló Külváros lakosainak számát 1784/85-re 10078-ban állapítja meg (595 házban). Az első tűzvész a III. és IV. fertályban pusztított. A 299 házban 4920-an laktak. A 204 károsodott ház az állomány 68,2%-a (3356 lakó). A második tűzvész az I. fertályban pusztított. A 99 házban 1763-an laktak. A 95 károsodott ház az állomány 96%-a (1693 lakó). A harmadik tűzvész a II. fertályt érintette. A 146 házban 2428-an laktak. A 45 károsodott ház az állomány 30,8%-a (748 lakó). Ez összesen 5797 lakót jelentene. Ez a legkevesebb, hiszen az adatok felvétele, azaz 1785 óta a házak és a lakók száma is nőtt 1808-ig, nem beszélve az idézett szerzők különböző szempontjairól.

A halottak számáról nincsenek pontos adatok. A hivatalos szám összesen 14, ez megegyezik a katolikus és az evangélikus halotti anyakönyvekből megállapítható számmal; azzal a megjegyzéssel, hogy lehettek olyanok, akik csak néhány nap múlva ⁴¹távoztak ez élők sorából, s olyanok is, akik a városvezetők látóköréből kiesve, ismeretlenül és felismerhetetlenségig megégyve pusztultak el. Ilyesmire találunk célzásokat a krónikákban, mint ahogy arra is, hogy néhányuk vesztét az okozta, hogy visszamentek a holmijukért, de már nem tudtak kimenekülni.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Hárs József: A Sopronban kétszáz éve pusztított hármas tűzvész⁴⁵ / A károk enyhítése

A károk enyhítése

Biztosító ekkor még nem volt, állami vagy önkormányzati rendelkezések pedig nem írtak elő valamilyen pontosan megszabott központi támogatást. Maradt a jótékonyági segély, illetve az adomány, gyűjtés útján, vagy egyénenként⁷⁴⁽⁷⁴⁾ ajánlottak fel a hír hallatán, esetleg levélbeli kérésre. Mindegyik megoldásra akad példa.⁷⁵⁽⁷⁵⁾

A megye megmozdult: „Nemes Tanács! Jótékonyági segélyként elszámolva a város szűkölködőinek,

azon lakosoknak, akik a gyászos tűzvészről egészen elszegényedtek, kiosztásra küldök ötven cipő kenyeret, három mérő kenyérlisztet és három mérő finomlisztet.⁷⁶⁽⁷⁶⁾ Maradok kegyelmükbe ajánlva Mihályi városában 1808. július 31. Ugyanannak a Nemes Tanácsnak lekötelezett szolgálója Barthodeiszky Mihály.”— írja latin levelében az alispán. A város élelmezési biztosi hivatala elsején és másodikán a küldeményt a névszerint meg nem jelölt károsultak között szétosztotta, s az adományt megköszönte.

A magisztrátus augusztus 9-én, illetve 11-én osztott ki segélyt a helyben összegyűjtött pénzből és az addig beérkezett adományokból a kárvallottaknak. „A Sopron szab. kir. város szerencsétlenül járt lakosai számára összegyűlt pénz behozatott, először a megrendezett gyűjtéssel helyben a belvárosban 1993 fl 23 kr, helyben a Várkerületen⁷⁷⁽⁷⁷⁾ 836 fl 27 kr, helyben a második fertályban 881 fl 4 kr, helyben a harmadik fertályban 69 fl 2 kr, helyben a negyedik fertályban 268 fl 39⁷⁸⁽⁷⁸⁾ kr, azoktól a kereskedőktől és utcai árusoktól, akik helyben, a Krisztus színeváltozása napján rendezett vásáron voltak 75 fl, összesen: 4123 fl 35 ~ kr.” Ehhez még hozzáadtak hét tétel önkéntes adományt. Így kaptak 6679 forint 24 krajcár szétosztható összeget. A sajnós csak neveket tartalmazó lista szerint 21 súlyosan kárvallott egyenként 170, összesen 3570 forintot kapott, a kevésbé súlyos károsultak első osztálya fejenként 100 (összesen 1300) forintot, második osztálya fejenként 50 (összesen 1300) forintot, harmadik osztálya fejenként 20 (összesen 440) forintot vett fel és ismert el aláírásával.

A maradék 19 forint 24 krajcárt végül a Balfi u. 14. sz. ház (1784: 435., 1810: 498.) résztulajdonosának, Hacky Dániel asztalosmesternek juttatták augusztus 11-én, mondván, hogy szegény ember és házrészéből csak a falak maradtak meg, azokat is le kell bontani. Megjegyzendő, hogy ugyanott résztulajdonos volt a fertálymester. Ráadásul az asztalos a várostól megbízást kapott 8 ablaktok szárnyakkal, egy felülvilágító és egy ajtó készítésére a sörház részére, amelyek szeptember 2-án már csak arra vártak az újjáépült műhelyében, hogy Schäffer lakatosmester ellássa azokat a szükséges vasalatokkal. (Egy ablak elkészítése egy mesterembernek 14 órai munkát jelent.) Tehát augusztus 11-étől szeptember 2-ig nem csak az épület felhúzása, de a vállalt munka elkészítése is lezajlott.

Megindító levél kíséretében küldött 1808. augusztus 19-én két boroszlói borkereskedő, soproni megbízottján keresztül, 1000 forintot a károsultaknak. Nagy szó, hiszen idegen csapatok megszállását nyögték éppen.⁷⁹⁽⁷⁹⁾

Igaz, kissé későn, de gyakorlatiasan közelített a gondokhoz a judenburgi gyógyszerész 1808. szeptember 27-én: „Tisztelt Magisztrátus! Alulírottnak, mint aki maga is volt tűzkárosult, dolgozott néhány hétig egy ügyes ács Felső-Karintiából sok segéddel, akiknek a száma most 16-ra szaporodott. Mivel ez a mester azt reméli, hogy négy héten belül minden itt elvállalt munkájával végezni fog, hajlandó egész személyzetével oda utazni. Ennélfogva méltóztassék postafordultával a hírt megosztani velem, hogy a nevezett mester az embereivel oda utazhat-e és naponta mennyi útiköltséget kaphatnak ő és emberei. Ha a Tisztelt Magisztrátus egyelőre nem igényli ezt a mestert és embereit, úgy a mester rászánja magát arra is, hogy télen fejezi be a hátra maradt munkákat, és aztán így térne vissza hazájába.

Utóirat. Mivel nem tudom, hány patikus van ott, s hogyan fogadnának egy ilyen írást, szívesen ajánlanám kollégáimnak ezt a szorgalmas csapatot mesterükkel együtt, mert ismerem a szükségét és nyomorúságot és szeretnék segíteni más és sok szerencsétlenül jártan. Maradok tisztelettel Johann Baumgartner gyógyszerész és mindkét cs. k. kaszárnának felügyelője.”⁸⁰⁽⁸⁰⁾ A tanács válasza szerint az ajánlott brigád jöhet, de csak saját kockázatára, hiszen igen sokan érkeztek már a közeli és távolabbi környékről munkásemberek.

Nincs adat a később befolyt adományok sorsáról, pedig ezek között volt a pozsonyiak igen hálásan megköszönt 4428 forint 52 krajcáros gyűjtése is, az október 15-i újabb kimutatás szerint. A pozsonyiaknak hangsúlyozottan kinyilvánított köszönet azért is érthető, mert 1000 forintnál többet sehonnan és senkitől sem nyugtázhattak. Sajátságos megoldásként a Bécsbe, illetve Pozsonyba adományügyben kiküldött tanácsnokok költségeit a befolyt adományokból vonták le.⁸¹⁽⁸¹⁾

Sopron örökös főispánjának, Esterházy II. Miklós hercegnek csak augusztus 8-án számolnak be a történetekről.⁸²⁽⁸²⁾ Nincs utalás arra nézve, hogy kaptak-e valamiféle támogatást a főrendtől.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Hárs József: A Sopronban kétszáz éve pusztított hármass tűzvész45 / A lelki trauma

A lelki trauma

Michel János írja: „Amikor Sopron szegény jó lakosai már a legnagyobb kétségbeesésben leledzettek, és még mindenfelé cédulákat is találtak, hogy vasárnapig az egész város ⁴³lángokba borul, mindenki céltalanul járkált, sápadtan és összetörten. Senkinek sem volt kedve kimenni a földekre dolgozni, még kevésbé a házakban maradni, ha ugyan nem égtek le. Így félelemből, hogy életüket veszítik övéikkel együtt egy hirtelen jött [újabb] tűzben, mindenki az utcákon ténfergett és a leégett házakban aludt.” (468–469. o.)

Kis János szuperintendens még hozzáteszi: „Mely nagy volt légyen a rémülés, tsak az tudhatja, aki látta s egyszersmind azokat a balgatag mendemondákat is hallotta, mellyel az említett időközben széllyelszárnyaltak, amillyen p. o. az volt, hogy Napoleon plénuma minden magyarországi nevezetesebb városokat a végre kiküldött gyujtogatók által egészen elégettetni [fogja].”⁸³⁽⁸³⁾

A következő jelentés tanúságtétel arról, hogy még a tragédiák utáni hetekben is mennyire rossz volt a lakosság idegállapota. Hiszen amit kifogásoltak, évekre visszamenőleg megszokott kellett, hogy legyen. De a még mindig nagy szárazság és a feltámadó szél visszaidézte az emberekben a borzalmakat:

„Miután alulírottak a lenti évben és napon este 7 órakor jelezték, hogy az Újteleki kapunál a lenvászonszélűzön tüzet szítanak, s ez a városra nézve várhatóan veszélyes, mivel éppen erősen fúj a szél, azon nyomban a helyszínen termett. És ott, különösen Löwné Teréznel úgy találta, hogy a kénézésre a fehérítő-állványra helyezett lenvászonszélűzön egy ott található kalyibában van. Csatlakozott a riasztott Hosszú sori lakók véleményéhez, hogy ott jókora tűz lehetett volna. Éspedig azért, mert a mondott kalyiba ugyanúgy, mint a többi lenvászonszélűzítő kalyibák, egészen fából van és gyúlékony anyaggal, mint tűzifával és textilanyaggal van körülvéve, s a szél sebessége a város irányában erős volt. Valóban annál is inkább tűzveszélyessé válhatott volna, mert a környező szántóföldeken és kertekben sok könnyen meggyulladó termés van. A tartós esőtlen időjárás, a rendkívüli szárazság, a tűz várható azonnali elterjedése és összekapcsolódása önmagában, anélkül, hogy a tárgyakat közvetlenül érintené, veszélyt idézhetett volna elő.”⁸⁴⁽⁸⁴⁾

A félelem a vezetőségben is élt: „Közlemény a dobos részére és a külső városkapukra. Ezennel közhírré tétetik: hogy miután a földek terményét oda, ahol a tűz volt, beszállítani igen veszélyes, további rendelkezésig senki se vágjon neki annak, hogy a terményeket a leégett házakba szállítsa. Sokkal inkább azzal foglalkozzon mindenki, hogy a terményt a szántóföldön gyűjtse össze, hogy azt ott lehessen kicsépelni.”⁸⁵⁽⁸⁵⁾

Egy következő hallani- és olvasnivaló: „Közlemény a Bécsi kapuhoz és a dobosnak a tűzvészszel kapcsolatban. Ezennel közhírré tétetik mindenkinek, akit illet: aki a tűzifáját kivitte a Bécsi kapu elé, és

ott felhalmozta, hogy biztonságban legyen, a fennálló tűzveszély miatt, amely kiterjedhet a városa, elkobzás terhe alatt három napon belül kisebb mennyiségekben megint a házába viheti. Ha azonban ez nagyobb ⁴⁴mennyiségből áll, a várostól messze vitesse el és ott rakassa föl. Sopron, 1807. augusztus 3-án.” [Nyilván az 1808-as évszám lenne a helyes.]⁸⁶⁽⁸⁶⁾

Nagyobb nyomaték kedvéért a megyegyűlés se maradhat tétlen:

„Kivonyás Az 1808dik esztendőben Sz. Jakab Havának 25dik napján⁸⁷⁽⁸⁷⁾ ezen T. N. Sopron Vármegyének tartott Kiss-Gyűlésének Jegyzőkönyvéből 2szor⁸⁸⁽⁸⁸⁾ Minthogy a Tüzi-Veszedelem alkalmatosságával tapasztaltatott, hogy több Házokban a szükségesen fellül számossabban öszve rakott Épületre, és tüzre való fa az Égés tovább való terjedésének gátolását nem tsak nehezétette, sött több Helyeken lehetetlenné tette; arra nézve a N[eme]s Városnak meg hagyatik, hogy azonnal egy Deputatiót rendeljen, aki Házrul Házra járván, okos meg bírálása szerint, a Lakosoknak mindennapi szükségek; s körülállásaikhoz mérsékelvén, a szükségesen fellül való mint Épületre, mint pedig Tüzure való fát részserint a N[eme]s Városnak fa depositoriumjába, részserint pedig más a Városon Kívül lévő alkalmatos Helyekre hordattatassa. Ki adatott Felső Büki Nagy Péter a T. N. Sopron Vármegye hites all Jegyzője által Ne[me]s Sz. Kir Sopron Városának.”⁸⁹⁽⁸⁹⁾

Az óvatosság továbbra sem árt: „Közlemény a kémények és a tűzoltóeszközök szemrevétele ügyében a dobos részére, hogy továbbítsa az Előkapuba, a Balfi, a Lénárd, a Pócsi és az Újteleki kapuhoz. Mihez tartás végett ezennel kihirdettetik: bárki, aki mielőtt a leégett házakban a tetőszéket felállítaná és a házat befedné, büntetés terhe mellett vizsgáltassa meg a kéményeket tapasztalt kőművessel, hozassa biztonságos állapotba és jól vakoltassa be, hogy jövőendő tüzi veszedelem ellen védve legyen. És éppen úgy minden leégett házban az esetleg még ott található tűzoltó szerszámokat keresse meg és készítse elő avégett, hogy az ilyeneket onnan elszállítani és megőrzési helyükre összehordani lehessen. Sopron, 1808. július 30.”⁹⁰⁽⁹⁰⁾

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Hárs József: A Sopronban kétszáz éve pusztított hármass tűzvész⁴⁵ / Az újjáépítés

Az újjáépítés

Az újjáépítésről szólva, induljunk ki az eddig közölt adatokból. Hívjuk segítségül Thirring Gusztáv könyveit annak megállapítására, hogy a 344 károsodott ház és a védekezésül lerontott további 39 épület helyreállítása mekkora munkáslétszámot, időráfordítást és költséget követelt meg. Az újjáépítés általános kezdeteként augusztus 22-t számíthatjuk, amikor az illetékes legfelsőbb hatóság elengedte az Ausztriából hozandó épületfára kirótt vámot. A munka egyes helyeken, például az Arany Szarvasban, még 1810-ben is tartott.⁹¹⁽⁹¹⁾

⁴⁵A minimális napszám: „Közlemény. Minden városkapura és a dobosnak. Mindenki tudomására ezennel közhírré tétetik, hogy senki se merészeljen az itt meghatározottnál magasabb bért fizetni, mint

kőműves- és ácslegénynek naponta, órameghatározás nélkül	1 forint 30 krajcár
minden túlóráért	6 krajcár
a pallérnak naponta	1 forint 36 krajcár
az adogatónak, és pedig	

a. a férfiaknak	42 krajcár
b. a nőknek	39 krajcár
A kőművesek melletti malterkeverőknek, nemtől függetlenül	45 krajcár
Az adogatónak minden túlóráért	3 krajcár

Ennek a rendelkezésnek a megszegője, és pedig az építésvezető minden túllépés esetén 32 forint pénzbüntetéssel, a kőműves és az ács megfelelő mértékű testi fenyítéssel sújtandó, haladéktalanul. Sopron, a tanácsülésben, 1808. augusztus 2-án.”⁹²⁽⁹²⁾

A magisztrátus azon fáradozott, hogy a kárvallottak a közeli osztrák épületfapiacokon minél kedvezőbb áron vásárolhassanak. Ezt azzal sikerült elérni, hogy elengedték a harmincadvámot. A helybeli téglagyártók pedig kötelesek voltak bizonyos mennyiségű terméket biztosítani. Azonban nem csak anyagra volt szükség, hanem élelmiszerre is.

„Jelentenünk kell: a helybeli és a környező helységekbeli malmok gabonaörlését gyakorlatilag lehetetlenné teszi ennek a nyárnak a rendkívüli szárazsága és a víz tökéletes hiánya. Sütőiparosok [pistores], molnárok [molitores] és mások, akik kenyér eladásához örülnek [pinsentes], állami kenyérre szorulnak. Az előbb említett sütőiparosok és molnárok, attól függően, hogy mennyit kapnak a közösből, növelik, vagy csökkentik az őrlés hatékonyságát. Ezt a városkapitány határozza meg. Ami azt illeti, eddig egyetlen a maga nemében, hogy a gabona őrlésével előállítandó lisztre most már igényt tart az itteni népességhez csatlakozott 1000 idegenbeli munkás is.” ⁹³⁽⁹³⁾ (Az utóbbi adat alighanem felkerekítve értendő.)

Thirring Gusztáv könyvének adatait felhasználva megközelítőleg kiszámolható a károsodott házak alapterülete.⁹⁴⁽⁹⁴⁾ Ezek a mennyiségek – a városi épületeket és a lerontott 39 házat⁹⁵⁽⁹⁵⁾ nem számítva – az 1. tűzvész 204 házán 38328 öl, a 2. tűzvész 95 házán 20.458 öl, a 3. tűzvész 45 házán 7694 öl, összesen 66480 öl (vagyis 239328 m_l). A bontásokon és a falak felépítése utáni helyreállításukon október végéig, ha Fiedler közlésére hagyatkozunk, legalább 880-an dolgoztak. Ami a faszerkezeteket illeti, körülbelül 60 napig tartott a munka, a vásárnapokat nem számítva. Feltételezhetjük, hogy túlnyomó részben ún. pórfödémeket alkalmaztak (fagerendákra szegezett egyrétegű deszkapallót), erre kötőgerendás, talpszelemenes fedélszéket állítottak, s a lécezés után fazsindellyel fedték a nyeregtetőt. A Balfi utca 14. számú házat figyelembe véve 3 ácsnak és 6 segédmunkásnak 14 nap kellett 662 m_l alapterületű födém ⁴⁶és a rá állított tetőzet elkészítéséhez. Száz ilyen brigád 66.200 m_l területtel végezhetett két hét alatt, tehát a kerek 240.000 m_l területtel valamivel több, mint 50 nap alatt.⁹⁶⁽⁹⁶⁾ Sajnos pontosabb eredményekre nem juthatunk, de így is lehet valami elképzelésünk arról, hogy mekkora munka folyt a tűzvészek után.

A város vezetősége általános szabályként fogalmazta meg a tűzrendészeti szabályzatban: „A már eddig is érvényben lévő, nagyon is szükséges rendelet az olyannyira tűzveszélyes szalma- és nádtetők teljes eltiltására ismét megerősítettik. Mégpedig úgy, hogy ennek a megismételt rendeletnek a kihirdetésétől számított egy éven belül többé nem tűrhető meg semmiféle szalma- vagy nádtető, legyen az lakás, istálló fölött, még a disznó- és baromfiólakat, csúrt vagy bármi más épületet sem kivéve, ennek a városnak a környékén sem. Mert aki a polgárjogban részesül, vagy vidékről a városba költözik és életmódját javítani akarja, köteleztetik, hogy polgári szokások és életmód szerint éljen és polgár módjára építse házáat. Azokra, akik ezt a rendelkezést áthágják, azon kívül, hogy az előírás ellenére elkészített szalma, vagy nádtető le lesz rombolva, megfelelő büntetés vár.”⁹⁷⁽⁹⁷⁾

Érdekes, hogy a sikerrel kipróbált éghetetlen, ún. habán tető nem terjedt el.⁹⁸⁽⁹⁸⁾ Az agyagcserép

azonban továbbra sem volt olcsón beszerezhető.

Sopron vezetősége a királynak szóló jelentésében már az első tűzvész másnapján megemlítette, hogy a helyreállításokra legalább százezer forintos kölcsönre lenne szüksége. Az összeget az újabb tragédiák után a kétszeresére emelték. Hogy a siker biztosabb legyen, szóvá tették: régtől tartozik nekik a katonaság és a nemesi felkelés (1778-tól növekedett az összeg 1806-ig közel 100000 forintra). A kedvező választ a Bécs város katonai parancsnokságán 1808. október 27-én keltezett 11494. sz. iratból tudhatták meg Sopronban.

A lakosság további magatartásáról Fiedler krónikájában érdekes megállapításokat olvashatunk: „... Annak ellenére, hogy az 1808. július 19., 22. és 24. napján bekövetkezett tűzvészek szörnyűk voltak, amelyek sokakat fájdalmasan sújtottak, bizony némelyek egész vagyონukat elveszítették, s most minden szükséglet ára soha nem hallott magasságokba emelkedett, mégis a divat, az elbizakodottság és költségek oly nagy, hogy aligha emelkedhet följebb. Mindenekelőtt nem tud az ember különbséget tenni a fehérnépek között, hogy nemes, vagy nagypolgár, vagy kézműves felesége lenne.”⁹⁹⁽⁹⁹⁾ A továbbiakban leírja az öltözködést, a „flancot”. Divat a színházba járás, élénk a kávéházi élet. De az istenházába csak ritkán mennek el.

Végül Kis János visszaemlékezéseiből idézek: „Két első esztendőben két nagy szerencsétlenség által látogatott meg Sopron városa. Az 1808-dik év július hónapjában egy hét alatt három nagy tüzi veszély házainak csak nem felét megemésztette; az 1809-dikben pedig a győzedelmes francia hadi sereg által sáskák módjára elborítottak. Mind a két csapás nagy ijedséget okozott s a lakosok mind a kettő által nem csekély kárt vallottak. De a következmények még sem lettek sem a városra, sem reám nézve oly igen gyászosak, mint az első rémülés jósoltathatta.”¹⁰⁰⁽¹⁰⁰⁾

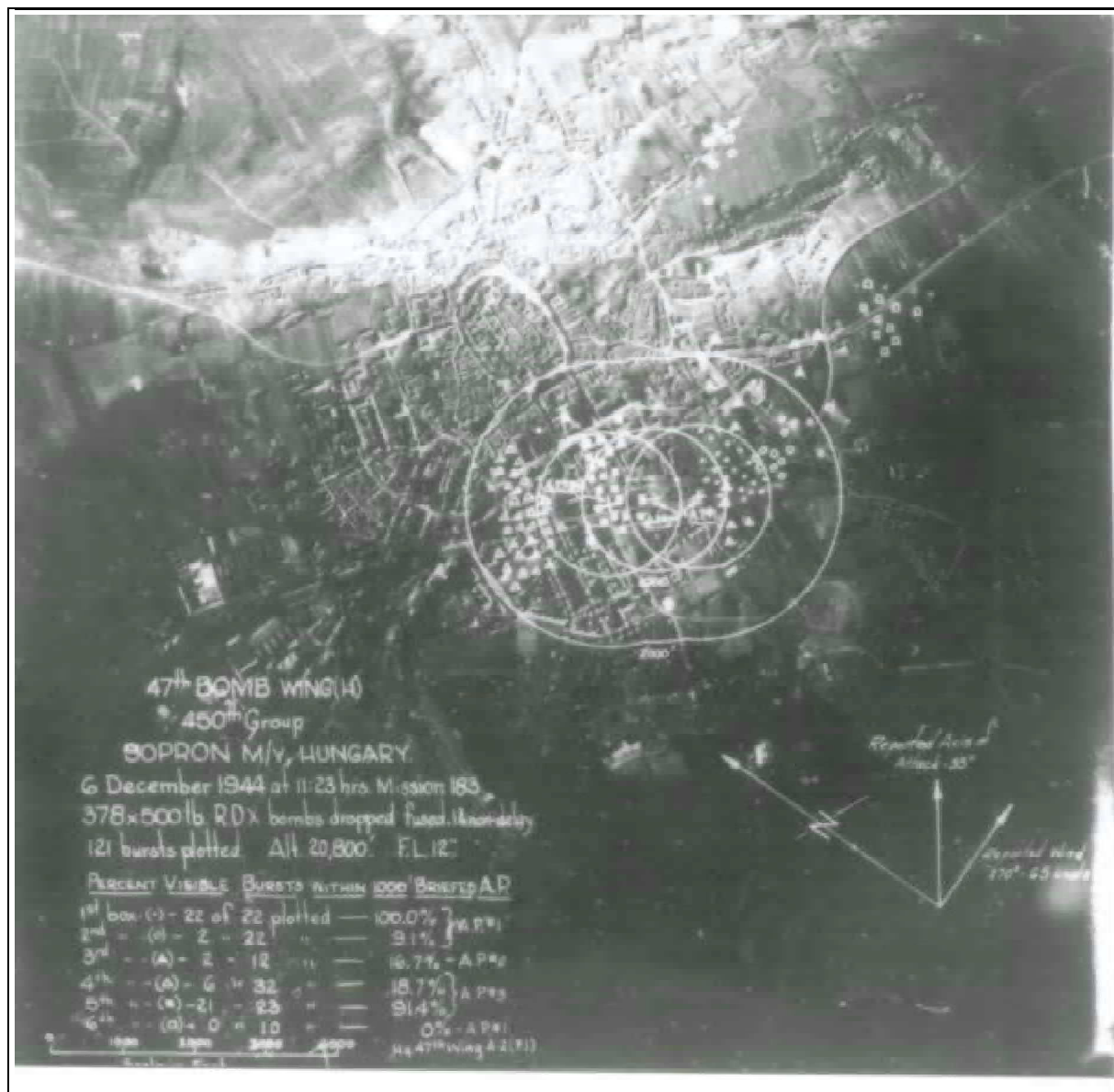
**2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Ifj. Sarkady Sándor:
Légítámadások Sopron ellen (1944. december 6, 18, 19.)**

**⁴⁷Ifj. Sarkady Sándor: Légítámadások Sopron ellen
(1944. december 6, 18, 19.)**

**2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Ifj. Sarkady Sándor:
Légítámadások Sopron ellen (1944. december 6, 18, 19.) / 1944. december 6. A város első
bombázása**

1944. december 6. A város első bombázása

A Soproni Szemle hasábjain több tanulmány és cikk foglalkozott a várost ért légítámadásokkal. A jelen rövid tanulmányban újabb és eddig nem publikált amerikai források és általunk felkutatott légifelvételek segítségével mutatjuk be a várost ért első, második és harmadik légítámadást.¹⁰¹⁽¹⁰¹⁾

48 1944. december 6., 11 óra 23 perc

A 378 ledobott bombából 121 becsapódás kiértékelhető (450th BG) [102\(102\)](#)

1944. december 6., 11 óra 48 perc

224 db ledobott bombából 78 becsapódás kiértékelhető (449th BG) [103\(103\)](#)

Az amerikai 15. légihadsereg B-24-es bombázói közül 73 repülőgép 1944. december 6-án 736 db 245 kg-os nem késleltetett rombolóbombát dobott a városra. [104\(104\)](#) Ezen a napon a város vasúti pályaudvarait első alkalommal érte légitámadás. A 450-esek két [49](#) százada az elsődlegesen kijelölt vasúti célpontokat rombolta, három századuk a célponttól távolabb szórta le bombaterhét, egy századuk támadása teljesen eredménytelen volt. [105\(105\)](#) Az utánuk támadó 449-esek katasztrofális szőnyegbombázása a számukra elsődlegesen kijelölt célpontban (Déli pályaudvar) alig okozott kárt. A Szombathelyt támadó 98-as bombázó csoportból kivált 6 gép azonban jól koncentrált támadást hajtott végre a GySEV-pályaudvar ellen. [106\(106\)](#)

176. bevetés TITKOS

1944. december 6.

A-1

(N) Hartman

A-2

(N) Ross

Allen

(B) Molnar

<u>Stuart</u>	(B) Ryde			
		<u>McKee</u>	(MN) Berfield	17
		20	(RO) Palosko	<u>Williams</u>
<u>Kilpatrick</u>				
	<u>Hovell</u>		<u>Woiboldt</u>	11
16*				
	12		14	
<u>Trunbull</u>				
		<u>Mahoney</u>		53
		5		<u>Sampson</u>
<u>Fiordaliso</u>				
	<u>Young</u>		<u>Bridges</u>	56*
54				
	9*	<u>AcKerly</u>	1	
<u>Neville</u>				
		10		47
		B-1	(N) Blanck	B-2
(N)Klayman				
		<u>Bosworth</u>	(B) Pilcher	
<u>DeFoe</u>	(B) Kingery			
			(MN) Taylor	
	<u>Biles</u>			<u>Stout</u>
<u>Feldman</u>				
	55*			65*
26				
		<u>Hancock</u>		
<u>Hochedel</u>				
		42		73
	<u>Blair</u>		<u>Grover</u>	<u>Hoffman</u>
<u>Carley</u>				
	52		51*	64
63*				
		C-1	(N) Roper	C-2
(N) Romeo				
		<u>Willding</u>	(B) Marath	
			47	

<u>Ross</u>	(B) Holer			
		71	(RO) Rosch	33
	<u>Farrington</u>		<u>Ode</u>	<u>Grubbs</u>
<u>Fabian</u>				
	61		76	34
38				
		<u>Cornwall</u>		
<u>Waller</u>				
		74		35*
	<u>Marrone</u>		<u>Dalrymple</u>	<u>Hagery</u>
<u>Kettering</u>				
	62		77*	31
25				

A 449-es bombázó csoport harci alakzata Sopron támadásakor¹⁰⁷⁽¹⁰⁷⁾

50 Az amerikai kiértékelők jól látták, hogy további rombolásokra lesz szükség, ha a vasúti utánpótlást meg akarják bénítani Sopronban.

1944. december 17-én a 304-es bombázó hadosztály egységei megkapták kijelölt célpontjukat. Mind a négy ezred feladata az oświęcim (auschwitz) olajfinomító elleni támadás volt. A parancs értelmében egymás után szálltak fel támaszpontjaikról a gépek. Az egyre rosszabbra forduló időjárás miatt csak két egység, a 454-es és a 459-es támadta meg az elsődlegesen kijelölt finomítókat, a 456-os a tartalék célpontot, Graz vasúti pályaudvarát, a 455-ösök pedig Sopront bombázták azon a ködös, nyirkos téli napon.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Ifj. Sarkady Sándor: Légítámadások Sopron ellen (1944. december 6, 18, 19.) / 1944. december 18. Sopron második bombázása

1944. december 18. Sopron második bombázása

A 455-ös ezred 36 B-24-es Liberátora reggel 7 óra 21 perckor kezdte meg felszállását támaszpontjáról, az olaszországi Cherignolából. Két gép korai visszatérését jelentették. Az egyik propeller- a másik motorhibára hivatkozott. Ezenkívül egy gép 10 db bombát vetett 44.10 észak 16.30 kelet ponton, egy másik gép 10 bombával hamarosan visszatért bázisára. Egy újabb gép pedig 46.04 észak és 15.25 keletnél szabadult meg bombaterhétől. Az alkalmi és nem elsődleges célpont fölé 31 bombázó érkezett, és a támadó egység 288 db 500 fontos nem késleltetett rombolóbombát zúdított „Sopron nyugati pályaudvarra”, ahogy a hivatalos jelentésben olvashatjuk. A támadást a 455-ösök 11 óra 20 perckor nyitották meg, 21500 és 23500 láb közötti magasságból.¹⁰⁸⁽¹⁰⁸⁾ A felhőfedettség azonban 10/10-es, azaz teljesen zárt felhőzet volt a támadás perceiben.¹⁰⁹⁽¹⁰⁹⁾ A dokumentumokból arra is fény derül, hogy aznap elsőnek Sopront a 454-es ezred kötelékéből kivált két gép támadta meg 11 óra 17 perckor. Két bombázó 22500 lábról vizuális módszerrel összesen 20 db 500 fontos rombolóbombát vetett a

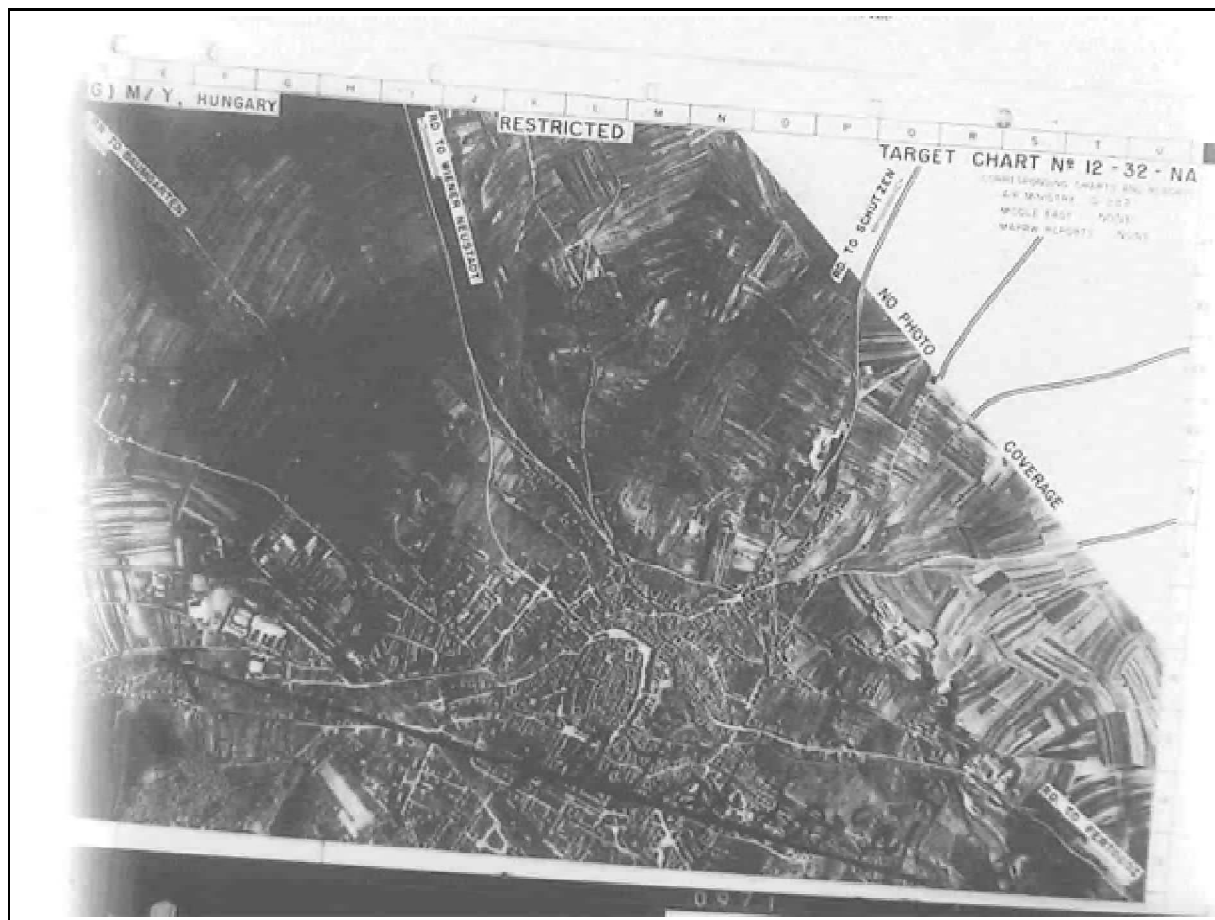
vasúti pályaudvarra. Majd felzárkóztak a három perccel később támadó 455-ösök mellé.¹¹⁰⁽¹¹⁰⁾ Aznap tehát Sopront 33 bombázó, kizárólag B-24-es Liberator támadta, összesen 308 db bombát dobva a csak tartaléknak kijelölt célpontra. 455-ös ezred jelentéséből kiolvasható, hogy a támadást nem tudták sem megfigyelni, sem kiértékelni. Így nem tudták megfigyelni a bombabecsapódásokat sem. A támadást az ún. Pathfinder-radar segítségével hajtották végre.¹¹¹⁽¹¹¹⁾ A 454-esek két bombázója ugyanezt jelentette támadásukról. A visszatérő 454-es egység füstöt figyelt meg Sopronnál.

A 455-ösök vezérgép pilótája és bombázó tisztje a hivatalos jelentés szerint Fogler és Dreeson hadnagyok voltak.¹¹²⁽¹¹²⁾ A támadáshoz a gépek az ún. „Target Chart No 12-32-NA” előírt bevetési céltérképet használták. A jelentésben továbbá szerepel a felvonulási és támadási alakzat és a bombázó gépek megadott gyári száma is.¹¹³⁽¹¹³⁾

**2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Ifj. Sarkady Sándor:
Légítámadások Sopron ellen (1944. december 6, 18, 19.) / 1944. december 19. A harmadik
légítámadás Sopron ellen**

51 1944. december 19. A harmadik légítámadás Sopron ellen

Az amerikai légierő aznapi harci feladata olaj- és kommunikációs célpontok szétrombolása volt Németország területén. December 18-án a 15. légi hadsereg 5. légi hadosztályának B-17-es bombázói elsődleges célpontul a Bleckhammertől északra lévő olajfinomítók támadására kaptak parancsot. Az 55. hadosztály gépei pedig ugyanott a déli olajfinomítók lebombázását kapták feladatul december 19-ére.¹¹⁴⁽¹¹⁴⁾ A negyedikként számba jöhető alternatív célpontnak Sopron vasúti pályaudvarai olvashatók mindkét hadosztály bevetési parancsában.¹¹⁵⁽¹¹⁵⁾ Az időjárási és látási viszonyok miatt a támadás a következőképpen alakult: A 2nd bombázó ezred támadásra felszállt 36 gépe közül csak 16 bombázta Bleckhammer északi olajfinomítóit, hat gép bombáit a déli finomítóra zúdította, hat másik bombázó a második alternatívaként kijelölt Moravská Ostrava olajfinomítóit támadta meg, 6 gép pedig negyedik alternatívaként megpróbálta lerombolni a soproni pályaudvart.¹¹⁶⁽¹¹⁶⁾ Összességében ez volt a 2nd bombázó ezred 335. bevetése.

A december 18-i illetve 19-i támadásoknál használt céltérkép egy részlete [117\(117\)](#)

[52](#)Sopront 23100 láb magasból támadták, a hat gép közül végül egy vetett 8 db 500 fontos rombolóbombát 14 óra 30 másodperckor a városra vagy környékére. [118\(118\)](#) A dokumentumokból még azt is megtudhatjuk, hogy ennél a gépnél a Mickey radart Gosselin hadnagy kezelte, a bombázótiszt pedig Teed hadnagy volt. [119\(119\)](#) A 463rd bombázó egység 150. bevetésének két tartalék célpontja Bécs és Sopron pályaudvarai lettek. A Bécsre támadó egységből kiváló 18 db B-17-es repülőerőd 22500 láb magasból, az első és második század 6-6 gépe 13 óra 4 perckor, a harmadik század 6 bombázója 13 óra 6 perckor 122 db 500 fontos rombolóbombát zúdított a kijelölt célpontra. [120\(120\)](#)

Az 55. hadosztály 460-as bombázó ezred egyik gépe (egy B-24-es bombázó) elszakadt a kötelékétől, amely Maribort támadta. A támadási lap legalján a következőket olvassuk: „8 db bombát dobott Sopron városára, Magyarország.” [121\(121\)](#)

A ránk maradt magyar források tanúsága szerint azonban sem a december 18-i, sem a december 19-i bombatámadások nem érték el céljukat. [122\(122\)](#) Sopronon keresztül továbbra is özönlött az utánpótlás a frontra. Az 1945. február 21-i és március 4-i légitámadást Hárs József ismertette e folyóirat hasábjain 1995-ben. [123\(123\)](#) Elmondhatjuk azonban, hogy a téma még ma sem lezárt. Az újabb és újabb dokumentumok (légifelvételek) és speciális bevetési jelentések tovább árnyalhatják az ismert képet, és hitelesebben rávilágíthatnak „Sopron könnyes-véres dátumaira”.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület húsz éve (1987–2007)

53 Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület húsz éve (1987–2007)

1985-ben Bognár Dezső, a Soproni Városszépítő Egyesület (SVSzE) elnöke és Hargitai Nándor alelnök felkerestek az egyetem Építéstani Tanszékén és felkértek, vállaljam el az Egyesület építési bizottságának megüresedett vezetői posztját. A megtisztelő felkérésnek örömmel tettem eleget, s így léptem elő az Egyesület egyszerű tagságából az elnökségbe. 1987-ben Bognár Dezső egészségi állapotára való tekintettel visszalépett, és a város vezetése engem jelölt az Egyesület elnöki tisztségére. A tagság június 11-én a Kaszinóban tartott közgyűlésen ezt meg is szavazta. A választás bizonyára azért esett rám, mert az említett bizottság sikeresen tiltakozott a Frankenburg úti csomópontban tervezett közúti felüljáró építése ellen. Noha a munkák már el is kezdődtek, Sopron műszaki értelmisége egyöntetűen bizottságunk álláspontját támogatta, s így a város akkori vezetése is belátta, hogy aluljáró építése célszerűbb, nem költségesebb és főleg a városképben előnyösebb.

Szabó Jenő a Soproni Szemlében megírta az Soproni Városszépítő Egyesület történetét 1984-ig, ennek folytatásaként kíván írásom annak a húsz évnek történetéről beszámolni, amíg az elnökséget betöltöttem. Szabó Jenő írásától eltérően első személyben fogalmazok, mert írásom alapját saját feljegyzéseim képezik, személyes emlékeimmel kiegészítve. Mégis hangsúlyoznom kell, hogy ezzel nem a saját munkámat kívánom megörökíteni, sokkal inkább munkatársaimét, akik között a 20 év alatt mindig csak *primus inter pares* igyekeztem maradni. Ennek legfőbb bizonyítéka – és talán eredménye – az a baráti kapcsolat és szinte családias légkör volt, amelyben szeretett városunk javára igyekeztünk együtt tevékenykedni. Beszámolómban nem kívánok adatokra összpontosítani, ezeket a tárgyalt időszak második felében évi jelentések formájában a Soproni Szemlében közzétettem. Most összesítő képet szeretnék rajzolni. Ebből remélhetően kiviláglik az is, hogy az Egyesület ezekben az évtizedekben is megőrizte függetlenségét a politikai élettől, főként a pártpolitikától. Bár hatósági jogkör hiányában sok esetben nem tudtuk tagságunk javaslatainak érvényt szerezni, és több jogos sérelmet sem tudunk orvosolni, mégis sikerült néhány maradandó alkotással a várost valóban szépíteni valamint a mai nemzedék figyelmét városunk múltjának jeles eseményeire és személyeire irányítani.

Az évek során az elnökség összetétele természetesen többször változott, szinte évről-évre. 1987-ben Hargitai Nándor és dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó alelnökök mellett Krisch Róbert gazdasági vezetőt, dr. Mezősi István jogtanácsost és Hárs Józsefet, aki kulturális kérdésekkel foglalkozott, megkértem munkájuk folytatására, míg a titkári teendők ellátására Schey Andrást kértem fel. Dr. Ráczné, Krisch Róbert és Hárs József 2007-ig látták el ezeket a feladatokat. Hargitai Nándor és dr. Mezősi István sajnos nemsokára elhaláloztak, így 1988-ban új alelnöknek dr. Metzl Jánost, jogtanácsosnak pedig dr. Gimesi Szabolcsot kértük fel. Miután 1994-ben dr. Gimesi polgármesternek választották, az ő helyét dr. Pongrácz Péter foglalta el. Elnökségi tagságukat a soron következő közgyűlések jóváhagyták. A megnövekedett teendőik miatt 1988-ban 54 Langer Györgyöt az elnökség jegyzőjének, később dr. Bartha Dénest alelnöknek szavazta meg a közgyűlés. Dr. Metzl János halálát követően 2003-ban az ő helyébe Wallner Ákos lépett alelnökként. 2006-ban dr. Barkó Pétert kértük fel a jogtanácsosi munkák ellátására. A közgyűlések megválasztották az ellenőrzőbizottságot is, ezt a feladatot éveken át Kánitsné Horváth Mária és Molnár Ákos látták el. Az ifjúsági, a környezetvédelmi feladatokra, a mecénásokkal való kapcsolattartásra és az építési bizottságok élére további elnökségi tagokat kértünk fel.

1. kép. A vashegyi Gloriett (1989)

1987-ben első teendők volt a SVSZÉ új alapszabályát megszerkeszteni és jóváhagyatni, ezt néhány év múlva a máig érvényes, dr. Pongrácz Péter által szerkesztett alapszabály váltotta fel.

Röviddel azt követően jelentős takarítási munkát végeztünk a Nándor-magaslat erdejének a Zerge úthoz csatlakozó részén. Itt évtizedes szemét halmozódott fel, háztartási hulladékhegy éktelenkedett. Ezt egyesületünk elszállította és kihelyezett táblákon kérte a lakosságot, hogy többé itt ne rakjon le senki szemetet. Öröndetes, hogy ezt nagyjából megfogadták. Ugyancsak ez időben, Major Sándor erdésznek köszönhetően, aki az Erdőgazdaságban dolgozott és lelkes segítőnk volt, mintegy száz erdei pihenőpadot hoztunk rendbe, s mindegyiken elhelyeztük az Egyesület alumíniumból öntött emblémáját. A süllyesztett csavar dacára mára alig maradt belőlük.

55 Limberger Gyula tagunk, a soproni iskolák diákjai segítségével éveken át lankadatlanul végezte a sopronbánfalvi hősi temető sírjainak, útjainak fenntartását, gondozását. Ezt a munkát kisebb összegekkel támogattuk.

A város kertjeinek és elsősorban a Lövernek a jellegét kívántuk megőrizni azzal, hogy szelídgesztenyecsemetéket vásároltunk és kerttulajdonosoknak 2-2 tövet ajándékoztunk, azzal a feltétellel, hogy azt kertjeikben elültetik. Szépíteni igyekeztünk – a szó szoros értelmében – a várost is: a Széchenyi téri Széchenyi-szobor elrozsdásodott kis díszrácsos kerítését újjáépítettük és a Mária szobron állagvédelmi munkákat végeztünk.

Nemsokára sikerült az első, a város környékét jelentősen szépítő objektumot megvalósítanunk: Felépítettük és 1989. november 10-én átadtuk a vashegyi Gloriettet. Az ácsolt kilátótorony helyén még az első világháború előtt állt egy hasonló, de kisebb „esőbeálló”, melyről mindössze egy régi fénykép és a térképeken feltüntetett megjelölés maradt és nyújtott támpontot a rekonstrukcióhoz. Az új Gloriett

terveit Fekete Zoltán építész készítette el, az építési költségek legnagyobb részét a szombathelyi Erdőrendezőség biztosította, a kivitelezést a TÁEG Hegyvidéki Erdészete végezte. Később a károsodásokat is kijavította, mert sajnálatos módon háromszor is megrongálták és felgyújtották. Szerencsére mindmáig áll.

Kérésünkre Sopron Megyei Jogú Város 1996. március 26-i közgyűlésén dr. Gimesi Szabolcs polgármester ünnepélyesen visszaadta a Károlymagaslati kilátótornyot Egyesületünknek. A kilátótornyot 1935-ben a város támogatásával a SVSzE építtette, de a pártállam idején az idegenforgalmi vállalat tulajdonába került. A visszajuttatást a kérvényezésünk idején hivatalban levő Fejes Zoltán polgármester is támogatta. A tornyot, helyzetének megfelelően, használatra és kezelésre a Tanulmányi Erdőgazdaságnak adtuk át. Viszonzásként a TÁEG évente jelentős anyagi támogatást biztosít Egyesületünknek és vállalta a torony karbantartási munkáit is. Egyesületünk tagjai díjmentesen látogathatják a tornyot. A kilátás javítására távcsövet is beszereztünk. A kilátótornyban Andrassy Péter elnökségi tagunk értékes kiállításokat rendezett, amelyek Kitaibel Pál, Gombocz Endre, Kárpáti Zoltán és Csapody István soproni kötődésű botanikusok tudományos tevékenységéről tájékoztatják a látogatókat és emlékeztetnek a torony tervezőjére, dr. Winkler Oszkár építész-professzorra. Egyesületünk a rendszerváltás után megszüntetett határsávban az Erdőgazdaság területén megvásárolt a határőrségtől egy magasfigyelő állást a Bükkös-árokban, ahonnan szép kilátás nyílik a soproni erdőség egészére, valamint a délen húzódó tájra. A kilátótornyhoz az Erdőgazdaság jelzett sétaút kiépítését ígéri és addig is, amíg a torony felújításra szoruló felépítménye el nem készül, az acélváz védőmázolását 2004-ben elvégezte. A Felső-Lőverhez kapcsolódó Vashegy kőfejtőjének pereme felett, az említett Gloriett közelében védőkorláttal ellátott panoráma kilátóteraszt alakítottunk ki. Az Erdőgazdasággal e három létesítmény ügyében dr. Bartha Dénes alelnökünk tartotta a kapcsolatot. Egyesületünk a város által 2006-ben felépített sörházdombi kilátótorny tervezéséhez nyújtott segítséget.

Egy évszázada immár, hogy a városszépítés egyik alapvető munkája a fásítás volt, ezt a hagyományt követte Egyesületünk akkor, amikor a Csengery utca folytatásaként kiépített útszakaszt az egykori Selyemgyártótól a Győri úti vasúti hídig új fákkal látta el. Ennek megszervezése dr. Ráczné dr. Schneider Ildikó érdeme.

562. kép. A vashegyi Gloriett avatása, 1989. november. Balról jobbra:
Tóth József (TÁÉG), Schey András, dr. Metzl Jánosné és dr. Metzl János, Langer György.

3. kép. Soproni Horváth József festőművész mellszobra.
Kutas László szobrászművész alkotása (1992).

57 Egyesületünk a tárgyalt két évtizedben saját erőből két mellszobrot állított és tíz emléktáblát helyezett el, hogy a város mai lakosait korábban érdemeket szerzett személyek tevékenységére, illetve jeles eseményekre emlékeztesse. Ezen kívül anyagi támogatást nyújtottunk több emléktáblához, melyeket a függeléként közölt táblázatban soroltunk fel. Elődeink a várost ékesítő emlékek, így időjelző állomás, órák, emlékművek létesítése tekintetében nálunk kedvezőbb helyzetben voltak, főleg a tagság sorában levő tehetősebb polgárok anyagi támogatása révén. Manapság az emléktábla bizonyult leginkább annak a műfajnak, amelynek költségeit biztosítani tudtuk, úgy, hogy egyik esetben sem kellett igénybe vennünk a táblával kitüntetettek élő leszármazottainak anyagi támogatását.

Egyesületünk kezdeményezésének és kitartó fáradozásának eredménye a Várkerületen a város által épített díszkút. Ez a legnagyobb emlékmű, mely a második világháború óta eltelt több mint hat évtized alatt Sopronban létesült. A szép kompozíció, a kőből faragott medence felett három allegorikus alakkal, Soltra E. Tamás szobrászművész, tanár nagybecsű alkotása. Az emlékmű jellegű díszkutat övező pihenőterasz és az ehhez kapcsolódó térrendezés Fekete Szilárd építész munkáját dicséri. A díszkút az ezredfordulóhoz kötődik. Egyesületünk részéről Langer György elnökségi tagunk volt az, aki következetesen és fáradhatatlanul szorgalmazta felállítását. Egyesületünk a hely meghatározásában és az alkotó művész kiválasztásában is közreműködött. A költségek fedezetét, mely messze meghaladta anyagi lehetőségeinket, Sopron városa biztosította, az állam hathatós támogatásával. Ezért az avató beszédben köszönetünket fejeztem ki Szájer József országgyűlési képviselőnek és Walter Dezső polgármesternek.

A Bécsi dombi amfiteátrum tövében rekonstruált római emlékoszlop és az egykori városkapuk megjelölésére szolgáló táblák költségeihez ugyancsak hozzájárultunk. A sopronbátfalvi egykori Pálos templom előcsarnokában anyagi támogatásunkkal sikerült egy barokk szobrot felállítani.

Igyekeztünk karbantartani és felújítani az Egyesület régebben állított emlékeit is. 1989-ben a Nándor-magaslaton álló obeliszket, mely Braun Nándor alapítónkra emlékeztet, kijavíttattuk. Braun evangélikus temetőben levő sírkövét és sírját dr. Bartha Dénes alelnökünk vezetésével az egyetemi hallgatók megtisztították. A daloshegyi emléktáblát, amely a régi dalkörre emlékeztet, a TÁEG-gal közösen állíttattuk helyre. A Lőver körúti Heimler emlékmű feliratát és a Printz pihenő emléktáblájának szövegeit újrafestettük. A felújított Muck emlékmű avatásán Bartha Dénes professzor beszédet is mondott. Egyesületünk ismételten felújította a Deák téri időjelző állomást, ezt legutóbb 2005-ben a Kereskedelmi Kamara támogatta, amiért az avatáson Langer György mondott nevünkben köszönetet. A város a közúti csomópontok építése alkalmával szépen rekonstruáltatta az elődeink által létesített Kossuth utcai órát. Köszönettel tartozunk Vajda Géza építésznek, aki a kertje előtt álló koronázó-dombi emléküket 2002-ben felújította. Krisch Aladár kezdeményezésére 2006. évben a balfi országút mentén álló, a város tulajdonában levő pihenőkereszt állagvédelmi munkáit a várossal közösen elvégeztettük.

Langer György elnökségi tagunk javaslatára és a megvalósítást segítő munkájával 2006-ban új számlappal láttuk el a Balfi utca 1–3. számú többemeletes ház párkányán levő napórát, amely városképileg is jelentős, mert az Ikvahídon átpillantva a Várkerületről is látható. Az elrozsdásodott óralapra a város közgyűlésének engedélyével a város címerét is megfestettük.

584. kép. Az egykori soproni közúti villamos vasútra emlékeztető tábla a pályaudvar falán.
Sz. Egyed Emma szobrászművész alkotása (2000).

5. kép. A Hűség-díszkút a Várkerületen. Szobrászművész: Soltra E. Tamás,
térrendező: Fekete Szilárd építész, kőfaragómunka: Faragó János (2003).

59Jelentős eredménye volt az elmúlt húsz évnek az, hogy sikerült a Szent Mihály templom tornyának kivilágítását megvalósítanunk: 2001. április 28-án kigyúltak a fényszórók. A magasztos pillanatban a templom előtti lépcsőkön Rédly Elemér városplébános és dr. Gimesi Szabolcs polgármester is velünk ünnepelt. A munkák megvalósításáért sokakat illet köszönet, ki kell emelnem közülük Németh Lajost és villamossági vállalkozását, Bérczes Zsolt mecénásunkat, a Katolikus Konventet, valamint Kerekes Attila, Gálos Ernő és Víg Péter tagtársainkat.

Rosenstingel Antal elnökségi tagunk javaslatára 1992 óta minden évben egy jól sikerült építkezést emléktáblával tüntettünk ki. Szeptember 29-én Sopron védőszentje, Szent Mihály ünnepén, a város őszi rendezvényén az alkotás építtetőjének, építész-tervezőjének és kivitelezőjének oklevelet adtunk át és az épületre helyezhető emlék-táblát adományoztunk. A kitüntetést először Wälder József városi főmérnök nevéhez kötöttük, a tábla a kitüntető felirattal alumíniumból készült. Miután Sopron városa 1998-ban Wälder-díjat alapított, az összetévesztés elkerülésére ettől a névtől a továbbiakban eltekintettünk, majd 2002-ben a kitüntetést városunk nagy építészének nevéhez kötöttük és Winkler Oszkárrol neveztük el. Ettől kezdve arcképe is megjelent az Sz. Egyed Emma szobrászművész által alkotott új bronz emléktáblákon. A kitüntetett épületeket a cikk végén található táblázat sorolja fel. A kiválasztás pártatlansága érdekében bevezettük a pályázatos jelentkezést. A javaslatok alapján a kitüntetendő alkotást az elnökség választja ki, a munkába a városi főépítést is bevonva.

Egyesületünk az Erdészeti Múzeummal karöltve, amiért dr. Ráczné alelnökünket illeti köszönet, több kiállítást is rendezett. Az első – 1992-ben – Metzl János és Bartha Dénes alelnökök munkája, Diebold Károly soproni fotóművész életművét ismertette, a következő, 1994-ben, az akkor 125 éves SVSZÉ-t mutatta be. A harmadikat, 1999-ben, Grászli Bernadett művészettörténész rendezte Schiller János soproni építőmester életművéről, majd 2000-ben Scharmar János és fia, Schármár Károly soproni építészek alkotásait tártuk a közönség elé, a rájuk emlékeztető Frankenburg úti emléktábla avatásával egyidejűleg.

Miután Fejes Zoltán polgármester 1992-ben a város hathatós támogatásáról biztosította a győri püspökséget a Jereván lakótelepnek nevezett városrészbe szánt új templom építéséhez, Egyesületünk is részt vállalt ebben a nemes kezdeményezésben. A meghívásos tervpályázat hat építészének egyikét mi jelöltük meg és finanszíroztuk. Választásunk helyesnek bizonyult, mert Fejérdy Péter nyerte el társával a zsűri elismerését és ezzel a tervezési megbízást. Így az általunk javasolt pályázó tervei alapján 1997-re felépült a Szent Imre templom, a kortárs magyar templomépítészeti egyik szép alkotása.

Langer Ágnes tagtársunk javaslatára sikerült 1999-ben a Szent Imre téren felújítanunk két nagyméretű városi lámpát, pályázaton nyert pénzből. Egyesületünk kisebb-nagyobb összegekkel támogatta soproni intézmények virágültetéseit; Horváth Sándor tagtársunk Egyesületünk nevében is nagy buzgalommal végezte a dísznövények ültetését. Ifjúságunk ismereteit városunk történetéről és élővilágáról Andrassy Péter elnökségi tagunk igyekezett fáradhatatlanul elmélyíteni, munkáját segítő könyveket és kisebb jutalmakat adományoztunk a diákoknak. Minden évben kisebb ajándékokkal támogattuk a hagyományos soproni „diapozitívpárádét”, amely Hárs Olivér vezetésével működik, és a vizuális kultúra fejlesztését szolgálja. 2006-ban pályázatot írtunk **60**ki az 1956. évi forradalom helybeli eseményeit dokumentáló írások elkészítésére, és a díjazott munkákat átadtuk a Soproni Szemle szerkesztőségének.

Új utcák nyitása alkalmából a város mindenkor kikérte a mi javaslatunkat is a névválasztásban. Az utcanévvel megörökítésre méltó soproni kötődésű személyek, események és körülmények száma túl sok ahhoz, hogy a város minden arra érdemes javaslatot figyelembe tudjon venni. Ki kell emelnünk, hogy a mi javaslatunkra kapta nevét a Csatkai Endre utca, amely eredetileg Képezde utca volt, majd néhány évtizedig a Múzeum utca nevet viselte. A képezdét a háború lerombolta, ma a múzeum központja másutt található, a tudós Csatkai Endre nevét így méltón örököztük meg egy-kori működésének helyén. Kezdeményeztük a Domonkos utca és a Flandorffer Ignác utca neveinek visszaállítását, ebből a második azzal a módosítással sikerült, hogy az egykori Gyár utca (melynek neve a Flandorffer Ignác által alapított gázgyárra utalt) kapta 2006-ban a Flandorffer utca nevet.

6. kép. Deák Ferenc mellszobra. Kutas László szobrászművész alkotása (2003).

Az utcanév-táblák készítése és elhelyezése a város feladata, a házak számtáblájáról a ház tulajdonosának kell gondoskodnia. Ezen a téren sajnos nincs egységes minta a városban. Ezen kívánt egyesületünk segíteni azzal, hogy Oszvald Ferenc elnökségi tagunk fáradozása nyomán a Rózsa utca, az Ösvény utca, a Szélmalom utca és a Hajnal tér házait Kálmán Imre keramikus művész által készített házsámtáblákkal ajándékozta meg.

Egyesületünk szerény helytörténeti gyűjtemény létrehozását is kezdeményezte. Ehhez megvásároltuk Flandorffer Ignác alapítónk festett arcképét, néhány helytörténeti [61](#) antikvár kiadványt és az elhunyt Finta Béla tagunk fényképhagyatékából a Sopron városról készült felvételeket. Reméljük, hogy a gyűjtemény gyarapodni fog.

Sopron város közigazgatási munkáját egyesületünk a különféle bizottságokban való aktív részvétellel segítette. A Városfejlesztési Bizottság munkájában magam is résztvettem, majd később ebben a városi bizottságban Boros László elnökségi tagunk, a Környezetvédelmi Bizottságban pedig Molnár Ákos képviselte Egyesületünket.

Két alapítványunk közül az elsővel a Soproni Szemlét igyekeztünk erősíteni. A lapot 1937-ben akkori elnökünk, Heimler Károly indította útjára, megjelenése a háborút követően egy évtizedig megszakadt. Amikor újra megjelenhetett, a város vette oltalmába. 1994-ben a kiadást ismét Egyesületünk vette kezébe, a folyóirat megjelenését természetesen a város állandó és hathatós anyagi támogatása biztosítja. Mégis célszerűnek mutatkozott 1994-ben alapítványi formában rendezni a szerkesztés, kiadás, terjesztés kérdéseit. A kuratórium élén a 2003. év végéig dr. Ádám Antal, az MTA rendes tagja állt, azóta dr. Bartha Dénes professzor vezeti. Egyesületünk azzal nyújt támogatást a lapnak, hogy tagjainak – magasabb tagsági díj ellenében – kedvezményesen, mintegy illetménylapként biztosítja az előfizetést. Az elmúlt húsz év alatt a periodika főszerkesztője először dr. Mollay Károly professzor volt, tőle

1997-ben vette át ezt a feladatot dr. Turbuly Éva, a Soproni Levélár igazgatója. 1997-ben bekövetkezett haláláig Mollay Károly mint a szerkesztőség elnöke még részt vett a munkában. 1998 óta dr. Szende Katalin felelős szerkesztőként áll az operatív szerkesztőség élén, mellette tanácskozási joggal szerkesztőbizottság alakult. Szende Katalin nevéhez fűződik a lap hatvan évfolyamának CD-re vitele, és ezzel az értékes anyag új formában való közzététele. Ő rendezte 2005-ben a folyóirat újraindításának 50. évfordulója alkalmából a visszatekintő-értékelő konferenciát is. Nem sorolhatom fel e helyütt a lap sok lelkes munkatársát, neveik megjelennek az egyes számok felzetén illetve tartalomjegyzékében. Valamennyiüket köszönet illeti.

Másik alapítványunkat, az Alpokalja Idegenforgalmi Alapítványt, a minket mindig támogató Sopron város ajánlásának, illetve kérésének eleget téve hoztuk létre, ez: a város „imázsát” hivatott korszerűsíteni, kiterjeszteni. Néhány évig, amíg Víg Péter állt kuratóriumának élén, eredményesen működött. Sajnos a város ennek az alapítványunknak a feladatát 2004-ben más szervezetnek szánta. Ismételt kísérleteink a kuratórium átalakítására nem vezettek eredményre. Ezért 2006. novemberben az elnökség az alapítvány felszámolását kérte, azzal az indokkal, hogy működése immár – sajnos – eredménytelen. A kuratóriumba általunk delegált tagoknak több éves munkájukért ezúton is köszönetünket fejezem ki.

Egyesületünk különféle tisztségviselői és támogatói közül e húsz év alatt több jeles személy is távozott az élők sorából. Részt vettünk a korábbi elnök Bognár Dezső, majd néhány évvel később az alelnök Hargitai Nándor temetésén. A magányosan elhunyt Stagl Máriát, aki éveken át minden anyagi javát az egyesületre költötte, szinte csak Egyesületünk elnöksége kísérte utolsó útjára a Szent Mihály temetőben. Ugyancsak elvesztettük jeles alelnökünket, dr. Metzl Jánost (2003) és a meghatározó egyéniségű jeles építészünket, Solt Herbertet (1999) is. Kegyelettel kell megemlékeznünk Káspár Terézia jótevőnkéről, akinek segítségével tette lehetővé jó néhány felsorolt alkotás megvalósítását. Eltávozott Szentistványi Aladárné („Hecsike néni”) is (2006), aki évekig végezte a titkársági teendőket. Áldás emlékükre.

627. kép. A Balfi utcai felújított napóra (2006).

63A tagság létszáma az 1980-as évek végén mintegy 1200 fő volt. Ennek nagy hányadát a korábban toborzott ún. „szocialista brigádok” tették ki, az ő részvételük az egyesületi életben csak névleges volt. Az Egyesület tagjainak létszáma a rendszerváltást követően mintegy 500 főre csökkent, e körül állapodott meg és mozog a mai napig.

A taglétszám növelésére Wallner Ákos alelnökünk érdemleges erőfeszítéseket tett. Sajnos sok régi tag elfárad, még sajnálatosabb, hogy sokan eltávoznak. A közel 140 éves egyesületünk fennmaradásának egyik legfontosabb feltétele, hogy az ifjabb nemzedék érdeklődését felkeltsük a város értékeinek ápolása, az egészséges lokálpatriotizmus iránt. Ez feladata kell legyen az Egyesület 2007-ben megválasztott új elnökségének is.

Az Egyesület dísztaggá választotta előbb Bognár Dezsőt, majd Kutas László szobrászművészt, Krisch Róbert és Langer György elnökségi tagokat, valamint személyemet is. Egyesületünk javaslatára Sopron Megyei Jogú Város közgyűlése és polgármestere kitüntetésben részesítette Hárs József, Krisch Róbert

és Limberger Gyula tagjainkat.

A magam részéről megragadom e visszatekintés alkalmát arra, hogy megköszönjem mindazok segítségét, akik a város iránti szeretetük okán Egyesületünk munkájában részt vettek, akár Sopronban élnek, akár távolabb tőlünk. Különösen köszönöm az elnökségi tagok munkáját, akik valamennyien mindennemű ellenszolgáltatás nélkül szolgálták a város lakosainak jó ügyét. Külön meg kell emlékeznem az adminisztratív teendőket ellátó dr. Tuskó Lászlóné Zsóka és Nagy Ferencné Bori mindenkor nagy segítséget nyújtó munkájáról. Ismételten meg kell köszönnöm mecénásaink anyagi támogatását, köztük kiemelve Bérczes Zsolt, Jámbor László, Józán Tibor, ifj. Krisch Róbert, Németh Árpád, Németh Lajos, Walter Dezső és Vendel Miklós nevét. Külön köszönet illeti azokat a városi vezetőket, akik a húsz év alatt munkánkat támogatták, a tanácselnököket, majd a polgármestereket. A városi vezetők közül külön meg kell emlékeznem Kovács László és Hanzséros Ágnes segítségéről is. Névtelenek maradnak az adófizetők, akik évente adójuk 1%-ával segítik, hogy városunk szebb legyen és méltóan emlékezhessék meg dicső múltjáról.

Ez a húsz év, amelyet áttekintettünk, eseményekben gazdag volt. A város nem is változott olyan sokat, mint a világ. Európa térképét ismét átrajzolták, a pártállam korlátait a globalizáció uralma váltotta fel. Egy olyan szervezetnek, mint amilyen a mi Városszépítő Egyesületünk, egyik sem kedvez, mert fenntartásában egyik sem igazán érdekelt. Egyik sem adott ennek a szervezetnek intézkedési hatáskört. Sajnálatos, hogy az aktív várospolitikához az egyesületi tagságban rejlő szellemi erőt nem használták ki, s a különböző szervezetekben adott tanácsaink, szakértő véleményeink is csak ritkán találtak megértésre és visszhangra – így kerülhetett sor megengedhetetlen bontásokra, emeletráépítésekre, a Deák tér átalakítására, a Lőver beépítésére és más nem kívánatos fejleményekre. Öröndetes és szép kivétel a Soproni Szemle megjelentetésének támogatása, amiért ezúton is köszönetünket fejezem ki Sopron városának.

A lakosságnak sajnos nem egészen egy százalékát köszönhetjük tagjaink sorában, a tőlük befolyó tagdíj igen kevés, ezért elsősorban a város mindenkori vezetőinek jóindulatára szorultunk, továbbá néhány lelkes adakozó-mecénás támogatását élveztük. Ezért is kellett a beszámoló visszatekintésben többször hangsúlyoznom, hogy kinek a [64](#)segítsége, önzetlen áldozatkészsége vagy anyagi támogatása tette az egyes munkák megvalósítását lehetővé. Megváltozott az emberek mentalitása is ebben a húsz évben, az anyagi előrejutásért folytatott küzdelmükben kevesebb idejük és lehetőségük maradt arra, hogy környezetük történelmére is figyeljenek, és a várost önzetlenül szépítsék. A még élő lokálpatriotizmus, amelyben a hely szelleme, a *genius loci* megmutatkozik, mégis ad reményt a jövőre nézve. Reméljük, hogy a társadalmi összefogás tovább fog folytatódni, és hogy eljön az idő, amikor tagjainak anyagi lehetősége nemcsak nagyobb objektumok megálmodását, hanem megvalósítását is lehetővé teszi.

8. kép. A Balfi úti Pihenőkereszt az állagvédelmi munkák elkészülte után (2006).

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület húsz éve (1987–2007) / I. Függelék: a Soproni Városszépítő Egyesület védnökségével megvalósult emlékművek, emléktáblák

I. Függelék: a Soproni Városszépítő Egyesület védnökségével megvalósult emlékművek, emléktáblák

1. Dukai Takách Judit (Berzsényi Dániel műzsája) emléktáblája (Várkerület 63.)

Avatása: 1990. április 7.

Szobrászművész: Lesenyei Márta

Avatóbeszéd: Patthy Anna

2. Soproni Horváth József rajztanár és festőművész mellszobra (Várkerület, Festőköz)

Avatása: 1992. június 5.

Szobrászművész: Kutas László

Avatóbeszéd: Andrásfalvi Bertalan

653. Házi Jenő főlevéltáros emléktáblája (Házi Jenő utca 2.)

Avatása: 1993. október 14.

Szobrászművész: Sz. Egyed Emma

Avatóbeszéd: Kosáry Domokos

4. Kónya Lajos író emléktáblája (Simmelweis utca 2.)

Visszaállítás új épületen a régi helyre: 1994. június 26.

Avatóbeszéd: Sarkady Sándor

5. Flandorffer Ignác a SVSZE alapítója, borkereskedő, emléktáblája (Táncsics utca 12.)

Avatása: 1994. október 20.

Szobrászművész: Soltra E. Tamás

Avatóbeszéd: Kubinszky Mihály

6. Storno Ferenc emléktábla (Bécsi út 25.)

Avatása: 1997. február 21.

Szobrászművész: Sz. Egyed Emma

Avatóbeszéd: Gimesi Szabolcs

7. Wälder József városi főmérnök emléktáblája (Városháza falán)

Avatása: 1998. június 21.

Szobrászművész: Sz. Egyed Emma

Avatóbeszéd: Kubinszky Mihály

8. 100 éve indult Sopronban a közúti villamos – emléktábla a Pályaudvar falán, az egykori végállomáson

Avatása: 2000. április 29.

Szobrászművész: Sz. Egyed Emma

Avatóbeszéd: Lovas Gyula

9. Scharmar János és Schármár Károly építészek emléktáblája (Frankenburg út 8.)

Avatása: 2000. június 25.

Szobrászművész: Soltra E. Tamás

Avatóbeszéd: Csíkszentmihályi Péter

10. Zetl Gusztáv műgyűjtő emléktáblája (Balfi utca 11.)

Avatása: 2002. július 6.

Szobrászművész: Kutas László

Avatóbeszéd: Gimesi Szabolcs és Kubinszky Mihály

11. Hűségkút (Várkerület)

Avatása: 2003. június 20.

Szobrászművész: Soltra E. Tamás

Avatóbeszéd: Kiss Péter és Kubinszky Mihály

12. Deák Ferenc mellszobra (Deák téri közpark)

Avatása: 2003. december 18.

Szobrászművész: Kutas László

Avatóbeszéd: Walter Dezső és Kubinszky Mihály

13. Diebold Károly fotóművész emléktáblája (Móricz Zsigmond utca 2.)

Avatása: 2006. február 11.

Szobrászművész: Sz. Egyed Emma

Avatóbeszéd: Faragó Sándor és Varga Ferencné

66 14. Ágoston Ernő rajztanár emléktáblája (a Kaszinó épületének bejáratánál)

Avatása: 2006. június 6.

Szobrászművész: Kutas László

Avatóbeszéd: Walter Dezső, Giczy János és Kubinszky Mihály

Anyagilag támogattuk Nikolics Károly gyógyszerész emléktábláját a Fő téri Patika-múzeum falán, a Friedrich Károly jeles soproni idegenvezető emléktábláját a Színház utcai szülőházán és Németh Alajos főosztelendő, hittanár emléktábláját az Orsolya téri gimnázium falán. Kicséréltük a Széchenyi palota kapualjában levő emléktáblát, hogy annak szövege korrekt legyen.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / ÉPÍTÉS ÉS ROMBOLÁS / Kubinszky Mihály: A Soproni Városszépítő Egyesület húsz éve (1987–2007) / II. Függelék: az évenként kitüntetett és emléktáblával megjelölt épületek

II. Függelék: az évenként kitüntetett és emléktáblával megjelölt épületek

1. 1992. Evangélikus vendégház (Zerge út), építész: Ráskai Péter.
2. 1993. Alsólőverei posta lakóház és -hivatal épülete (Kaboldi út 4.), építész: Vajda Géza (A2 iroda).
3. 1994. Magyar Külkereskedelmi Bank épület műemléki rekonstrukciója (Várkerület 16.), építész: Ráskai Péter.
4. 1995. Többlakásos ház (Hungarhotels és Pannon-Med, Torna utca 8.), építész: Winkler Gábor.
5. 1996. Zsilka Pál családi háza (Szegegy utca 6.), építész: Tegzes Ottó.

6. 1997. Szent Imre r. katolikus plébánia-templom (Révai Miklós út), építészek: Balázs Mihály és Fejérdy Péter.
7. 1998. Műemléki ház („Saxonia”) rekonstrukció, fogorvosi rendelővel (Ógábonatér 14.), építészek: Ráskai Ferenc és Ráskai Péter (Comfort Kft., Győr).
8. 1999. Hubertusz étterem és panzió (Bécsi domb, Hubertusz út 1.), építész: Fekete Szilárd (A2 iroda).
9. 2000. Nemzeti Hírközlési Felügyelet háza, volt Stauffer villa átépítése (Kossuth Lajos utca 26.), építész: Viszlai József.
10. 2001. Hirschler üveggyár (Ipar körút 24.), építész: Vajda Géza (A2 iroda).
11. 2002. Családi löver-ház (Kertekalja 8.), építész: Supka Kovács Tamás.
12. 2003. 35 lakásos társasház. Interestate Rt. (Kossuth Lajos utca 2.), vezető tervező: Sebes Péter (Stílus+P Kft.).
13. 2004. Városi Zeneiskola (Szélmalom utca 17.) építész: Fekete Mária, Józsa Dávid és Józsa Ágota.
14. 2005. Városi irodaépület (Verő József út 1.), építész: Scardelli György (KÖZTI).
15. 2006. Fűzi-panzió lakóháza (Deákkúti út 10.), építész: Mentés Gábor és Horváth Ágnes.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY

67 MŰHELY

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Lövei Pál: Storno fecit. Az id. Storno Ferenc halálának 100. évfordulója alkalmából rendezett emlékkiállítás megnyitóbeszéde 2007. április 13.124

**Lövei Pál: Storno fecit.
Az id. Storno Ferenc halálának 100. évfordulója alkalmából rendezett
emlékkiállítás megnyitóbeszéde
2007. április 13. [124\(124\)](#)**

Negyedikes gimnazistaként látogattam először Sopronba, tanulmányi kiránduláson. Addigra már sok helyen jártam osztálytársaimmal, bejártuk az országos kék túrának is közel felét – amely akkor még Sümegnél kezdődött csak, nem pedig a nyugati határszélen. A természeti látnivalók mellett sok műemléket is megnéztünk, elsősorban a középkori templomok és a várromok érdekelték a társaságot, de voltunk az akkor még sokkal kevésbé ismert Hollókőn is. Sopronban a középkori városmagon kívül egy biztos pont volt előzetes programunkban: a sokat hallott és képeslapokról visszaköszönő Storno-ház, amelynek lényegéről azonban alig tudtunk valamit. Kedves, de szigorú idősebb hölgyek fogadtak bennünket, és máig emlékezetes maradt a meghatározó benyomás: egy sötét és zsúfolt, különleges, de igencsak idegen világgal került szembe a budapesti Angyalföld és Újlipótváros határáról érkezett osztály. A magyar műemlék-védelem egyik aranykorának, az 1960-as éveknek, a 70-es évek elejének

helyreállításain valamennyire már iskolázott szemünk a rációt, a nemes egyszerűséget kereste volna itt is. Azt, amivel például a fehérre vakolt, frissen feltárt középkori falképekkel mérsékeltén ékes nógrádsápi kis katolikus templomnál, a korszerű vasbeton tömörszerű formáival és héjszerkezeteivel értelmezett visegrádi Salamon-toronymnál vagy diósgyőri várnál találkoztunk korábbi túránk során, és amely kirándulásunk előző állomásait, például a szombathelyi Iseum és a kőszegi vár bemutatását is jellemezte. A Storno-házban ehelyett szinte feketévé öregedett falak, sötét bútorokkal telezsúfolt szobák, a minden szögletet és legkisebb felületet is elborító díszítés, ornamentika, idegen tárgyak tömege várt bennünket, látszólag minden logikus rendszer híján.

68 Olyan értékkel találkoztunk, amelyet nem tanultunk meg még értékelni. Abban az időben a historizmus már és még hiányzott a – ma így szokás mondani – művészettörténeti kánonból. A történeti festészet főműveit még csak-csak ismertük, az ötvenes években egyfajta példaképnek is kikiáltották némelyik képviselőjét, de ezek is sötétek voltak és furcsa pátozssal telítettek. Az építészeti historizmust azonban még a műemlékvédelem néhány évvel később megismert nagy öregjei sem tartották sokra, Gerő László egyenesen viszolygott tőle, és a műemléki topográfia két máig utolsó kötete, Szabolcs megye emlékananyagának Entz Géza szerkesztette, 1986–87-ben megjelent feldolgozása sem az újabb feltárások, műemléki kutatások, friss ismeretek miatt vált túlhaladottá, hanem éppen a historizmus jelentős vidéki emlékeinek és ezek településtörténeti összefüggéseinek teljes semmibevétele okán. Hiába nőttünk fel az európai historizmus területileg alighanem legkiterjedtebb, minőségében is egyedülállóan magas színvonalú együttesében, a magyar főváros pesti oldalának helyenként a körvasútig érő városmagjában, ha annak cikornyás épületdíszeiről legfeljebb mint a kapitalista lakbérúzsora gipszből hazudott hamisításaiként hallhattunk-olvashattunk.

A Storno-jelenség megítélésében, szemléletmódomban az alapvető változást Dávid Ferenc értő kalauzolása hozta – műemlékes beavatásom részeként – a 70-es évek végén, a 80-as évek elején. Általa még röviddel halála előtt megismerhettem Storno Gábort, láttam a Rejpál-ház helyreállításának utolsó fázisait, és tudtam a gyűjtemény átköltöztetésének erőfeszítéseiről. Mellbevágó volt első találkozásom a Bécsi úti műterem egyedülálló gazdagságával, és a tökéletesség különleges érzete töltött el a Szent János-templom késő gótikus boltozatának és a boltcikkelyekbe illesztett Storno-féle Jessefája falképnek a szemlélése közben. Ahogy aztán előrehaladtak a Storno-ház műemléki-restaurálási munkálatai, gimnazista látogatásom sötét emlékei is kiszíneződtek, a falakon felragyogtak a historizmus telített bíborai, barnái, kékjei és zöldjei, hogy kiemeljék az eléjük függesztett, megtisztított táblák és képek részletgazdagságát. A Szent Mihály-templom toronysisakjának kőszobrászati helyreállítása a gótikus formában magasan képzett tudósaként állította eléink idősebb Storno Ferencet – ehhez magyarázattal és gyakorlati bemutatóval Szakál Ernő szolgált –, a toronyalj gótizáló kifestésének restaurátori vizsgálata pedig a sok évszázados hagyományt gondosan feltáró és azt az utókorra továbbörökítő műemlékvédő szemlélet képviselőjeként jelenítette meg a 19. századi restaurátort. Ennek a műemlékvédő szemléletnek természetesen továbbra is jól láttuk a határait – az egyébként nem egyszer gondosan dokumentált barokk templomi berendezések mai pozitív értékelésének hiányát azonban történelmietlen lenne számon kérni Stornón, hiszen szemléletmódja természetes módon gyökerezett saját korának felfogásában, az európai és a magyarországi műemlékvédelem kezdeti évtizedeinek purizmusában, a stíluszisztaság igényében.

Id. Storno Ferenc műemlékeket dokumentáló tevékenységének némely bizonyítéka szakmai körökben korábban is ismert volt – a soproni Szent Jakab-kápolna falfirkáinak lemásolásával például egy az utóbbi években Európa-szerte hirtelen divatossá vált téma, a „memoria-kutatás” hazai előfutárává vált, míg a vajdahunyadi festett címersorozat 69 akvarellmásolata egy a vár építéstörténetében fontos tanúszerpet játszó, a Kárpát-medencében típusában is egyedülálló, mára azonban elpusztult falkép emlékét őrzi. A soproni feliratokat a Csatai-féle műemléki topográfia „népszerűsítette” már az ötvenes években, a vajdahunyadi festményt pedig Möller István máig alapvető, monografikus tanulmánya

reprodukálta 1913-ban. A dokumentumok valódi gazdagsága azonban csak fokozatosan tárulkozik fel a hagyaték művészettörténeti tudományos számbavétele, rendezése, leltározása során és következtében. Ez a munka semmiképpen nem egyemberes feladat. Hosszú évek áldozatos erőfeszítéseivel az első eredményeket Askercz Éva és Nemes András érte el. Múzeumi aprómunkájuk néhány alapvető tanulmány és a tíz évvel ezelőtt éppen itt, a Lábasházban id. Storno Ferenc soproni műemléki munkáit bemutató tárlat segítségével a szakmai és a városi közönség előtt is ismertté válhatott.

A jelenlegi, id. Storno Ferenc halálának századik évfordulóját köszöntő kiállítás természetesen ugyancsak tartalmaz soproni vonatkozású anyagot, rendezői azonban jócskán kiléptek a helytörténeti vonatkozások bűvköréből: az életmű egészének vázlatát kapja a látogató. A vázlat nem azt jelenti, hogy a befektetett feldolgozó munka még csak az elején tart, sokkal inkább azt, hogy csupán a Soproni Múzeumban rendelkezésre álló hatalmas anyag is elegendő lenne többször ekkora, hasonlóan magas színvonalú alkotásokat elénk táró kiállításához. A rendelkezésre álló hely most ennyinek a bemutatását tette lehetővé. A kiállításon olvasható azonban – a leltározás, anyagrendezés, aprólékos meghatározó munka impozáns bizonyítékeként – a Storno Ferenc működésének helyszíneit felsoroló, hosszú jegyzék a hozzá kapcsolódó térképpel; akár ez, akár a tárlat egyes részei további tematikus kiállítások, kisebb-nagyobb „mélyfúrások” lehetőségeit hordozzák magukban.

Aligha meglepő, hogy a munkák többsége a Sopron tágabb környezetét alkotó Nyugat-Magyarország, valamint Ausztria északkeleti, alsó-ausztriai vidékeihez kapcsolódik. Sopron, Moson, Vas, Győr vármegyék helységeinek templomait, kolostorait, útszéli emlékeit felmérési rajzok, kutatási dokumentációk, helyreállítási tervek, új falképek és üvegablakok vázlatai és kiviteli tervei képviselik a hagyatékban. Stornót azonban a munkásságára hamar felfigyelő szaktudomány műemlékek egész sorának felméréseivel bízta meg távolabbi területeken is: előbb 1861-ben Zala megye számos települését járta be Paúr Ivánnal, majd a Magyar Tudományos Akadémia Archaeológiai Bizottsága 1864-ben a Pozsega megyei Orachoviczába, 1869-ben pedig Erdélybe küldte, míg 1878–79-ben Rómer Flóris választotta társul Bihar megye bejárásához. A Sopronban és környékén végzett építészeti, belsőépítészeti, falfestészeti munkái nyomán hívták meg több helyre is a Felvidéken: 1872-ben a lőcsei Szent Jakab-templom falfestményeinek restaurálására, később a szepesváraljai Zápolya-kápolna, a túrócszentmártoni plébániatemplom és falfestményei helyreállítására találták méltónak, de dolgozott Nyitrán és Jánosiban is. Besztercebányán a Borbála-kápolna műemléki munkálataival a tevékenységét az akadémiai bizottság és a Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottsága tagjaként egyaránt jól ismerő, tudós püspök, Ipolyi Arnold bízta meg. Felvidéki tevékenységének koronáját a garamszentbenedeki bencés 70apátsági templom és a körömbányai Szent Katalin-templom máig meghatározó stílszerű restaurálása jelentette az 1880-as években.

Az életmű eddig lényegében ismeretlen elemeit tárják elénk a kiállításon bemutatott és a jegyzékben felsorolt, a világi építészet emlékeihez készített tervek, így a Pejacsevich család megbízásából a szlavóniai nasicei és a Zala megyei zalabéri kastélyok, valamint a család soproni lakóháza átalakítási tervei. Zalka János győri püspök nyaralójának terve nem a középkori formakincs Stornótól eddigi ismereteink alapján joggal elvárt használatát mutatja, a neoreneszánsz stílus megjelenése munkásságában 1868-ban az újabb divatok iránti fogékonyságának és a feladatokhoz való korszerű alkalmazkodásának a jele. A munkásság sokoldalúságát reprezentálják az irodalmi művekhez készített illusztrációk műlapjai, valamint a dísz tárgyakhoz, liturgikus eszközökhöz, a főúri élet környezetének műves kellékeihez készített tervezetek is.

A kiállításon bemutatott, változatos anyag jól mutatja, hogy a Storno-gyűjtemény és a Storno-hagyaték lényegében maradéktalan megőrzésével milyen fontos tettet hajtott végre elsősorban maga a Storno család, hiszen egy sok évtizeden át ízlésében, ráadásul politikai felfogásában is ellenséges környezetben sikerült egyben tartani mindezt; másodsorban az ehhez háttérrel nyújtó város közössége; harmadsorban

pedig a kulturális kormányzat, a megye és a város, amelyek közös gazdasági erőfeszítése tette lehetővé az 1980-as években a hagyaték megvásárlását és megóvását.

A Storno-jelenség hatása igen sokrétű. A tudományos dokumentációk műemlékvédelmi hasznosíthatósága mellett nyilvánvaló a turisztikai vonzereje, amely még a korszak, a stílus tagadásának idején, az éppen aktuális divat ellenében is érvényesülni tudott. Ma Zádor Anna és Komárik Dénes művészettörténeti, építészettörténeti munkássága és iskolateremtő tevékenysége nyomán élénknek mondható hazai historizmus-kutatás (legjelentősebb Sopronnal foglalkozó képviselői Kubinszky Mihály és Winkler Gábor), a nyolcvanas évektől egyre erősödő városvédő mozgalom, a lassan eszmélő műemlékvédelem a megóvandónak ítélt stílusirányzatok és épületípusok egyre táguló köreivel sokkal szilárdabb háttérrel jelent már az értékörzéshez. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a Storno-ház és gyűjteménye, a sajnos még ma is kevésbé ismert, így igencsak népszerűsítendő és minél előbb helyreállítandó Storno-műterem, a város középkori műemlékeinek – a Szent Mihály- és Szent János-templomoknak, a Szent Jakab-kápolnának, a kőkereszteknek – máig meghatározó, Storno-féle restaurálása a historizmus olyan különleges együttesét alkotja, amely egész Európában párját ritkítja. Változatossága, különlegessége, sajátos légköre mellett a hozzá kapcsolódó családtörténet példamutatása, a hagyomány ereje, az ismertségből adódó példaképszerep segíthet a historizmus további népszerűsítésében is. Erre valójában ma is óriási szükség van. Ha a stílus olyan főműveit, mint a Parlament, az Operaház, a Bazilika épületét már az őket megillető gondossággal kezeli az ország, a budapesti historizáló városmag pusztítása éppenséggel egyre intenzívebb. A világörökség rangjára emelt Andrássy út mellékutcaiban is eltűnhetnek három-négyemeletes lakóházak, minden a környezeténél valamivel alacsonyabb épületet a bontás vagy emeletráépítés fenyeget a fővárosban és vidéki városainkban egyaránt, ⁷¹egész háztömbök és városnegyedek hagyományos beépítési rendszere, telekosztása tűnik el egyik évről a másikra. Itt Sopronban is az Alsó-Lőver villasorán mementóként meredezik a meggondolatlan turisztikai fejlesztésnek áldozatul esett Proszwimmer-villa jellegzetes saroktoronyának maradványa. A barokk Nepomuki Szent János-kápolna közvetlen környezetében pedig tábla hirdeti büszkén, hogy néhány visszaapplikált faragott fa díszítés felhasználásától eltekintve ártéltelmezett másolatként épül újjá egy másik tipikus nyaralóépület. Ismét aggódunk kell amiatt is, hogy helyén maradhat-e a pannonthalmi apátsági templom monumentális, Storno-tervezte szószéke. A kiállításon főhelyen álló tervrajzán szépen kalligrafálva olvasható a művész szignója – a tárlat címéül választott „Storno fecit”, vagyis „Storno készítette”. A középkori donátorok és művészek jelölésére utaló megfogalmazás pontosan mutatja Storno felfogását: a középkor félig építész, félig művész, félig kézműves mesterei utódjának tartotta magát – a pannonthalmi rajzon egyenesen középkori viseletben álló staffázsfiguraként tartja a léptékül szolgáló pálcát.

A „Storno fecit”-kiállításról nyugodtan elmondható, hogy a gyönyörködtetésen, tanításon, nemes szórakoztatáson túlmenően missziót teljesít. Rendezői, Grászli Bernadett és Kiss Melinda – az előbbi a témát doktoranduszként évek óta intenzíven kutató művészettörténész (ő állította össze az életmű állomásait tartalmazó, említett jegyzéket is), az utóbbi a Soproni Múzeum ugyancsak művészettörténész munkatársa – egy különleges személyiség életművének első összefoglaló bemutatását tárják most elénk. Kérem, fogadják azzal az örömmel és megbecsüléssel, amely a bemutatott személyiségnek, a munkáját továbbvivő és emlékéit megőrző családnak, az egykori tevékenység gazdagságának és minőségének, valamint a hagyatékot feldolgozó kutatói generációknak kijár!

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Balázs Károly: A Schlaraffia Sempronia lovagjai. A soproni schlaraffok (egyáltalán nem titkos) története

⁷²Balázs Károly: A Schlaraffia Sempronia lovagjai. A soproni schlaraffok

(egyáltalán nem titkos) története

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Balázs Károly: A Schlaraffia Sempronia lovagjai. A soproni schlaraffok (egyáltalán nem titkos) története / Bevezetés

Bevezetés

A schlaraff lovagok nemes és bohóságában is dicső rendjéről számtalan kisebb-nagyobb publikáció látott napvilágot a schlaraff idők, jelesen az utóbbi másfélszáz év folyamán, mindenek előtt a rend (*Allschlaraffia*) által sorozatban megjelentetett ún. „Uhu”-kiadványok és évkönyvek (*Stammrollen*),¹²⁵⁽¹²⁵⁾ továbbá a profán világ számára írt sajtócikkek formájában. Különleges kitüntetések, rendjelek a numizmaták figyelmét is korán felkeltették.¹²⁶⁽¹²⁶⁾ Mindezen források révén aránylag sokat tudunk róluk – de, úgy tűnik, mégsem eleget. Nem azért, mintha lovagjaink bármikor is titkolódtak, vagy akár rejtőzködtek volna. Ez nem volt szokásuk, jóllehet gyakran hozták őket gyanúba a szabadkőművességgel, illetve szabadkőműves „praktikákkal”.

Rendről és lovagokról írunk, jóllehet e jókedvű asztaltársaság mindenhol egyesületként működött. Kik voltak akkor hát eme lovagok, mi célt szolgáltak összejöveleik? A kérdést hadd válaszolják meg saját maguk: „A társaság, mely magát „Schlaraffia Sempronia”-nak nevezi, a művészet és humor ápolását tűzte ki céljául, melyen a férfibarátság élesztésével munkálkodik; a társaság székhelye Sopron, pecsétje egy fülesbagoly képét mutatja *’In arte voluptas – Sempronia’* körirattal.”¹²⁷⁽¹²⁷⁾

Ami a humort, illetve a humorérzéket illeti, e téren a lovagokat igazán nem érthette gáncs, hiszen egész szertartásrendjük, címeik, bohókás lovagi öltözetük, a korabeli rang- és címkórság kifigurázása mind-mind erről tanúskodott. Ezek a kedves, bohó fiúk ugyanakkor művészek is voltak: a polgári életforma játékos kedvű művészei. Egyszóval: ők voltak a schlaraffia, az *ordo ludens* lovagjai.

A hazai schlaraffokról a legtöbb forrás a soproni egyesülettel kapcsolatban áll rendelkezésünkre, a többiekéről csupán elszórt és meglehetősen hézagos ismereteink vannak mivel a schlaraff dokumentumok, emlékek java része nálunk majd’ mindenhol megsemmisült, elkallódott. A Soproni Levéltár aránylag jelentős anyaggal rendelkezik, **73a** Soproni Múzeum schlaraff vonatkozású gyűjteménye pedig kiemelkedően gazdagnak mondható.¹²⁸⁽¹²⁸⁾

A Sempronia első krónikása *Ritter Guttenberg der Bosniak* (profán, vagyis világi nevén Romwalter Alfréd nyomdatulajdonos) volt,¹²⁹⁽¹²⁹⁾ az egyesület részletes történetét pedig az egyesület fennállásának ötvenéves évfordulójára *Ratatatata von Fanfaria* lovag, a Burg kancellárja (alias Christophée Ottó takarékpénztári igazgató) állította össze.¹³⁰⁽¹³⁰⁾ Listájában 410 soproni schlaraff szerepel, időrendi sorrendben a lovagi, majd polgári nevek illetve a foglalkozás feltüntetésével, ezt a jelen tanulmány szerzője további források segítségével 426-ra egészítette ki.¹³¹⁽¹³¹⁾

A múltnak, természetesen beleértve a schlaraffok múltját is, mélységes mély a kútja – majdhogynem kimeríthetetlen. Mi csupán egy keveset, mondjuk úgy, hogy egy schlaraff áldomásra valót, egy *Oho*-kehelynyit tudtunk belőle most meríteni...

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Balázs Károly: A Schlaraffia Sempronia lovagjai. A soproni schlaraffok (egyáltalán nem titkos) története / Néhány szó az Uhuversumról

Néhány szó az Uhuversumról

Az ős-schlaraff, vagyis a prágai anyaegyesület (*Allmutter Praga*) helyi bohémek társaságaként, elsősorban az ottani német színház tagjaiból alakult meg 1859. október 10-én. Névválasztásuk nem volt véletlen: a német népmesék világában *Schlaraffia* az a csodálatos ország, ahol palacsintából készültek a házak, kolbászból fonták a kerítést, sült csirkék és kacsák repkednek szerteszéjjel, csak arra várva, hogy valaki kedvet kapjon hozzájuk. Ezt a mesés földet, ezt az Eldorádót azonban hatalmas kásahegy veszi körül, és csak az juthat be ide, aki keresztülragja magát rajta.

1859 az *Anno Uhui 1*, a schlaraff időszámítás kezdete. Schlaraffiával egy új, egy jobb világ született. A schlaraff lovagok ezt elsősorban társas vacsorával összekötött találkozók – *Sippungjaik* – alkalmával éltek meg. Ezen összejövetelek nyelve a német volt és maradt, ami persze nem zárta ki, hogy más nemzetiségű – németül nem túl jól, vagy éppen törve beszélő – is felvegyenek tagjaik sorába. Ezt bizonyítja dr. Hruby Ede soproni főorvos, vagyis *Der die das Fragliche* lovag példája is. A német „munkanyelven” kívül a schlaraffok egymás közti hivatalos érintkezéseikben általánosan használták az un. „*schlarafflateint*” (magyarul a slatint), amely aránylag gazdag szókinccsel – mintegy 5–600 idiómával – rendelkezett. Ez a thesaurus felölelte nem csupán a ceremónia (titulusok, megszólítások, üdvözlések stb.), de a schlaraff tevékenységek minden más fontosabb területét is.

Jóllehet a schlaraffia hölgyeket nem engedett be sorai közé, évente egyszer nyílt napot tartottak a hölgyek számára (*Burgfrausippung*), és ilyenkor bármely kíváncsi 74 hölgy – még *horribile dictu!* a *Burgschrek* (anyós) is – szabad belépést nyert a lovagvárba. Sőt, akadt olyan *Reych* (azaz birodalom, vagy inkább tartomány – vagyis egyesület), amelyik kitüntetést is fundált hölgyei számára.

Az *uhu*, a fülesbagoly, Minerva szent madara a schlaraffok címer, sőt, mondhatni totemállata volt. Az *Uhuversumban* minden az uhuval (l. *Anno Uhui*) kezdődött; az *uhu* a schlaraff üdvözlés is. A köszönés fogadását *Aha* kiáltás jelentette. Pohárköszöntőnél, koccintáskor az *Ehe* (ejtsd: ehé!) járta. Általános üdvözlésként, köszöntésként és búcsúzáskor, sőt tetszésnyilvánításkor a *Lulu* volt a megfelelő forma.

Az *Oho*, a schlaraff serleg, amely a *Sippungok* („hörpölések”, heti rendszeres találkozók) elmaradhatatlan kellékeként szerepelt. A schlaraff *Reych*-ek (országok, tartományok – tulajdonképpen városokként szerveződő egyesületek) világába nem volt könnyű a belépés. A jelöltnek előbb apródként (*Knappe*) kellett – szó szerint – szolgálnia, ezt követően lett belőle ifjúúr, illetve jelölt. (*Junker*). Ahhoz azonban, hogy lovag (*Ritter*) váljék belőle, a megfelelő próbaidő elteltével még lovagi próbát is kellett tennie; mégpedig valamilyen előadóművészi teljesítmény formájában. A jelen lévők titkos szavazással döntöttek a felvételtől – már egyetlen fekete golyó az urnában is elutasítást jelentett.

A próbát sikeresen kiálló *Junkert* ott helyben lovaggá ütötték, melynek során schlaraff nevet is kapott. Az avatáskor adományozott lovagi név beszélő, sőt, bátran állíthatjuk, egyenesen kibeszélőnév volt, és az illető foglalkozására vagy/és valamilyen – néha nem éppen legkedvezőbb – tulajdonságára utalt. Közülük Szabó Jenő az utókor okulására nem egyet fel is oldott.¹³²⁽¹³²⁾ Listája tizennyolc lovag nevét tartalmazza, többek között a következőket: a gyűjtőszenvédélyéről közismert ifj. Stornó Ferenc *Ritter Alterstümmler*-ként szerepelt, Görgey Róbert nyugdíjas katonatiszt, egyúttal a város első éjszakai szórakozóhelyének, a Maximnak a tulajdonosa *Barbar der Maximierte* nevet kapta. *Basalt von Potschy d’Or*-nak, vagyis Hild Lipót kőfaragónak a Pócsi (Magyar) Kapu előtt volt a telepe. Szép Ernő banktisztviselő társaságban (nem csupán lovagi társaságban) ellenállhatatlan kényszert érzett a verselésre, ezért aztán a *Dichterarius* nevet kapta.¹³³⁽¹³³⁾ A schlaraff lovagnak egyébként semmi beleszólása nem lehetett a névadásba – nevét élete végéig, az *Alhallába* történő „átlovaglásáig” büszkén viselte.

A tagságát ideiglenesen felfüggesztő lovagot „bebalzsamozták”, amikor viszont visszatért a lovagvárba, „kibalzsamozták”. De az is előfordult, hogy valaki – lovagi rangját elvesztvén, amikor újra felvételre jelentkezett, apródként kellett kezdenie. Ez történt például *Skaramutz der Mimenstarter* lovaggal, alias Dorn Frigyes színigazgatóval az 1880-as években. A *Fahrende*, vagyis kóbor lovagok valamelyik tartományhoz tartoztak, de miután foglalkozásuknál fogva az év nagy részében úton, illetve távol voltak, nem tudtak rendszeresen részt venni a hörpöléseken. Ilyen kóbor lovag volt például a pécsi vállalatigazgató, *Flamberg der Erzgeborene* lovag, alias Siebenfreund ⁷⁵Nándor, a Budapestia tagja.¹³⁴⁽¹³⁴⁾ Minden loagnak jogában állt a heti hörpölésekre egy-egy profán vendéget is meghívni: az ilyen vendég „zarándok” (*Pilger*) néven szerepelt, aki világi ruházata fölött viselte a zarándokköpenyt és persze a zarándokföveget.

Schlaraff ordo, 1893.

Az egyes *Reychek* életében fontos szerepet betöltő lovagok az *Ehrenritter* (tiszteletbeli- vagy díszlovag) megtisztelő címet kaptak. *Ehrenritter* lehetett bármely erre érdemes – saját vagy más tartományhoz tartozó – lovag. *Ratata von Fanfaria* lovag (Christophée Ottó) például a húszas évek második felében a

Budapestia *Ehrenritterek*ként szerepelt, a harmincas években viszont a Budapestia lovagja, *Zoltán von Hanssachsen*, világi nevén és foglalkozására nézve Szende Ferenc, az operaház énekese, aki kamaraénekesként Sopronban is gyakran fellépett, tiszteletbeli lovagi címet nyert a Semproniánál. A „tiszteletbeli” cím mint a lovagi *epitheton ornans*ok része is használatba kerülhetett. Redlich Vilmos budapesti kereskedő, az 1920–30-as évek egyik igen aktív lovagja például a *Fürst der Narren* mellett a *Tschokerl der Närring*, *Ehrenhofnarr der h. Sempronia*, *Ehrenurvieh der h. Juvavia* (Bolondok hercege; Lükedzsoké, A nemes Sempronia tiszteletbeli udvari bolondja, A nemes Juvavia [Salzburg] díszösökre) megtisztelő címeket is viselte.¹³⁵⁽¹³⁵⁾

76Az *Ehrenscharaffia*, vagyis a dísz-, vagy tiszteletbeli schlaraffság intézménye egyidős magával a renddel, sőt ünnepeket is rendeztek a soron levő, általában valamilyen jubileum alkalmából meg-, illetve kiválasztott díszschlaraffok, vagyis híres művészek, zeneszerzők és más nevezetes személyiségek emlékére. A lista meglehetősen hosszú, ezért csak néhány példát említünk: *Adolar* (Weber), *Don Juan* (Mozart), *Faust* (Goethe), *Florestan* (Beethoven) *Funcke* (Schiller) *Torquato* (Liszt).

Minden tartomány saját címert, zászlót és színeket használt. A Reych színeit ruházatukon, felszerelésükön is használták. Sopron színe kék–sárga volt. A fegyverzet fontos részét alkotta, ugyanakkor elengedhetetlen kellékként szerepelt a sisak (*Helm*), amely ugyan eredetileg a frígiai sipka mintájára készült, az idők folyamán azonban – az Osztrák–Magyar Monarchia területén legalábbis – egyre inkább hasonlatossá vált a bolondsipkához.¹³⁶⁽¹³⁶⁾ Talán nem egészen véletlenül. A sisakon kaptak helyet a párbajok során elnyert jelvények, de ide kerültek a különböző kisebb kitüntetések és a szomszéd várakba tett látogatásokkor kapott emlékjelvények is, amelyek az idősebb, sokat látott lovagok sisakját akár teljesen el is boríthatták. Egyszerű hörpöléseken a lovagok általában csak sisakot viseltek, vértet (*Harnisch*) nem. Különleges alkalmakkor azonban teljes fegyverzetben és lovagi díszben jelentek meg. A vért tulajdonképpen köpeny, vagy inkább talár volt, amelyhez széles vállszalag is járult; mindkettőt érdemrendek és kitüntetések borították.

A felszereléshez tartozott a lovagi kard (*Schwert*), amely fából (lehetőleg keményfából) készült. A kardra támaszkodva vívták a lovagok szellemi párbajaikat (*Geistige Zweikämpfe*), amelynek során – a párbajszabályok értelmében – mindkét fél szabadon választhatta meg saját fegyverét, szavalat, ének–zene képzőművészet vagy más művészeti ág formájában. A küzdelem a kihívott által választott témában általában első vérre (poénra) ment, súlyosabb kimenetelű esetben – erről a párbajbírák döntöttek – a vesztes felet hordágyon vitték ki a helyszínről. A kihívott félnek ugyanakkor jogában állt – indiszpozícióra hivatkozva – nem felvenni a kesztyűt; ez nem csorbította lovagi becsületét, csupán pénztárcáját, mivel ilyenkor büntetést (*Pön*) fizetett a kincstár javára.

Minden schlaraff *Reych* teljes önállósággal intézte dolgait, elismervén természetesen az *Allmutter Praga* mindenkori elsőbbségét. A tartományt egy – közvetlenül a lovagok által választott – négy tisztségviselőből (*Vieledeln*) álló vezetőség (*Vorstand*) irányította, nevezetesen három főschlaraff (*Oberschlaraffe*), a kül-, a bel- és a művészeti ügyek felelősei, valamint negyedikként a kancellárius (*Kantzler*). A hörpöléseken az egyébként Őurasága (*Herrlichkeit*) címet viselő négy nemes tisztségviselő felváltva elnökölt, vagyis foglalt helyet az Uhu-trónon. Ötévenként került sor a rend életében a legrangosabb, legfontosabb eseménynek számító Konzíliumokra (*Concil* **77***oder Hauptversammlung*), amelyen minden Reych és Colonia egy-egy szavazati joggal bíró *legátussal*, illetve erejének, nagyságának megfelelő számú küldöttséggel képviseltette magát. A tagok befizetéseit (egyszeri belépési és éves tagdíj), valamint az adományokat a Kincstárnok kezelte, számon tartva a jótékonyági célokra (művészek ösztöndíjaira, támogatására és hasonlókra) fordított nem csekély kiadásokat is.

Soproni schlaraffok 1890 körül

A *schlaraffia* aranykora a századfordulótól az első világháborúig terjedő évekre tehető. Jóllehet a világháború alatt – *inter arma silent musae* – alig hallunk róluk, a húszas évek közepére újraéledtek a tartományok szerte az egész *Uhuversumban*. 1925-ben az *Uhuversum* 226 tartományt és kolóniát számlált, összesen több mint 12.000 taggal.¹³⁷⁽¹³⁷⁾ A *Reyche* fele, pontosan 112 egyesület működött Németországban, 29 Ausztriában, 34 Csehszlovákiában, 4 Svájcban (vagyis összesen 179, kb. kétharmada a hagyományosan németnyelvű területeken), 23 az egykori Osztrák–Magyar Monarchia más részein (10 %), 21 Amerikában és Ázsiában, és 5 más országokban.¹³⁸⁽¹³⁸⁾ A 78II. világháborús emberveszteségek, majd az azt követő kitelepítések, népmozgások következtében a vasfüggöny mögötti országokban levő tartományok pótolhatatlan veszteségeket szenvedtek. Ahol viszont a tagság, ha csökkent létszámban is, de a helyén maradt, illetve túlélte a háborús időket, hamarosan betöltés várt rájuk. Németországban, Ausztriában, Svájcban és a tengerentúlon viszont mindmáig működnek, sőt virágoznak.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Balázs Károly: A Schlaraffia Sempronia lovagjai. A soproni schlaraffok (egyáltalán nem titkos) története / A Schlaraffia Sempronia rövid története

A Schlaraffia Sempronia rövid története

A Sempronia történetét egy legenda eloszlásával kell kezdenünk, miszerint Sopronban alakult volna

meg az első magyarországi schlaraff egyesület. Ez nem így van. A nagykanizsai tartomány ugyanis az Uhu 16. évében (1875) alakult meg, és közel nyolc év után szűnt meg. Ez azonban semmivel sem kibővítheti az *Allmutter Praga* után kilencedik tartományként létrehozott Sempronia dicsőségét. Az alakuló ülésen, a Széchenyi-téri Kroyherr kávéházban 1878 *Windmond*, vagyis az 1878. november 30/31-re virradó éjjelen 23-an jelentek meg: húsz leendő schlaraff és három megfigyelő:

Cassio Theo	Ritter Techtl Mechtl der Unwiderstehliche	prágai operetténekes
Gr. Széchenyi Béla	Ritter Machthart der Brummbär	földbirtokos
Dr. Cavallar Vilmos	Ritter Paljevac der Samaritaner	orvos
Tóth István	Ritter Hamadryas der Weisspinsel	festőművész
Wallner János Sándor	Ritter Bitte sehr in Es-dur	tanár
Dr. Démy Lajos	Ritter Acidum der Kaltblütige	orvos
Jungmann, Jaroslav	Ritter Skopicek der bömische Mozart	színházi karmester
Schmidtler Richárd	Ritter Säusler van der Platten	operaénekes
Lamborg Ottó	Ritter Heh der Mostschädl	operaénekes
Romwalter Alfréd	Junker Alfred I	nyomdász
Waldhauser Ferenc	Junker Franz II	városi állatorvos
Laska Gyula	Junker Julius III	színész
Kroyherr Kristóf	Junker Christof IV	kávéháztulajdonos
Rauld Edmund	Junker Mundi V	színész
Breuer Móric	Knappe	újságíró
Dohrs	Knappe	színész
Bauer Leó	Knappe	színész
Marx	Knappe	színész
Wrchowsky Gyula	Knappe	bankpénztáros
Strasser Ignác	Knappe	színész
Dobrovits Sándor könyvelő	megfigyelő	takarékpénztári
Büttl karnagya	megfigyelő	a „Liederkranz”
Flandorffer János Nepomuk	megfigyelő	kereskedő ¹³⁹⁽¹³⁹⁾

A kávéház tulajdonosa, Kroyherr Kristóf egyébként az ülés jegyzőkönyvében IV. számú *Junker*-ként

szerepelt, majd nem sokkal későbbi beavatásakor a hangzatos *Mocca die Kellerassel* nevet nyerte el. A Sempronia Burgjai időrendi sorrendben az alábbiak szerint követték egymást:

79Elnevezés	Helyszín	Időtartam
Moccaburg	Kroyherr kávéház a Széchenyi téren	1878–1897. január 3.
Börsenburg	Tőzsdecsarnok	1879. január 4–?
Casinoburg	egy szoba a Tőzsde mellett	1881–?
Rosenburg	Fehér Rózsa szálló	?
Ibyburg	Iby panzió, Várkerület	1882–?
Bärenburg	Marzinger panzió (későbbi nevén Grosszner-panzió)	1883
Bärenburg am Rappenstein	Floigl kávéház (Várkerület)	1884
Bärenburg am hohen Rappenstein	Kaszinó, I. emeleti díszterem	1888–1946

A Kaszinó dísztermét gr. Széchenyi Béla vette 1878-ban örökbérletbe, majd bocsátotta a lovagtársak rendelkezésére.¹⁴⁰⁽¹⁴⁰⁾ Az I. világháború második évében az épületben katonakórházat rendeztek be, a hatóságok természetesen a Burgot is igénybe vették. A schlaraffok csupán 1916. február 8-án költözhettek vissza.

Jóllehet a soproni schlaraffok elvileg egyesületet alkottak, a gyakorlatban mégis inkább zártkörű klubként” működtek, amint azt a millennium évében a városi tanács megkeresésére hivatalosan is közölték. A hivatal sürgetésére néhány évvel később végre elkészült alapszabályuk is, melynek első pontja így szól: „a társaság, mely magát *Schlaraffia Semproniának* nevezi, a művészet és humor ápolását tűzte ki céljául, melyen a férfibarátság ápolásával munkálkodik.”¹⁴¹⁽¹⁴¹⁾

A lovagok *Sippung*jaikat kedd esténként 8 órai kezdettel tartották. A főschlaraff ilyenkor a már említett Uhu-trónon, vagyis egy emelvényen álló, baldachinnal ellátott támlás börszéken foglalt helyet. Két oldalán alabárdos lovagok álltak őrt. Feje fölött Minerva szent madara, egy kiterjesztett szárnyú fülesbagoly szimbolizálta hatalmát. Az első tisztikar a következő lovagokból állt: Sempronia tartomány trónját *Machthart der Brumbär* (gr. Széchenyi Béla) foglalhatta el, két társa *Techtl Mechtl der Unwiderstehliche* (Cassio Theo prágai operetténekes), valamint *Paljevac der Samaritaner* (Dr. Cavallar Vilmos) lettek, míg kacelláriussá *Skopicek der bömische Mozart* lovagot (Jaroslav Jungmann színházi karmestert) választották. Kincstárnok *Hamadryas der Weisspinsel* (Tóth István festőművész), marsall *Acidum der Kaltblütige* (dr. Démy Lajos orvos), jelölmester *Bitte sehr in Es-dur* lovag (Wallner János Sándor tanár). Nem sokkal később ceremóniamesterük is lett *Ritter Säusler von der Platten* (Schmidtler Richárd operaénekes) személyében.

A taglétszám (*Sassenanzachl*) a kezdeti időkben 20–30 között változott, később 40–50 főre duzzadt. Az egyesület fénykorát a századfordulótól az első világháborúig terjedő években élte. A háború alatt, majd különösen az azt követő zavaros időkben az egyesületi élet pangott: lovagokat sem avattak, sőt összejövetelekre is ritkán került sor. Az 1921-es népszavazás után az élet, beleértve a schlaraff lovagi életet is, csupán a húszas évek közepe táján térhetett vissza megszokott medrébe.¹⁴²⁽¹⁴²⁾ A Bärenburg ekkoriban ⁸⁰megint jókedvű hörpölésektől visszhangzott – igaz, nem sokáig, csupán a harmincas évek elejéig, amikor újabb, ezúttal végzetesnek bizonyuló gondok jelentkeztek. Minderről a későbbiekben szólnunk.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Balázs Károly: A Schlaraffia Sempronia lovagjai. A soproni schlaraffok (egyáltalán nem titkos) története / A lovagok a város társadalmi-kulturális életében

A lovagok a város társadalmi-kulturális életében

Sopron 1828-ban az általános fejlettségi mutatókat tekintve országosan a harmadik helyen állt, ahonnan azonban – mindenekelőtt az iparfejlesztés elmaradása miatt – 1910-re visszacsúszott a tizenötödik helyre.¹⁴³⁽¹⁴³⁾ A kulturális, művészeti élet területén egyáltalán nem vesztett ilyen mértékben pozíciót, sőt továbbra is az elsők között tudhatta magát a kultúra és a művészetek terén, s ez elsősorban polgárai kultúra- és értékteremtő – és persze megtartó – erejének volt köszönhető.¹⁴⁴⁽¹⁴⁴⁾ Jellemző adat, hogy a városban az újkorban, a 20. század közepéig terjedő nyolc évtized alatt Környi Attila kutatásai szerint 649 egyesület működött, s ezek közül 117 volt kulturális, tudományos vagy sportegyesület.¹⁴⁵⁽¹⁴⁵⁾

A többszörös egyesületi tagság a polgárság körében természetes és elfogadott jelenség volt. Roth Gusztáv Adolfot (*Koch-i-noor das Weckerle*) pékmester, a Roth-féle kifli gyártója például többek között kerékpározott, turistáskodott, továbbá elsőrendű tornásznak és kiváló amatőr fényképésznek bizonyult, s persze mindezek kapcsán vagy fél tucat egyesület tagjaként szerepelt. Bella Lajos (1850–1937) (*Cserepes vom Burgstall*) reáliskolai történelemtanár, amatőr régész, aki a Várhegyen Európa egyik legnagyobb, a Hallstatt-kultúrához tartozó települését és temetőjét tárta fel, a Városszépítő Egyesület, a Soproni Irodalmi és Művelődési Társaság, valamint a Sopronmegyei Régészeti Társulat tagja is volt.¹⁴⁶⁽¹⁴⁶⁾

A Soproni Képzőművészeti Kör vezetősége majdhogynem testületileg lépett be a Schlaraffiába. Steiner Rezső (*Hitizan der Langobarte*), ifj. Storno Ferenc (*Ritter Alterthümler*), Tóth István (*Hamadryas der Weisspinsel*), Weinberger Adolf (*Dolly mit Pinsel und Flinte*) és maga a Kör alapítója és első elnöke, Zettl Gusztáv (*Wisch der Gestreiche*) egyaránt schlaraff lovagok voltak.¹⁴⁷⁽¹⁴⁷⁾ Blaschek Vilmos megyei főszolgabíró (*Artig der Paragraphenknecht*) és Cavallar Vilmos (*Paljevac der Samaritaner*) egyaránt a Zeneegyesület alelnökeként működtek. Dr. Kossow-Geronnay Jenő városi jegyző (*Papageno der Symphonische*) az új néven újjáalakult Zeneegyesület, a Zenekedvelők Egyesületének lett első elnöke. Kárpáti Sándor (1872–1939) az evangélikus ⁸¹tanítóképző tanára, zenészerző, karvezető 1905-ben került Sopronba;¹⁴⁸⁽¹⁴⁸⁾ nem sokkal később már lovaggá avatták. Természetesen a Zenekedvelők Egyesületébe, továbbá a városszépítőkhöz is belépett.

A „legismertebb soproni lovag” megtisztelő címre minden bizonnyal a sásonyi (Winden, Burgenland) születésű *Schubertl ich schnitt es gern*, világi nevén Klafsky Henrik (1893–1990)¹⁴⁹⁽¹⁴⁹⁾ pályázhatna. A soproni Hitelbank főtisztviselője, a Liederkranz Dalegylet karnagya 1916-ban lépett be az egyesületbe. A legszebben dekorált schlaraff lovagok közé tartozott, többek között birtokába került az Allschlaraffia legnagyobb kitüntetése, a „*Lorbeerblatt zum Grosskristall des Grossursippenordens*” (nem hivatalos fordításban: a Nagy Őshörpölési Érdemrend Babérággal Ékesített Nagykrisztálya). Ezt

tagságának hetvenéves évfordulójára kapta 1986-ban – a világon elsőnek és ez idáig egyetlenként. Zwinz Károly (1884–1968), vagyis *Ritter Fackeltanz der Opernbass Klafszky* jó barátja és kollégája volt a Hitelbanknál, másrészt brácsás Klafszky vonósnégyesében.¹⁵⁰⁽¹⁵⁰⁾ Egyébként Zwinznek köszönhető, hogy a Tanácsköztársaság alatt a terveknek megfelelően nem csináltak Népkaszinót a Burgból.

Schlaraff-udvartartás az Uhu-trónnal. 1890 k.

A schlaraffok, mint említettük, sohasem akartak különösebben rejtőzködni; ez egyébként a nem egészen 30 000 lakosú városban már csak az említett összefonódások miatt sem lett volna lehetséges. Ugyanakkor az is igaz, hogy a lovagok nem rajongtak a nyilvánosságért. Jól tudták viszont, hogy hasznukra válik, ha saját érdekükben időnként megmutatják magukat, annál is inkább, mert időnként felmerült ellenük a szabadkőművesség, illetve a velük való kapcsolattartás vádja. Ilyen kapcsolat elsősorban személyi szinten, a közös tagok révén létezett, hiszen a Széchenyi páholy főmestere nem volt más, mint *Kali der Kahle* lovag, alias dr. Leszner Rudolf orvos, és persze több más schlaraff is tagja volt a páholynak, az ismertebbek közül például ifj. Stornó Ferenc.¹⁵¹⁽¹⁵¹⁾

⁸²A schlaraffok azonban nem zárkóztak el a 'profán világgal' tartott kapcsolatok elől, többször is a nyilvánosság elé léptek; többek között jótékony célú fellépések, rendezvények keretében. Az első ilyen alkalomra nem sokkal a megalakulást követően, 1881. december 16-án került sor, amikor az egyesület zenészei a városi zenekar tagjaival együtt a Lohengrin egyik fináléját mutatták be.¹⁵²⁽¹⁵²⁾ Ezt követte az egyesület tíz éves fennállása alkalmából tartott nagy hangverseny, amelyet a tiszteletbeli lovagi nevén *Torquato*-ként ismert zeneszerző, Liszt Ferenc felállítandó emlékműve javára rendeztek.¹⁵³⁽¹⁵³⁾

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Balázs Károly: A Schlaraffia Sempronia lovagjai. A soproni schlaraffok (egyáltalán nem titkos) története / A lovagvilág alkonya

A lovagvilág alkonya

A harmincas évek közepére a Sempronia elhúzódó, ezúttal végzetesnek bizonyuló válságba került. Több lovag elköltözött a városból, még többen kiléptek, és a megmaradtak egy része is távol maradt az összejövetelektől. Új tagok pedig nem jelentkeztek. Az egyesület még néhány évig csendben haldoklott, aztán 1939. április 25-én megkondult fölötte a lélekharang. Az önfeloszlatást kimondó közgyűlésen a jelenlévő tagság szomorúan vette tudomásul a pénztáros jelentését, miszerint „az egyesület vagyona felett nem rendelkezik, a berendezési tárgyak értékesítéséből befolyó összegből a hátralékos helyiségbért fizeti ki”.¹⁵⁴⁽¹⁵⁴⁾ A Belügyminisztérium két évvel később törölte a Schlaraffia Semproniát az egyesületi nyilvántartásból.¹⁵⁵⁽¹⁵⁵⁾ Ezzel a soproni lovagok hat évtizedes fennállása hivatalosan is véget ért.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Gömöri János: A Scarbantia Társaság tevékenysége (2002–2007) és a Scarbantia

83 Gömöri János: A Scarbantia Társaság tevékenysége (2002–2007) és a Scarbantia Emlékérem kitüntetettjei 2007-ben

Az 1991. decemberében alapított Scarbantia Társaság (a továbbiakban: Társaság) tevékenységéről eddig három alkalommal számoltunk be a Soproni Szemle hasábjain.¹⁵⁶⁽¹⁵⁶⁾ Az utóbbi években elsősorban előadások szervezésével népszerűsítettük az antik kultúrát, a régészeti műemlékvédelmet. Alkalmanként más civil szervezettel, ön-kormányzati intézménnyel összefogva szerveztünk közművelődési programot, tudományos tanácskozást, rendeztünk kiállítást, állítottunk fel információs táblákat, vagy jelentettünk meg kiadványokat. 2007-ben megalapítottuk a Scarbantia Emlékérmet, amelyet a Régészeti Park létrehozásában jelentős érdemeket szerzett személyeknek, vagy szervezeteknek adományozunk Sopron Város Polgármesterének támogató hozzájárulásával.

1. ábra: Dr. Fodor Tamás polgármester átnyújtja a Scarbantia Emlékérmét Dr. Nováki Gyula régésznek (2007).

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Gömöri János: A Scarbantia Társaság tevékenysége (2002–2007) és a Scarbantia / 1. A Scarbantia Emlékérem első kitüntetettjei

841. A Scarbantia Emlékérem első kitüntetettjei

Az elsőként kitüntetett *Dr. Nováki Gyula* régész a múzeum- és műemlékbarátok népes közönsége előtt vette át az Emlékérmét ¹⁵⁷⁽¹⁵⁷⁾ 2007. február 15-én, amikor egyúttal ünnepélyes keretek között emlékeztünk meg a „Soproni Történelmi és Művészeti Egylet” alapítása 140. évfordulójáról ¹⁵⁸⁽¹⁵⁸⁾ Scarbantia fórumán, az Új u. 1. épületben berendezett Fórum Múzeumban.

Dr. Fodor Tamás polgármesteri köszöntője előtt *Stöckertné Lampert Tünde* zeneiskolai tanárnő fuvolaszólója hangzott el a Soproni Múzeummal (a továbbiakban SM) közösen rendezett ünnepségen. *Dr. Tóth Imre*, a SM igazgatója röviden ismertette az 1867-ben alapított Egylet történetét. A város elismerő oklevelét és a Scarbantia Emlékérmét *Dr. Nováki Gyula* régésznek *Dr. Fodor Tamás* polgármester adta át (1. ábra), miután Gömöri János régész laudációban ismertette a kitüntetett tudományos kutató rövid szakmai életrajzát:

„Nováki Gyula 1926. július 6-án született Sopronban. Iskoláit Szombathelyen, Zalaegerszegen és Sopronban végezte. 1945-ben először a Soproni Vasöntődében kezdte a munkát, majd 1947 januárjától az ELTE Bölcsészettudományi Karán a Régészeti Tanszék hallgatója lett, ahol őskor- és középkorszakon végzett. Szakdolgozatában Fejér megye őskori földvárait dolgozta fel. 1950 szeptemberétől 1951 márciusáig a nyíregyházi múzeumban dolgozott; 1951. március 15-től 1964-ig a soproni Liszt Ferenc Múzeum régésze volt. 1963-ban védte meg doktori disszertációját, amelyben szintén a földvárakkal foglalkozott. Az 1960-as évek elején, a Fő téri Fabricius-házban, a gyűjtemény mai helyén kialakította a szakszerű raktári rendet, megalapozta a soproni régészeti gyűjtemény korszerű nyilvántartását, megrendezte az első állandó régészeti kiállítást.

Fő kutatási területe ebben az időszakban a földvárkutatás illetve a vaskohászatrégészeti lelőhelyek

feltárása volt. Úttörő jelentőségű munkája „Az Árpád-kori Magyarország vaskohászatáról” szóló könyv (1968) régészeti részének megírása. Ezekben a témákban az egész ország területén végzett feltárásokat. Mindezek mellett szülővárosa, Sopron és környéke veszélyeztetett régészeti emlékeit mentette, és gondosan dokumentálta az őskortól a kora- újkorig minden korszak leleteit. Az ötvenes évek közepén a Soproni Szemlében több dolgozatban összegezte a soproni régészeti kutatások addigi eredményeit, illetve további feladatait. E dolgozatai évtizedekre meghatározták a körzet régészeti kutatásának fő irányait. Különösen jelentősek az

ú.n. égetett sáncok témakörében magyar és német nyelven írott tanulmányai, amelyekkel a tudományos eredményeken túlmenően ösztönzője volt a soproni városfalak 1958-ban elkezdett tervszerű feltárásainak és a nagylélegzetű műemlékes helyreállítási munkák megindításának.

1965 és 1986 között a Magyar Mezőgazdasági Múzeum munkatársa volt Budapesten. Nyugdíjba vonulása után még nagyobb lendülettel folytatta és folytatja a földvárak felmérését és szaktanácsokkal látja el az ifjabb várkutatókat, akik joggal tekintik mesterüknek. ⁸⁵80. születésnapján igen szép kivitelű és tartalmas tanulmánykötettel tisztelték meg, és köszönték meg várkutató munkatársai az évek során tőle kapott baráti, szakmai segítséget. ¹⁵⁹(159) A Castrum Bene Egyesület kiadásában megjelent kötetben olvashatók műveinek bibliográfiai adatai is. Könyvei főleg egyes magyarországi körzetek várairól jelentek és jelennek meg. Mintegy 180 tudományos közleményének zömét is a várkérdések tisztázásának szentelte. Szíve gyakran vissza-visszahúzza szülővárosa múltjának kutatásához: Az utóbbi években tisztázta a Sopron környéki földvárak időrendjét és építési technikáját, ¹⁶⁰(160) és ismételtelen foglalkozott az őskori földvárakkal is. ¹⁶¹(161)

2. ábra: A „Szürke Falka” kelta hagyományörzők a 3. várhelyi Kelta Ünnepen a kelta stílusban felépített erdei pihenőház előtt.

861957-ben felállította a várhelyi halomsírok első régész kutatója, Bella Lajos emlékművét. Ezt rövidesen követte, szintén az ő szervezésében, a Bécsi dombi kelta temető mellett a Paur Iván-emlékmű létrehozása. A város közelében és a városban található régészeti lelőhelyek ezekkel az emlékművekkel a turisztikai térképekre is felkerülhettek, alapját adva a később kialakított és még tovább fejlesztendő, mozaikszerű régészeti parknak. 1975–76-ban a Patek Erzsébet vezette ásatások után már egy halomsír rekonstruálására is sor kerülhetett a Bella-emlékmű közelében. 2006-ban és 2007-ben a Várhelyen ugyanitt alakíthatja ki a Tanulmányi Erdőgazdaság Zrt. (a továbbiakban: TAEG) a történeti emlék-parkot – az APS (Archaeologiai Park Scarbantia) Alapítvány szakmai közreműködésével.

Amikor a Soproni Történeti és Művészeti Egylet alapításának 140. évfordulóján, Scarbantia 1900 éves fórumán, első alkalommal adományozza a Scarbantia Társaság közgyűlése és az APS kuratóriuma a Scarbantia Emlékérmét, tudjuk, az a kutató veheti kezébe a bronzplakettet, aki tudományos munkásságán túlmenően a várhelyi régészeti park első objektumát, a Bella-emlékművet

emeltette.”

Az érem és az oklevél átnyújtása után a Templom utcai emléktáblánál koszorút helyezett el Sopron Város polgármestere és a Soproni Múzeum igazgatója.

2007. június 16-án a Soproni Erdők Natúrpark Társaságunk közreműködésével szervezte meg a 3. Kelta Ünnepet a Várhelyen. *Abdai Géza* alpolgármester a rendezvény megnyitóján – kelta hagyományörzők pajzsdöngetése közben (2. ábra) – adta át a Scarbantia Emlékérmét *Dr. Jámbor Lászlónak*, a TAEG vezérigazgatójának.

A bronzplakettel és az oklevél átadásával a Scarbantia Társaság és a Régészeti Park Alapítvány köszönetét fejezte ki a régészeti műemlékvédők nevében a Tanulmányi Erdőgazdaságnak és a Soproni Erdőkért Környezetkultúra Alapítványnak, hogy évtizedek óta óvják a soproni erdőkben található őskori sáncokat, sírhalmokat, római kori úttöltéseket. Az APS szakembereivel együttműködve 2007-ben négy új ismeretterjesztő táblát helyeztek el a várhelyi őskori objektumok közelében. A TAEG Zrt. segítségével rendezhettük a Kr. e. 7. századi várhelyi földvár főbejárata melletti nagy régészeti kutatószelvény helyét, amely 30 éve fákkal, bokrokkal benőve, nyitott sebként mélyedt az őskori sáncba, nehezítve a védmű áttekinthetőségét.

2007-ben új formában¹⁶²⁽¹⁶²⁾ állította helyre a TAEG a 131. számú, Kr. e. 7. századi halomsírt (3. ábra), amelynek rekonstruálásához az eredeti vaskori edények hiteles másolatait is elkészíttette. A Bella Lajos-emlékmű közelében egy erdei pihenőházat építettek fel „kelta” stílusban, őskori építési technikával, fából. Ezzel tovább gazdagították a vaskori lelőhely kulturális turisztikai kínálatát.

A Kelta Ünnepek előkészítésében is aktívan rész vesz a TAEG Zrt. A 2007. évi egész napos rendezvényen több mint ezer látogató élvezhette a változatos műsort, a „Szürke Falka” kelta hagyományörzők harci bemutatóját, a kelta mesemondót, íjászokat, a szakmai idegenvezetést a halomsíroknál és a földvárban. A rendezvényen részt vettek az alsó-ausztriai, schwarzenbachi kelta földvárat ápoló egyesület tagjai is a falu polgármesterének vezetésével.

873. ábra: A soproni Várhelyen 2007-ben rekonstruált 131. számú korai vaskori halomsír. Patek Erzsébet ásatása 1973-ban.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Gömöri János: A Scarbantia Társaság tevékenysége (2002–2007) és a Scarbantia / 2. A Borostyánkő-út projekt

2. A Borostyánkő-út projekt

Az Európai Kulturális Utak programhoz csatlakozva, elsősorban a „Borostyánkő-út projekt” keretében népszerűsítettük Sopron és környezete római kori műemlékeit és a Scarbantia Régészeti Parkot (APS).¹⁶³⁽¹⁶³⁾ Sopronban még csak csírázó kezdeményei jelentkeznek az aquincumi, a gorsiumi és a savariai római kori ünnepekhez hasonló rendezvényeknek. A 2007. év két helyi eseménye után azonban látható, hogy a közönség igényli a kulturáltan szórakoztató ismeretterjesztést, a családi programként tervezhető „cselekvő történelemtanulást”, régi korok életképszerű felelevenítését. A ⁸⁸ hazai és külföldi előadások elsősorban a „Borostyánkő út projekt”¹⁶⁴⁽¹⁶⁴⁾ keretében hangzottak el. Hasonlóképpen részt vettünk az „Európai Vaskultúra Útja” nemzetközi, hazai és soproni rendezvényeinek munkáiban.¹⁶⁵⁽¹⁶⁵⁾ A kulturális idegenforgalomban a technikátörténeti emlékek, például a régiókban fellelhető kelta- és korai középkori vaskohászat látható régészeti maradványai is vonzerőt képviselnek. A mozaikszerű APS a római kori műemlékek mellett a vaskori¹⁶⁶⁽¹⁶⁶⁾ emlékeket is magában foglalja.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Gömöri János: A Scarbantia Társaság tevékenysége (2002–2007) és a Scarbantia / 3. Tudományos előadások

3. Tudományos előadások

Az antik kultúra témaköreiben a római kor jeles hazai és külföldi kutatói, illetve ősrégészettel foglalkozó szakemberek értékes tudományos előadásokat tartották. Ezek sorában hangzott el 2002. április 18-án *Günther E. Thüry* (Rottenburg, Németország): „A római kori higiénia és orvoslás c. vetített képes előadása. 2003. november 21-én *Dr. Tóth István*, egyetemi tanár (Pécsi Tudományegyetem): „A pannóniai római sírkövek és a várhelyi urnák ábrázolásának kapcsolatai. (Adatok a pannóniai vallástörténet őskori előzményeihez)” c. vetített képes előadását az aktív hallgatóság érdeklődő kérdései követték; 2005. január 20-án *Pásztor Emília*: „Csillagok és csillagistenek” c. előadását kísérte figyelemmel a hallgatóság. Scarbantia római kori amphitheatrumához jó analógiákat mutatott be 2005. december 8-án *Dr. Borhy László*, régész, egyetemi docens, aki „A brigetioi amfiteátrumokról” tartott előadást. A scarbantiai fürdőromok értelmezéséhez 2003. április 10-én *Fedeles Tamás és Tóth István Zsolt*: „Római fürdő és középkori prépostság feltárása Zülthben” c. előadása szolgáltatott adatokat. A római műemlékek prezentációja szempontjából érdekes volt *Szentgáli Ádám*: „A múltbalátó készülék. Bepillantás Sopron múltjába a kronoszkóppal”¹⁶⁷⁽¹⁶⁷⁾ c. vetített képes előadása 2006. január 5-én.

Több érdekes helytörténeti vonatkozású előadás is elhangzott: 2002-ben például *Dávidházy István*: „A régi Sopron vízrajza. Vázlatos történeti áttekintés” (január 24.) és *Dr. Kubinszky Mihály*: „Gondolatok Sopron építészeti arculatáról” (február 27.) című előadásai. *Horváth József* a Központi Bányászati Múzeumban mutatta be „A Borostyán csodálatos világa” c. vándorkiállítást a Scarbantia Társaság tagjainak (október 24.). ⁸⁹*Iváncsics Jenő* geológus: „A Sopron környéki táj kialakulása geológiai megközelítésben” c. előadása 2003. szeptember 25-én sok érdeklődőt vonzott. *Soproni Géza*: „A régi és az új Berlin. Egy tanulmányút tapasztalatai különös tekintettel a múzeumokra” c. előadását 2004. szeptember 23-án hallhattuk. 2006. március 23-án *Gömöri János*: „Kőkori 'vénuuszok' és bronzkori harcosok Nagycenkről” c. ásatási beszámolója hangzott el; július 20-án *Varga Gábor* erdőmérnök: „A Deák tér múltja és jelene” című vetített képes előadását hallgathattuk meg. Október 12-én *Gömöri János*: „A soproni mélygarázsok helyén 2005–2006-ban végzett régészeti ásatások eredményei” című vetített képes előadását a Sopron TV felvette, majd később közvetítette.

4. ábra: A 907. évi pozsonyi csata évfordulóján tartott előadás és koszorúzás után a harkai „Kurszán kende” lovasíjász hagyományörzők tisztelegnek a győztes csata emléke előtt.

90Évfordulóhoz kapcsolódott 2005. december 1-én *Dominkovits Péter* főlevéltáros: „Sopron a Kuruc korban (Az 1705. decemberi ostrom és levéltári forrásai)” című előadása, illetve 2006. szept. 21-én *Goda Károly* történész: „Sopron Kapisztrán Szent János korában” (Emlékezés az 1456. évi nándorfehérvári győzelem 550. évfordulójára) c. vetítettképes előadása. 2007. szeptember 20-án hangzott el *Veszprémy László* ezredes, hadtörténész: „A sorsfordító győzelem. A pozsonyi csata, 907”. c. előadása¹⁶⁸⁽¹⁶⁸⁾ Társaságunk és a SM¹⁶⁹⁽¹⁶⁹⁾ szervezésében. 907. júliusában Gyerme Lajos német király serege, az egyesült bajor haderő, Luitpold örgróf vezetésével a Pannóniában 900 után berendezkedő magyar törzsszövetség ellen támadt. A Pozsony melletti magyar győzelem a honfoglalást lezáró győztes csatának tekinthető. Az előadáshoz kapcsolódva *Dr. Czanik Csaba*, a harkai „Kurszán Kende” hagyományörző lovascsapat” kapitánya röviden tájékoztatott a honfoglalás korában használt fegyverekről és a harcművészeti hagyományokat ápoló csapat tevékenységéről. A résztvevők kezükbe vehették a 10. századi szabályák, íjak, nyílvesszők, tegezék, lándzsák és fokosok hiteles másolatait.

Végül Sopron önkormányzata és társaságunk egy „907”-es évszámot ábrázoló koszorú elhelyezésével tisztelgett az Országzászló előtt (4. ábra).

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Gömöri János: A Scarbantia Társaság tevékenysége (2002–2007) és a Scarbantia / 4. Tanulmányi kirándulások

4. Tanulmányi kirándulások

A régészeti műemlékeket tanulmányi kirándulások révén igyekeztünk megismerni, ezért gyalogos-, illetve kerékpáros túrákat és autóbuszos kirándulásokat szerveztünk. 2003. május 4-én kerékpártúrát tettünk Burgenlandba a Castanea Egyesülettel közösen. Doborjánban (Raiding), Liszt Ferenc szülőfalujában részt vettünk a „Római Borostyánkő út” és a „Liszt Ferenc” túraútvonalak ünnepélyes átadásán. 2004. június 6-án a Soproni Képzőművészeti Társasággal a petronelli szabadtéri múzeumba a carnuntumi római ünnepek megtekintésére utaztunk ki, *Gömöri János* vezetésével.¹⁷⁰⁽¹⁷⁰⁾ 2006. április 8-án a bánfalvi túra keretében a Sánchegyen kelta- és kuruc-kori kiserőd földsáncának megtekintésére került sor. A kuruc-kori sáncok történetét a helyszínen *Krisch András* főlevéltáros, Társaságunk kurátora ismertette. A környék természeti kincseit *Hárs Olivér* (Castanea Egyesület) mutatta be. 2007. szeptember 22-én tanulmányi kirándulást szerveztünk Hainburgba a pozsonyi csatáról rendezett kiállítás megtekintésére. A tárlat Alsó-Ausztria 9–10. századi történetét a korabeli krónikák és a régészeti leletek segítségével mutatta be, elsősorban a frank–bajor, az avar–szláv, majd a bajor–magyar kapcsolatok tükrében.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Gömöri János: A Scarbantia Társaság tevékenysége (2002–2007) és a Scarbantia / 5. Poszter-kiállítások

5. Poszter-kiállítások

A hazai és ausztriai múzeumokkal közösen bemutatott poszter-kiállítások közül ki kell emelnünk a 2004. február 23-án a Lábasházban megnyílt „Medicina Pannonica. ⁹¹Higiénia és orvoslás a római kori Pannóniában” c. időszaki kiállítást. A Carnuntum Régészeti Parktól,¹⁷¹⁽¹⁷¹⁾ a budapesti Aquincumi Múzeumból, a szombathelyi Savaria Múzeumból és a kismartoni Burgenländisches Landesmuseumtól kölcsönzött leletanyagot kiegészítettük a soproni római kori orvostörténeti anyaggal. A tárlatot¹⁷²⁽¹⁷²⁾ a SM munkatársaival rendeztük be. A kiállítás alatt Társaságunk „Egészségügyi félórák” címmel hetente ismeretterjesztő előadásokat szervezett.

2006. október 18-án *Prof. Manfred Welan*, az UNESCO bécsi munkacsoportjának elnöke nyitotta meg egy nemzetközi konferencia alkalmából a Soproni Múzeum vendég-kiállítását a Stadtarchäologie Wien kiállítótermében. Az 56 nagyméretű, színes poszteren Sopron és környéke legjelentősebb régészeti emlékeit és a legfrissebb ásatási eredményeket mutattuk be. A bevezető előadást *Gömöri János*, a kiállítás rendezője tartotta. Az „Évezredek a Borostyánkő út mentén, különös tekintettel Sopronra és környékére” c. kiállítás tábláin német, angol és magyar nyelvű feliratok nyújtottak információt. A vándorkiállítás a rendező munkái mellett *Gabrieli Gabriella* régészeti és *Nemes András* műemléki kutatásait is bemutatta. Paur Iván és Bella Lajos soproni vaskori ásatásairól *Jerem Erzsébet* állított össze négy táblát.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Gömöri János: A Scarbantia Társaság tevékenysége (2002–2007) és a Scarbantia / 6. Kiadványok

6. Kiadványok

2002-ben a városi jog elnyerésének 725. évfordulójára Társaságunk kiadta az Árpád-kori soproni várról szóló könyvet.¹⁷³⁽¹⁷³⁾ 2004-ben a Medicina Pannonica c. kiállítás többoldalas színes prospektusát adtuk ki. 2005-ben az „Erdő és fa régészete és néprajza” c. konferencia rezümé füzetének kiadását és a „Scarbantia-Sopron régészeti naptára 2006” c. színes kiadvány megjelentetését támogattuk. Utóbbiban a SM Régészeti Gyűjteménye legszebb leleteinek fotói láthatók a szükséges információkkal ellátva. 2006-ban a Soproni Szemle különlenyomataként jelentettük meg a Scarbantia Füzetek 1. számát.¹⁷⁴⁽¹⁷⁴⁾

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Gömöri János: A Scarbantia Társaság tevékenysége (2002–2007) és a Scarbantia / 7. Tudományos konferenciák

7. Tudományos konferenciák

Társaságunk és az MTA VEAB Soproni Tudós Társasága (továbbiakban: STT) támogatta a VEAB Iparrégészeti és Archeometriai-, valamint Kézművesipar-történeti munkabizottságai által szervezett „Az erdő és fa régészete és néprajza” c. országos tudományos konferencia megrendezését 2005. május 9–10. között.¹⁷⁵⁽¹⁷⁵⁾ Az interdiszciplináris konferencián húsz előadás hangzott el a soproni Erdészeti Múzeumban.

2006. november 3–4. A II. Scarbantia Tanácskozást az Erdészeti Múzeum Templom utcai előadótermében rendezte Társaságunk a SM az STT támogatásával. A Tudománynapi megnyitót *Verő József akadémikus*, az STT elnöke tartotta; *Domonkos Ottó* ny. múzeumigazgató tájékoztatót a Sopron Monográfia tervezett köteteiről; *Gömöri János*: A Scarbantia monográfiakötet tervét mutatta be. További előadások: *Kovács Péter* egyetemi docens: Scarbantia a történeti és epigráfiai forrásokban; *Póczy Klára* (BTM): Scarbantia a későrómai városok sorában; *Gömöri János* (SM): Scarbantia úthálózata és a fórum középületei, az amphitheatrum. A római kézművesség emlékei, műhelyek, szerszámok. A városfalprogram három évtizede; *Szabó Ádám* (MNM): A fórum környéki feliratok; *Fényes Gabriella* (BTM): Scarbantia városi fürdője a Szt. Orsolya Iskola pincéjében; *Gabrieli Gabriella* (SM): Scarbantiai szentélyek, kultuszok. Temetők. Villák Scarbantia territóriumán; *Torbágyi Melinda* (MNM): Scarbantia pénzforgalmáról; *Tomka Péter*: Scarbantia körzete a népvándorlás korában. *Varga Tamás* múzeumigazgató bemutatta az Erdészeti Múzeumot.¹⁷⁶⁽¹⁷⁶⁾

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Gömöri János: A Scarbantia Társaság tevékenysége (2002–2007) és a Scarbantia / 8. A Scarbantia Régészeti Park gazdagítása

8. A Scarbantia Régészeti Park gazdagítása

2006-ban Sopron önkormányzatának támogatásával négy információs táblát helyeztünk el az APS Városház utcai romterületénél. 2007-ben a Fő téri római út és a Fórum Múzeum új információs tábláit készítettük el és helyeztük ki. 2007-ben a Várhelyen a TAEG Zrt. Társaságunkkal konzultálva elkészítette a 131. számú, Hallstatt kori halomsír új rekonstrukcióját, egy kelta stílusú erdei faházat, visszarendezte a régi ásatások kutatóárkait, valamint felállította az általunk szerkesztett négy táblát.

2007. augusztus 10-én egész napos Scarbantiatúrán vett részt a burgenlandi „Római Borostyánkőút-fenntartó Egyesület” vezetősége. Az egyesület elnöke, *Hans Artner* egyben a

Burgenlandi Turisztikai Hivatal vezetője, a delegáció többi tagja gimnáziumi tanár és levéltáros volt. A Nyugat-Pannon térség kulturális turisztikai kínálatának színesítése céljából közös projektek¹⁷⁷⁽¹⁷⁷⁾ kidolgozását kezdtük el.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Gömöri János: A Scarbantia Társaság tevékenysége (2002–2007) és a Scarbantia / 9. Szervezeti keretek

9. Szervezeti keretek

2007. március 23-án a Társaság közgyűlése vezetőségválasztást tartott. Társelnökök: Gömöri János ügyvezető és Fábiánkovits Ferenc. Titkár: Soproni Géza. Questor: Kocsi János. Kurátor: Krisch András. Az Ellenőrző Bizottság elnöke: Sógor János.

Társaságunk munkájához 2006-ig a Győr-Moson-Sopron megyei Múzeumi Igazgatóság Soproni Múzeuma biztosította az infrastrukturális hátteret. 2007-től Sopron ön-kormányzata bocsátott rendelkezésünkre egy helyiséget az Új u. 4. szám alatt, a Soproni Városszépítő Egyesület irodája mellett. Itt kapott helyet az APS Alapítvány is, amelynek létrejöttét kezdeményeztük, és amelynek fejlesztése egyik legfontosabb célkitűzésünk.

Előírt kötelezettségünknek is eleget teszünk, amikor közöljük, hogy 2002-ben az adófizetők személyi jövedelemadójának 1%-a 23 930 Ft. volt. 2003-ban 72 242 Ft-ot, ⁹³2004-ben 67 738 Ft-ot, 2006-ban 62 541 Ft-ot, 2007-ben 26 352 Ft-ot ajánlottak fel a soproni régészeti műemlékeket becsülő polgárok a Scarbantia Társaságnak.

A fenti összegekből a konferenciák kiadásait, a nyomdai költségek egy részét, a Scarbantia Emlékermek és dobozaik elkészítését, a meghívott előadók tiszteletdíjait, az információs táblák elkészítését és a postai költségeket fizettük ki, valamint a szakmai küldöttségek fogadását fedeztük. Társaságunk megköszöni a régészet- és műemlékpártolóknak, hogy munkánkat támogatják. Reméljük, hogy érdeklődésükkel és támogatásukkal a továbbiakban is elősegítik a Scarbantia Társaság céljainak megvalósítását, városunk és körzete vaskori, római kori és középkori régészeti műemlékeinek tudományos feldolgozását és széles körben való megismertetését.¹⁷⁸⁽¹⁷⁸⁾

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Józán Tibor: Beszámoló a Soproni Városszépítő Egyesület 2007. évi tevékenységéről

Józán Tibor: Beszámoló a Soproni Városszépítő Egyesület 2007. évi tevékenységéről

A korábbi vezetőség mandátumának lejárt, valamint Dr. Kubinszky Mihály örökös tiszteletbeli elnökünk visszavonulása miatt 2007. január 15. napján új vezetőséget választott a tagság. Az új vezetőség, elődei munkáját folytatva több szervezeti változtatást hajtott végre, ezek:

- megalakította, illetve megújította az Egyesület Szakbizottságait, az Építészeti, a Várostörténeti, az Ifjúsági, a Természeti Környezetkultúra és Idegenforgalmi, a Kommunikációs és a Mecenási Szakbizottságot;
- az Egyesület által 1996-ban alapított és időközben működésképtelenné vált Alpokalja Idegenforgalmi Alapítvány kuratóriumát megújította, melynek új vezetője Taschner Tamás lett;

- a változó körülmények miatt az Egyesületet közhasznú szervezetté alakította át, melynek új alapszabályát a 2007. november 7-én tartott rendkívüli közgyűlés elfogadta, a közhasznúság bírói bejegyzése folyamatban van;
- Az Egyesület 2008. évtől internetes honlapot fog működtetni, ezen az Egyesület története, működése, tagsága, vezetősége belépési lehetőségek nyomon követhetők.

A szervezeti átalakítások mellett az Egyesület folytatta hagyományos, a város szépítése, örökségének megőrzése, kiemelkedő személyiségeire való megemlékezése érdekében végzett munkáját. Részt vettünk a Kitaibel Pál születésének 250. évfordulójához kapcsolódó megemlékezéseken (Sopron, Vácrátót, Budapest). A soproni emléktábla koszorúzásánál Dr. Józan Tibor elnök és Andrassy Péter szakbizottsági elnök beszédet tartott. Koszorút helyeztünk el 2007. február 10-én 94 Mikoviny Sámuel emléktáblájánál, valamint 2007. február 24-én Dr. Csapodi István halálának 5. évfordulóján felavatott emléktáblájánál. A Soproni Erdőkért Környezetkultúra Alapítvánnyal, a Castanea Egyesülettel és a Sopron Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatalával közösen szerveztük a Virágos Sopronért rendezvény-sorozatot, amelyen Horváth Sándor tagtársunk aktív szervezésében az év folyamán 11 rendezvény volt.

Az első rendezvényt 2007. február 26-án Dr. Józan Tibor elnök nyitotta meg. A rendezvény sorozatban voltak szakelőadások, növénybemutatók, növényvásárok, különböző helyszíni bemutatók (pl. Sopron Város erdei, NyME botanikus kertje, városi parkok). Különösen nagy sikere volt a Széchenyi tér épületeit és növényeit, valamint a Szent Orsolya Katolikus Általános Iskola és Gimnázium függőkertjét és csillagvizsgáló tornyát bemutató előadásoknak. A sorozat záró eseménye 2007. december 10-én volt egy Adventi - Karácsonyi műsorral egybekötve. Bizottságaink részvételével további tanulmányi kirándulások szervezésébe kapcsolódtunk be (Szárhalmi erdő, Rax-Alpen, Fraknó).

A Kulturális Örökség Napja (szeptember 15.) alkalmából a Soproni Erdőkért Környezetkultúra Alapítvánnyal és két soproni egyházi iskolával közösen a soproni Károly-magaslati Kilátónál tartott rendezvényen megemlékeztünk Dr. Winkler Oszkár és Dr. Gombocz Endre munkásságáról. A rendezvény alatt, melynek főszervezője Andrassy Péter szakbizottsági elnök volt, közel 250 fő tekintette meg az ott lévő kiállításokat.

Ebben az évben nem írtuk ki a már hagyományoknak tekinthető „Winkler Oszkár emléktábla” pályázatunkat az előző évben elért legszebb építési teljesítményért. Helyette a 100 éve született névadó, Dr. Winkler Oszkár Ybl-díjas építész emlékére helyeztünk el a Frankenburg u. 8. számú, általa tervezett épületen emléktáblát. Az emléktábla avatásán Dr. Józan Tibor elnök, Boros László szakbizottsági elnök és Dr. Kubinszky Mihály örökös tiszteletbeli elnök mondott méltató beszédet. Az év folyamán beléptünk az Országos Város- és Faluvédő Egyesületbe, amelynek országosan már több mint 400 település a tagja.

Ifjúsági Bizottságunk, más egyesületekkel közösen részt vett „Városunk egy épített, vagy természeti értékeinek bemutatása” című írásos ifjúsági pályázat kiírásában, értékelésében, eredményhirdetésében. Ugyancsak részt vettünk a 450 éves Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium jubileumi ünnepségének előkészítésében, valamint Gombocz Endre: A magyar botanika története című munkájának facsimile kiadásának előkészítésében, bemutatásában. Egyesületünk küldötte állandó résztvevője a Város Városfejlesztési Bizottság üléseinek, ahol véleményünket képviseli.

Egyesületünk köszönetet mond minden támogatójának az 1 %-os adó felajánlással és a mecénási kiemelt támogatással, a munkákat segítőknek egyaránt. Ezúton is kérjük, hogy a közelgő adóbevallás 1 %-os felajánlásánál ne feledkezzenek meg egyesületünkről. Adószámunk: 19884581-1-08.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Andrásy Péter: A SVSze ifjúsági pályázatának eredményei és díjnyertes munkája

95 Andrásy Péter: A SVSze ifjúsági pályázatának eredményei és díjnyertes munkája

A Soproni Városszépítő Egyesület, a Soproni Erdőkért Környezetkultúra Alapítvány, a Perkovátz Háza Baráti Köre – együttműködve más civil szervezetekkel – 2007. március 10-én az alábbi három témakörben pályázatot írt ki a soproni általános és középiskolák tanulói számára:

1. Mit tennék a városszépítő egyesület elnökeként Sopron és közvetlen környéke épített és természeti kincseinek megőrzéséért?
2. Városunk egy építészeti, vagy természeti értékének bemutatása, védelmének feladata.
3. Sopronban, vagy annak közvetlen környezetében előforduló, számomra legkedvesebb védett növény, illetve állat bemutatása és védelme, egyéni megfigyelés alapján.

A megadott határidőre kilenc dolgozat érkezett. A Soproni Városszépítő Egyesület Peéry Rezső Ifjúsági Szakbizottsága a kiírásnak megfelelő hét dicséretes pályamunkát értékelve, az alábbi döntést hozta:

Megosztott első díjat nyert *Horváth Vivien* 12. osztályos tanuló „A belvárosi házrengeteg üde foltja. A Szent Orsolya zárdakertje”; *Varga Dóra* 12. osztályos tanuló „Séta a soproni Egyetemi Botanikus Kertben” és *Hillebrand Barbara* 11. osztályos tanuló „A Szent Orsolya Katolikus Iskola és Kollégium épített értékeinek bemutatása” c. pályamunkájával. Mindhárman a soproni Szent Orsolya Római Katolikus Általános Iskola Gimnázium és Kollégium növendékei.

Megosztott második díjat nyert *Bókon András* 8. osztályos tanuló (Szent Orsolya Ált. Iskola) „Egy csepp világörökség”; *Salamon Péter* 10. osztályos tanuló (NYME Roth Gyula Gyakorló Szakközépiskola és Kollégium) „Élő kövület Sopronban”; *Bókon Violetta Mária* 12. osztályos tanuló (Szent Orsolya Gimnázium) „Két ország egy világöröksége” és *Szeniczai Patrik* 9. osztályos tanuló (Szent Orsolya Gimnázium) „A Soproni Erzsébet Kórház parkja” c. pályamunkájával.

A kiíró szervezetek mellett a díjazáshoz könyvajándékokkal hozzájárultak: Sopron Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala; a Fertő-táj Világörökség Egyesület, valamint Sass László könyvkiadó. Az alábbiakban közreadjuk a bírálók által legjobbnak ítélt pályamunkát.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Andrásy Péter: A SVSze ifjúsági pályázatának eredményei és díjnyertes munkája / Horváth Vivien: A belvárosi házrengeteg üde foltja. A Szent Orsolya zárdakertje

96 Horváth Vivien: A belvárosi házrengeteg üde foltja. A Szent Orsolya zárdakertje

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Andrásy Péter: A SVSze ifjúsági pályázatának eredményei és díjnyertes munkája / Horváth Vivien: A belvárosi házrengeteg üde foltja. A Szent Orsolya zárdakertje / Az iskola története

Az iskola története

A Merici Szent Angéla által 1535-ben alapított Szent Orsolya-rend tagjai a 18. század derekán telepedtek le Sopron várfalakkal körülvett Belvárosában, az egykori Sópia keleti oldalán. Vállalt feladatuk a leányifjúság nevelése és a beteg, elesett emberek ápolása volt. Soproni letelepedésük előtt már hat magyarországi városban tartottak fenn iskolákat. A soproni alapító, egy bécsi jótevő asszony, özv. Niggelné Gangl Mária volt, akinek alapítói szándékát Mária Terézia hagyta jóvá 1746. július 8-án.

1747. május 16-án Győrből érkezett M. Stadler Ignácia fejedelemasszony és három nővér. Feladatuk templom és iskola létrehozása volt. Hamarosan fel is épült első kápolnájuk és zárdájuk. Az 1850-es években határozták el, hogy a barokk épületegyüttes helyén nagyobb méretű templomot, zárdát és iskolát emelnek. A tervek elkészítésével a tehetséges, fiatal soproni építész, Handler Nándort bízták meg. Az Orsolya téri épületegyüttes különösen fontos szerepet játszik hazai historikus építészetünkben, hiszen a kevésbé pontos gótikus elemeket ezen a templomépületen pontosabb, „szigorúbb” megformálás váltotta fel. Joggal lehetünk büszkéek, hogy ebben az elsők közé tartozott az akkori Közép-Európában. A monumentális épületegyüttes igényes neogótikus architektúrájával az egész tér hangulatát meghatározta.

Az iskola tantermei kis méretű belső udvarok köré szerveződtek. A kétemeletes, hatalmas épület udvari homlokzatai az egykori várfalra néztek. Itt épült fel 1908-ban a csillagvizsgáló tornya Schármár Károly soproni építész tervei szerint. Az iskolaépület belső tereit 1954-ben Winkler Oszkár tervei alapján modernizálták. Az épület megújítása során derült ki, hogy az iskola helyén korábban a római közfürdő nagyméretű együttese állt. A fürdő a Kr. u. I–II. században épült és a IV. században is működött még. Vizét Scarbantia aquaeductusa vezette a mai Bánfalva területéről a városba. A hatalmas közfürdő megmaradt részeit feltárták. Egy másik feltárás során derült fény a római kori déli kapu maradványaira az iskolaépület udvarán.

A folyamatosan bővülő, gyarapodó Rend és iskola új épületvásárlásokat, átépítéseket, építkezéseket tett szükségessé (Packhoffer-, Peregrin-, Vághy-, Wenzel-, Frieze-Fels-, Horváth-ház). Az iskolát a várfal külső oldalán korábban felépült városi palotával (Széchenyi tér 21. – Várkerület 116. szám) árkádos folyosóval kapcsolták össze. A hatalmas saroképület mai formáját 1857-ben kapta. 1948-ban a zárdát lefalazták az iskolától, a nővérek megélhetését az egykori tanítványok segítették. 1950. június 18-án éjszaka Vácra szállították a nővéreket, ahonnan szeptember 8-án szabadultak. Az ún. Orsolya téri Általános Iskola az államosítás után koedukálttá vált. 1982-ben a Petőfi téri iskola hozzacsatolásával Belvárosi Általános Iskola néven működött, majd 1991. július 1-jén az iskolát és a Horváth-házat, amely középiskolai fiúkollégiumként működött, a városi önkormányzat újra a Szent Orsolya Rend használatába, majd egy év múlva tulajdonába adta vissza. A két épület a köztük lévő átjárás helyreállításával vált egységes egységként kezelhetővé és használhatóvá.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Andrásy Péter: A SVSze ifjúsági pályázatának eredményei és díjnyertes munkája / Horváth Vivien: A belvárosi házrengeteg üde feltja. A Szent Orsolya zárdakertje / Az iskola udvarai napjainkban

97 Az iskola udvarai napjainkban

Iskolánk egy apácakerttel és egy kétszintes udvarral is büszkélkedhet. A kétszintes udvar egyik része a várfal és az iskolaépület között található 8 méter magasan feltöltött függőkert, amely a régi időkben hangulatos kis park volt, medencével és a nővérek által nevelt növényekkel. Ez a terület ma már teljes mértékben a diákok igényeit szolgálja ki. A vízmedencét felváltotta a testnevelés órákon használatos távol-ugró gödör, amelyben délutánonként a napközisek előszeretettel építenek homokvárakat és egyéb homokcsodákat. A szünetekben itt az ember kellemesen feltöltődhet és kikapcsolódhat. A lányok elbeszélgetnek egymással a padokon, vagy érdeklődve figyelik, ahogyan a fiúk fociznak a lebetonozott

alsó udvaron.

A másik, csaknem 500 négyzetméteres zöldövezet a zárdakert. Ide sajnos csak kevés diáknak van lehetősége kijutni, ugyanis ez az apácák féltve őrzött kincse. Itt korábban főként a megélhetésükhöz szükséges növényeket (zöldség, gyümölcs) termesztettek. A háború előtti időkben a nővéreknek ezen kívül még volt egy nagyobb földterületük is a városban, ahol földet művelhettek is szőlőt termesztettek. Ez a Lehár Ferenc utca végén található Apácakert, amely mai is őrzi nevét. Ez az államosítások után a föld kikerült a zárda tulajdonából, csak a zárda és az iskola közti kertben gazdálkodhattak. Azonban ez a kert mára már elvesztette eredeti funkcióját: a már idősödő nővérek erejük fogytán már csak kedvtelésből művelik (szamócat, diót és fügét „termesztenek”), és többnyire a biológia oktatását szolgálja. A biológia fakultációt választott diákok itt sajátíthatják el a növényhatározás tudományát, amelyre a kert sokszínű és értékes növényvilága kiválóan alkalmas. Az alsóbb évfolyamok szorgalmasabb diákjai örömmel segítenek az őszi betakarításnál és a kert rendbetartásában a nővéreknek (levélsöpítés, gyomlálás, padok tisztítása, festése).

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Andrassy Péter: A SVSze ifjúsági pályázatának eredményei és díjnyertes munkája / Horváth Vivien: A belvárosi házrengeteg üde foltja. A Szent Orsolya zárdakertje / Séta a zárdakertben

Séta a zárdakertben

A Cifra-folyosó ajtaján kilépve az ember egy teljesen más, a zajos tanteremtől nyugodtabb világba cseppen. A festői szépségű kertben a pihenőpadok és sétautak között örökzöld és lombhullató fák, cserjék díszlenek. A keskeny, dimbes-dombos utak különböző kisebb részekre osztják fel az udvart.

Az ajtón kilépő bal oldalán egy, az I. Világháború korából származó hatalmas diófa áll. A fa alatt gazdagon elszaporodott a mérgező termésű növény, a Waldstein-pimpó, amely a gyakorlatlan szemek számára könnyen összetéveszthető az erdőkben ugyancsak gyakran megtalálható erdei szamóccával, mivel két növény levele és termése nagyon hasonló. Fontos megkülönböztető jegy az apró, piros gyümölcs állása: míg a szamóca a föld felé lóg szárán, addig a Waldstein-pimpó felfelé néz.

Az iskola napsütötte déli falánál látható a melegebb éghajlatot kedvelő füge, ami különösen jól érzi itt magát. Nem véletlenül állhatott a növény jelenlegi helyén korábban egy üvegház. A kert déli oldalán szintén az I. Világháború idején ültetett kislevelű hárs áll. Ez a fa jelentős mértékben meghatározza a kert képét. Kb. 20-25 m magas, viszonylag igénytelen, szárazság- és árnyéktűrő, de lassú növekedésű hársfaj. 98Leveleinek fonákján az érzugokban vöröses színű szőrpamacsokat találunk. Virágzata június közepe táján gyűjthető a teljes virágzás idején. Ez szolgáltatja a legfinomabb hársmézet és a legjobb teaalapanyagot. A hárs közvetlen közelében egy kisebb virágos kert fekszik krizantémokkal, különféle bokrokkal (pl. mogoró, orgona, hóbogyó, aranyág) és az újonnan felújított pihenőpadokkal. E területtől pár lépésnyire terül el egy rózsaliget, a tavasszal döngicsélő méhek egyik kedvenc helye.

A növényekkel gazdagon benőtt várfal romjai mentén húzódik egy keskenyebb kertrész. Ennek elején fekszik a korábban szántóföldi növényeknek helyt adó, ma már befüvesített parcella, közepén egy magányosan álló cseresznye csemetével. Háttrébb, a korábbi veteményes helyén egy dús növényzettel tarkított angolkert található. Itt számos egynyári és évelő növény, ciklámen, margaréta, harangvirág, nefelejcs, árnyékliliom, gyöngyvirág, mályva- és pünkösdirózsa és más faj él. Ezenkívül eper, egres, sárgabarack is terem itt. Itt található még az 1930-as évek körül ültetett négy tiszafa, egy kisebb lombos erdő és itt állt a kert legöregebb fája, a Millenniumra ültetett 100 éves hegyi juhar, amelyet már kivágtak. Majdnem 15 méter magas volt és törzsátmérője elérte a 60 cm-t. Hatalmas termetére az itt maradt fél méter magas tönkje emlékeztet. 1970 és 1978 között jelentősebb telepítést hajtottak végre, melynek során öt nyugati tuját, három oregoni hamisciprust, három lucfenyőt, egy nyírfát, két

ezüstfenyőt és egy virginiai borókát ültettek. 1980-ból újabb négy lucfenyő és egy keleti tuja származik.

1992-ben a kert teljes egészét felújították. Kivágták az elburjánzott cserjéket, gyomokat. Szintén ültettek újabb fákat: luc-, jegenye- és erdei fenyő, majd bükk, nyári orgona és kocsánytalan tölgy is került a kertbe. A várrom mentén áll két vadgesztenye, melyek telepítési kora szintén az I. Világháború körüli időkre tehető.

Magának a várfalnak is megvan a saját növényvilága. Olyan növényeknek ad termőhelyet, mint a borostyán, az aranyos fodorka és annak rokona a kövi fodorka, az oroszslánszaj és a kövirózsa, sőt még a különböző tuják magvaiból kihajtott facsemeték is élnek rajta.

A csodálatos zárdakert elbűvölő érintetlenségének hátránya is van. Nemcsak a betelepített növények érzik itt jól magukat, hanem a különféle gyomnövények is. Többek között elszaporodott a falgyom (főként a mediterrán területeken terjed), a betyárkóró és a nagy csalán. Mint minden kertben, itt is pusztítanak az élősködő állatok. A vadgesztenyék levelén az aknázómoly szaporodott el. Hernyója tehető felelőssé a leveleken található foltokért és a levél elszáradásáért. E különös életmódú állat nem kívülről eszi a lombot, hanem „belerágja” magát a levél belsejébe. Ott aztán úgy rágja ki a levél középső, asszimiláló szöveteit, hogy közben a levél színén és fonákján levő bőrszövetet érintetlenül hagyja. A hernyó egész életét a levél belsejében tölti. Ötször vedlik, majd bábba alakul át. Az aknában megbúvó báb nyugalmi állapotban van, nem táplálkozik, nem változtatja a helyét, sőt még a légzése is nyugalmi állapotban van. Az állat egyszer csak kibújik és kifejlődik belőle a molylepke. A molylepke rövid, néhány napos élete során már egyáltalán nem táplálkozik, egyetlen célja a szaporodás.

99Gyakori vendégek a házi verebek, a fekete rigók és a Széchenyi-tér galambjai is. Évek óta vörös vércsék is költenek az iskola védett zugaiban és tizedelik a kertek, udvarok madárállományát. Iskolánk 2002-ben elnyerte a Madárbarát kert címet.

2007 nyarán az iskola nagyobb méretű tatarozáson esett át. Reméljük, hogy a felújítás továbbra is folytatódik majd, és külön hangsúlyt fektetnek az Orsolya- és a Széchenyi-téri két épületet összekötő folyosóra, hogy a történelmi múltú apácakert előtérbe kerülhessen. Érdemes lenne a diákok számára elérhetőbbé tenni a kertet. Veteményes kert létrehozása segíthetné a tanulást és a diákokkal közös fenntartása, gondozása nagy élmény lehetne minden korosztály számára. A kis alapterület ellenére további természetes életközösségeinkre jellemző növények betelepítésével színesedhetne a kert. Mindannyiunk örömét szolgálná, ha a cifrafolyosó tejüveg-ablakait lecserélnék és az egyik épületből a másikba igyekezve a kert pihentető látványában gyönyörködhetnénk.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Andrassy Péter: A SVSze ifjúsági pályázatának eredményei és díjnyertes munkája / Függelék: Az Apácakertben megtalálható növényfajok

Függelék: Az Apácakertben megtalálható növényfajok

Fajnév	Latin elnevezés	Család	Általános leírás
aranyos fodorka	<i>Asplenium trichomanes</i>	Fodorkafélék	Haraszt
bánáti bazsarózsa	<i>Paeonia officinalis</i>	Bazsarózsafélék	Kétszikű, évelő
baracklevelű harangvirág	<i>Campanula persicifolia</i>	Harangvirágfélék	Kétszikű, évelő
betyárkóró	<i>Erigeron canadensis</i>	Fészkesvirágzatúak	Kétszikű

Fajnév	Latin elnevezés	Család	Általános leírás
bókoló aranyfa	<i>Forsythia suspensa</i>	Olajfafélék	Kétszikű cserje
borostyán	<i>Hedera helix</i>	Aráliafélék	Kétszikű, futónövény
ciklámen	<i>Cyclamen purpurascens</i>	Kankalinfélék	Kétszikű, egylaki évelő nő
cseresznye	<i>Cerasus avium</i>	Rózsafélék	Kétszikű fa
dió	<i>Juglans regia</i>	Diófafélék	Kétszikű fa
egres	<i>Ribes uvacrispa</i>	Ribiszkéfélék	Kétszikű cserje
erdei ibolya	<i>Viola sylvestris</i>	Ibolyafélék	Kétszikű, lágyszárú, évelő
erdei pajzsika	<i>Dryopteris filixmas</i>	Pajzsikafélék	Haraszt
erdei szamóca	<i>Fragaria vesca</i>	Rózsafélék	Kétszikű, lágyszárú, évelő
erdeifenyő	<i>Pinus silvestris</i>	Fenyőfélék	Nyitvatermő, egylaki fa
ezüstfenyő	<i>Picea pungens</i>	Fenyőfélék	Nyitvatermő, egylaki fa
fagyal	<i>Ligustrum vulgare</i>	Olajfafélék	Kétszikű cserje
falgym	<i>Parietaria erecta</i>	Csalánfélék	Kétszikű évelő növény
füge	<i>Ficus carica</i>	Ördögfügefélék	Kétszikű bokor vagy kister
gyöngyvirág	<i>Convallaria majalis</i>	Liliomfélék	Egyszikű, lágyszárú, mérg
hóbogyó	<i>Symphoricarpos rivularis</i>	Loncfélék	Kétszikű cserje
kajszibarack	<i>Prunus armeniaca</i>	Rózsafélék	Kétszikű fa
kaukázusi nefelejcs	<i>Brunnera macrophylla</i>	Érdeslevelűek	Kétszikű, évelő
kerti mályvarózsa	<i>Alcea rosea</i>	Mályvafélék	Kétszikű évelő növény
kerti oroszlánszáj	<i>Antirrhinum majus</i>	Tátogatófélék	Kétszikű, lágyszárú
kis télizöld	<i>Vinca minor</i>	Meténgfélék	Kétszikű, fásszárú, örökzö
kislevelű hárs	<i>Tilia cordata</i>	Hársfélék	Kétszikű fa
kövi fodorka	<i>Asplenium rutamuraria</i>	Fodorkafélék	Haraszt
100közönséges lucfenyő	<i>Picea abies</i>	Fenyőfélék	Nyitvatermő tűlevelű fa.
közönséges madárbirs	<i>Cotoneaster horisonthalis</i>	Rózsafélék	Kétszikű cserje
közönséges mahónia	<i>Mahonia aquifolium</i>	Borbolyafélék	Kétszikű cserje

Fajnév	Latin elnevezés	Család	Általános leírás
közönséges nyír	<i>Betula pendula</i>	Nyírfafélék	Kétszikű fa.
közönséges orgona	<i>Syringa vulgaris</i>	Olajfafélék	Kétszikű cserje
közönséges vadszőlő	<i>Parthenocissus inserta</i>	Szőlőfélék	Kétszikű futó növény
krizantém	<i>Chrysanthemum</i>	Fészekvirágzatúak	Kétszikű évelő növény
lándzsalevelű árnyékliliom	<i>Nerium oleander</i>	Liliomfélék	Egyszikű, lágyszárú, mérg
margaréta (margitvirág)	<i>Chrysanthemum</i>	Fészekvirágzatúak	Kétszikű évelő növény
medvehagyma	<i>Allium ursinum</i>	Liliomfélék	Egyszikű, lágyszárú
mogyoró	<i>Coryllus avellana</i>	Nyírfafélék	Kétszikű, cserje
nagy csalán	<i>Urtica dioica</i>	Csalánfélék	Kétszikű, kétlaki, évelő
nyugati tuja	<i>Juniperus occidentalis</i>	Ciprusfélék	Nyitvatermő örökzöld
oregoni hamisciprus	<i>Chamaecyparis lawsoniana</i>	Ciprusfélék	Nyitvatermő örökzöld
páfrányfenyő	<i>Ginkgo biloba</i>	Páfrányfenyőfélék	Nyitvatermő lombhullató
rezgő nyár	<i>Populus tremula</i>	Fűzfélék	Kétszikű, kétlaki fa
rózsás kövirózsa	<i>Sempervivum marmoreum</i>	Varjúhájfélék	Kétszikű, évelő
tearózsa	<i>Rosa odorata</i>	Rózsafélék	Kétszikű cserje
tiszafa	<i>Taxus baccata</i>	Tiszafafélék	Nyitvatermő bokor, kistern
vadgesztenye	<i>Aesculus hippocastanum</i>	Vadgesztenyefélék	Kétszikű fa
vérbükk	<i>Fagus sylvatica Atropurpurea</i>	Bükkfafélék	Kétszikű fa
waldstein-pimpó	<i>Waldsteinia geoides</i>	Rózsafélék	Kétszikű, évelő

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MŰHELY / Andrásy Péter: A SVSze ifjúsági pályázatának eredményei és díjnyertes munkája / Felhasznált irodalom

Felhasznált irodalom

Fényes Gabriella: Az orsolyiták zárdájának, templomának és iskolájának építéstörténete SSz. 61 (2007), 81-90.

Sági Éva: A soproni Szent Orsolya Iskola története. SSz. 61 (2007), 23-39.

Czencz Kornélia–Szabolcs János: Az aknázómoly. Élet és tudomány (1999.) május 7.

A Szent Orsolya Iskola Jubileumi Évkönyve, Szerk. Horváth József. Sopron, 1997.

Borostyán. Környezetvédelmi lap a soproni és Sopron környéki családok részére, 1999/2. szám.

Simon Tibor – Seregélyes Tibor : Növényismeret, a hazai növényvilág kis határozója. Budapest, 2004.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

101 SOPRONI KÖNYVESPOLC

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Szilágyi Magdolna: Borostyánkő út. Időutazás egy római kereskedelmi úton. Multimedia CD-ROM. Sopron, Scarbantia Társaság, 2007.

**Szilágyi Magdolna: Borostyánkő út. Időutazás egy római kereskedelmi úton.
Multimedia CD-ROM.
Sopron, Scarbantia Társaság, 2007.**

Az Adriát a Keleti-tengerrel összekötő, bronzkori előzményekkel rendelkező Borostyánkő út kétségtávon a római kor egyik legjelentősebb kereskedelmi útvonala volt. A római kori Itália, Noricum, Pannonia, és a Dunától északra fekvő Barbaricum területén húzódó nagy kereskedelmi út ma több közép-európai ország területét érinti, így kutatása leginkább nemzetközi összefogás keretében valósítható meg. Ezt remekül példázza az 1994 és 1996 között, a Közép-európai Kezdeményezés országainak régészeti intézményei által szervezett konferenciasorozat. A Borostyánkő úttal foglalkozó rendezvénysorozat negyedik szimóziuma a soproni Scarbantia Társaság szervezésében 1995-ben került megrendezésre. A Sopronban elhangzó régészeti előadásokból született *Borostyánkő út tájai és emlékei* (szerk. Gömöri János, Sopron: Scarbantia Társaság, 1999) kötet után, most egy kulturturisztikai CD-ROM megjelenését üdvözölhetjük ebben a témában, *Borostyánkő út. Időutazás egy római kereskedelmi úton* címmel.

A projektet vezető Gömöri János, valamint Maurizio Buora (Udine), Karl Kaus (Eisenstadt), Irena Lazar (Celje), Jan Rajtár (Nitra), Marina Šegvić (Zagreb), Jaroslav Tejral (Brno), Jerzy Wielowiejski (Warsawa) és kutatócsoportjaik közreműködésével létrejött CD-ROM elsősorban a Borostyánkő út és a mellette fekvő városok történetét igyekszik szakszerű, mégis teljességgel élvezhető módon bemutatni. A felhasználó örömmel fedezheti fel, hogy a program a címben megjelölt területnél és korszaknál lényegesen több információt tartalmaz. Az egykori Borostyánkő út mentén található lelőhelyeken túl bemutat számos további, római importból származó borostyánkő leletekkel rendelkező, dalmáciai és pannoniai települést is (mindösszesen 48! lelőhelyet). A vizsgált időszak sem csupán a római kort öleli fel. Kitekint az egyes római kori települések esetleges őskori előzményeire, és röviden ismerteti azok középkori és újkori jelentőségét is.

A CD-ROM, mely azzal a nem titkolt szándékkal készült, hogy elősegítse a kulturturizmust az egykori Borostyánkő út mentén, igen széles közönség érdeklődésére tarthat számot. Ezt a könnyen kezelhető felhasználói felületen, a leírások lényegre törő, közérthető stílusán valamint a hozzájuk kapcsolódó

gazdag képanyagon túl az garantálja, hogy a program a városokat két, tartalmilag és szerkezetileg is jól elkülönülő részben igyekszik bemutatni. (Ezek elérhetőek a főmenüből a *Turizmus* illetve a *Borostyán utak* felírra kattintva, de válthatunk a két rész között az egyes városok leírásánál az *Tour* illetve az *Archeo* gombok segítségével is.) A római kori települések romjain emelkedő városokat ismertető turisztikai rész elsősorban azon régészeti-történelmi érdeklődésű „laikus” felhasználók számára készült, akik személyesen szeretnék ¹⁰²ezekre a helyekre ellátogatni. A római kori települések történetét, helyrajzát ismertető régészeti rész pedig igyekszik a szakmai közönség tudományos igényeit is kielégíteni.

A turisztikai részben a kirándulni vágyók tájékozódhatnak a városok megközelíthetőségével, közigazgatási szerepével és kultúrtörténeti jelentőségével kapcsolatban, továbbá rövid áttekintést kaphatnak a város történelmi fejlődéséről kezdetektől napjainkig. Hasznos, gyakorlati tanácsokat találnak itt arra vonatkozólag is, melyek azok az épületek, műemlékek, múzeumok, látogatható régészeti lelőhelyek és parkok, amelyeket feltétlenül érdemes felkeresniük, ha a városban járnak. A legtöbb esetben szerepel a leírásban ezek megközelíthetősége és nyitvatartási ideje is. A régészeti látnivalók mellett olykor helyet kapnak a felsorolásban a turisztikai szempontból szintén jelentős természetvédelmi területek, arborétumok, parkok, valamint a nevezetesebb kulturális rendezvények, fesztiválok is.

A régészeti részben tájékozódhatunk a Borostyánkő út nyomvonalán található városok és egyéb borostyánkővet importáló települések kialakulásáról, római kori történetéről, helyrajzáról, kora középkori utóéletéről, valamint a borostyánkő kereskedelemhez fűződő szerepükről. A leírások a turisztikai részhez viszonyítva részletesebbek, képanyaguk gazdagabb. Lényeges eltérést jelentenek a másik részhez képest a szövegben szereplő hivatkozások, amelyekre kattintva a felhasználó megtekintheti a tárgyalt lelőhelyek, épületek, régészeti leletek fotóit, elolvashatja a római császárok rövid életrajzát, és a legfontosabb fogalmak meghatározását. További fontos kiegészítése ennek a résznek, hogy itt megtaláljuk a szerző régészek nevét és tájékozódhatunk a legfontosabb szakirodalomról (bár egy kissé részletesebb, több tételt tartalmazó irodalom szakmai szempontból talán még hasznosabb lett volna).

A program a városokat ismertető lényegi részeken kívül két érdekes kiegészítést tartalmaz. Az első egy rövid leírást ad a borostyánkő kialakulásáról. A második egy feleletválasztós kvíz, amely segítségével a programot böngésző figyelmes felhasználók és a játékosabb kedvű szakemberek egyaránt tesztelhetik emlékező tehetségüket, tudásukat.

A program valamennyi része magyar, angol és német nyelven egyaránt olvasható, elősegítve ezzel is, hogy a nemzetközi kutatási eredmények széles körben hozzáférhetőek legyenek. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a városok bemutatása sajnos nem minden esetben egyezik meg a három nyelven (pl. *Tour*: Aquileia, Salla, Szombathely, Jantar; *Archeo*: Elbag, Wrocław). Az egyes városokat bemutató szövegrészek sem egységes elvek alapján készültek, igen nagy eltéréseket mutatnak tartalmukban, felépítésükben és terjedelmükben egyaránt. Jelentős különbségeket fedezhetünk fel továbbá a mellékelt térképek, fotók, és rajzok forrása és minősége tekintetében is. Néhol hiányoznak a térképek, más esetben viszont a *Tabula Peutingeriana*tól a turisztikai várostérképeken át az autósatlaszokig a térképek igen széles skálájából válogattak a szerzők.

Az egyes kutatók eltérő koncepciójából adódó egyenetlenségek ellenére a CD-ROM egyaránt hasznos, szükséges, és kellemes kikapcsolódást nyújtó kiadvány. Egy példaadó nemzetközi összefogás szellemi terméke, amely kitűzött szándékán, a kultúrturizmus fellendítésén túl, remélhetőleg méginkább felhívja a figyelmet a nemzetközi tudományos kezdeményezések fontosságára a római és középkori útkutatás terén egyaránt.

103 Kelemen István – Virágh Zsolt: Magyar Kastélylexikon. Győr-Moson-Sopron megye. Budapest, 2007.

2007 decemberében jelent meg a Magyar Kastélylexikon-sorozat legújabb kötete, a sorozatszerző Virágh Zsolt Győr-Moson-Sopron megyei kastélyokat és kúriákat bemutató munkája.

A megye területén döntően főnemesi nagybirtokok szerveződtek, ennek következtében a többi megyéhez viszonyítva meglehetősen magas a kastélyok száma és aránya: a rezidenciák 23%-a kastély (máskülönben kb. 10%). A megyebeli kúriák számát növelte, hogy a megye területén több köznemesi község helyezkedett el, ahol az ott birtokos köznemesi családok felépítették a maguk kúriáit. A megyében összesen 227 nemesi rezidenciát tart számon a szerző, amelyek közül 52 a kastély, 175 pedig a kúria. Ezekből az épületekből napjainkban 137 létezik, 90-et pedig – főleg 1945 után – lebontottak. Műemléki védelem alatt közülük 26 áll. A legtöbb nemesi kúria (11) egykor Bonyhád volt, de sok bel- és külterületi épület állt Farádon, Rajkán, Répceszemerén, Szilsárkányban és Magyarakeresztúron is. A legtöbb kastéllyal és kúriával az Esterházyak hercegi és grófi ága rendelkezett (31), őket a Széchényiek követték (18), majd pedig a Habsburgok főhercegi ága és a gróf Nádasdy család (9-9). Rájuk kívül meg kell még említeni mint megyebeli birtokos családot az Almásy, a Batthyány, a Cziráky, a Csáky, a Döry, a Draskovich, a Felsőbüki Nagy, a Festetics, a Héderváry, a Kanizsai, a Kisfaludy, a Pálffy, a Perényi, a Szapáry, a Viczay és a Zichy családokat.

A szerző a terminológia egyértelművé tétele végett öt kritérium alapján (az alapterület, az építettség társadalmi státusza, az épület tipológiája, művészeti értéke és gazdasági központként betöltött szerepe) határozza el egymástól a kastélyt és a kúriát. A kötet végén elhelyezett mutatóban a népnyelvi elnevezések és a tényleges épülettípus kerül összevetésre. A lexikon első, legterjedelmesebb részét a megye ma is fennálló kastélyainak és kúriáinak ismertetése teszi ki. A következő szerkezeti egység a már nem létező, azóta lebontott rezidenciákat veszi sorra. A kastélylexikon szócikkei egységes felépítésűek. Bemutadják az adott település földrajzi elhelyezkedését, rövid birtoklástörténetét, jogállásában bekövetkezett változásokat, majd fontosabb turisztikai látnivalóit, nevezetességeit. A kastélyokkal/kúriákkal foglalkozó rész az épület megnevezésével veszi kezdetét, majd lehetőség szerint feltüntetésre kerülnek azok a családok, akik az idők folyamán valamilyen jogcímen (tulajdonjog és egyéb használati jogcím) a rezidencia birtokosai voltak. Rögzítésre kerül a műemléki védettség ténye és a közterület megjelölésével az épület elhelyezkedése. A műemlékileg védett, valamint a műemléki védelemre méltó, de még nem védett rezidenciákat a szerző hangsúlyozottabban szerepelteti. Az Olvasó megismerheti az építettség család történetének legfontosabb mozzanatait, az épület birtoklás- és építéstörténetét, nyomon követheti az átalakítások és a kibővítések okozta változásokat, alapinformációkat találhat az épületeket övező parkról. A rezidencia művészettörténeti leírását külön szövegdoboz tartalmazza, 104 amely egyebek között magában foglalja az épület alaprajzának és beosztásának leírását is.

Érdekes korabeli történetek, anekdoták olvashatók a híres tulajdonosokról és illusztris vendégeikről. Az esterházi kastélyban vendégeskedő Mária Terézia 1773-ban saját kezűleg indította el a tiszteletére rendezett tűzijátékot. A sopronhorpácsi kastélyban Ferenc József, Liszt Ferenc és II. Vilmos császár is megfordult. Olvashatunk a hédervári kastély tornyainak legendájáról, a fertődi kastélykertben lévő Bagatelle nevének anekdotába illő eredetéről, a fertőszéplaki kastélyból a hagyomány szerint kiinduló

alagutakról és a kapuvári várhoz kapcsolódó Hany Istók legendáról.

A szerző ismerteti a kastélyok és kúriák 1945 utáni – a legtöbb esetben elszomorító, hányatott – sorsát. Így például az Esterházyak fertődi kastélyának történelmi értékű berendezésének jelentős részét a német hadsereg elszállította, az épületekben a szovjet hadsereg katonai kórházat rendezett be, amelynek felszámolásakor további értékeket vittek magukkal. A nagycenki kastélyt és parkját háborús károk érték, a szovjetek a könyvár teljes állományát elégették, a környékeliek pedig kifosztották az épületet. A Széchenyi család másik rezidenciáját, a sopronhorpácsit sem kerülte el a történelem vihára. Az épületbe először szovjet katonák költöztek, akik a könyvek nagy részét tüzre vetették, de a környék lakói is sok értéket elvittek. A második világháborút követő államosítások után a legtöbb épületben közintézmény (községháza, könyvtár, óvoda, iskola, szociális otthon, egészségügyi intézmény, stb.) és hatóság kapott helyett, némelyeket községházként hasznosították, egyeseket pedig a helyi tsz vett igénybe.

Az 1945 utáni műemléki helyreállítások menete és eredménye mellett az Olvasó megtudhatja, hogy napjainkban milyen formában hasznosítják az épületeket. Kastélyszállóként üzemel például a hédervári Héderváry-kastély, a mosonmagyaróvári Habsburg-kastély, a nagycenki Széchenyi-kastély, az öttevényi Földváry-kastély és a röjtökmuzsaji Verseghi Nagy-kastély. Múzeum vagy kiállítóhely működik a fertődi Esterházy-kastélyban, a fertőrákosi és a szanyi püspöki kastélyban, a győr-ménfőcsanakai Bezerédi-kúriában, a Kapuvár-öntésmajori Esterházy-kúriában és a nagycenki Széchenyi-kastélyban.

A kötetnek külön értéke, hogy gazdagon illusztrált fényképekkel, amelyek egyrészt a mai állapotot mutatják be (színes légi és földi fotók), másrészt pedig az archív felvételek (köztük jelentős számú publikálatlan kép) révén a korabeli állapotot örökítik meg.

A művészettörténész és jogász végzettségű szerző több diszciplína módszertanát alkalmazta, így tudományos munkája egyaránt kiterjed a műemléki, a (hely)történeti, a művészettörténeti, az építészettörténeti és a családtörténeti szempontú megközelítésre. A leírtakat szakmailag aprólékos helyszíni és levéltárkönyvtári kutatómunka támasztja alá. Az írott források mellett a szerző helytörténeteket keresett fel és kutatómunkája során helybeli adatközlőket is megkérdezett. A könyv mellékletei és mutatói között az alapvető irodalomra (táblázatos formában), az adatszolgáltatók személyére és a válogatott irodalomra vonatkozó információk kaptak helyet, de megtalálható [105](#) közöttük a kastély- és kúriatulajdonos családokról készült összeállítás és a személynévmutató is.

Engedtesse meg, hogy a rendkívül széleskörű, precíz bibliográfiával kapcsolatosan néhány apróbb észrevételt tegyünk. Nem szerepel a művek között Csatkai Endre Sopron környékének műemlékeiről 1932 és 1937 között írott háromkötetes munkája, mely a második világháború előtti állapotokat mutatja be. A 366. oldalon a Csatkai névvel fémjelzett műemléki topográfiaötet pontos címe: Sopron és környéke műemlékei. A szerző az 1953. évi kiadásra hivatkozik, de 1956-ban napvilágot látott a javított és bővített 2. kiadás is. Talán érdemes lett volna a lexikon végén – akár csak fonszinten is – a felhasznált levéltári forrásokat is feltüntetni.

A kötetről összességében elmondható, hogy sokoldalúan hasznosítható, haszonnal forgathatják a szakemberek, kutatók, településük történetét oktató pedagógusok, helyismereti tanulmányaik során a diákok és nem utolsósorban a megyébe látogató turisták. A helyreállítási munkák során a tervezőknek különösen a régi fényképek bizonyulnak majd hasznosnak. A lexikkal a megyei helytörténetírás (is) jól használható, szakmailag megalapozott, igényes kivitelű kézikönyvvel gazdagodott, mely a megye mai területén elsőként kísérli meg számba venni és alapkutatási jelleggel feldolgozni valamennyi egykori kastélyt és kúriát – ideértve a már lebontottakat (!) is.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Fedeles Tamás: A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára I. (1244–1398). Szerk. Dreska Gábor. Győr, 2007.

Fedeles Tamás: A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára I. (1244–1398). Szerk. Dreska Gábor. Győr, 2007.

Újabb értékes kötet látott napvilágot a Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványaként 2007 őszén, ugyanis a Források, feldolgozások 6. köteteként a pannonhalmi Benedek-rendi apátság által a 14. század végéig kibocsátott hiteleshelyi oklevelek kritikai kiadását vehetik kézbe a medievisták, s a korszak története iránt érdeklődők. A kötet anyagát Dreska Gábor, az ELTE oktatója készítette elő kiadásra, aki közel egy évtizede foglalkozik Pannonhalmi közhitelű oklevéladásával; ebben a témakörben számos mérvadó tanulmányt publikált e munkát megelőzően is.

A Szent Márton hegyen 996-ban létesült apátság a 13. század első felében kapcsolódott be a közhitelű oklevéladásba, s ezáltal a speciálisan magyar hiteleshelyi intézményhálózat meghatározó tagjává vált. Jelen kötet egy nagyobb vállalkozás első darabja, amely a monostor hiteleshelyi oklevéladásának 1244-es kezdetétől 1398-ig bezárólag közli a közhitelű okleveleket. A közreadó által három kötetesre tervezett sorozat célja ugyanis nem kevesebb, minthogy valamennyi középkori pannonhalmi hiteleshelyi diplomát közreadja. Az okleveles anyag mennyisége, illetőleg a kiadás [106](#)módja mindenképpen indokoltá teszi egy kisebb sorozat megjelentetését, hiszen a 301 kiadványt tartalmazó első kötet terjedelme magában is közel 400 oldalt tesz ki.

A kiadás módja mindenképpen üdvözlendő, hiszen napjainkban elsősorban regeszták formájában kerül kiadásra a középkori okleveles anyag. Természetesen nem vitatva el az oklevelek tartalmi kivonatos közzétételének létjogosultságát, mégis teljes mértékben egyetértek Dreska Gáborral az anyag közreadási formája tekintetében. Ugyanis egy közhitelű oklevéladást végző intézmény tevékenységének, illetőleg az általa kibocsátott oklevelek teljességre törekvő elemzésének *conditio sine qua non*-ja egy az adott intézmény valamennyi hiteleshelyi kiadványát teljes terjedelmében magában foglaló corpus létrehozása. Teljes joggal utal Dreska többek közt az oklevelek formulás részeire, amelyek elemzése alapvető fontosságú a hiteleshelyi működés vizsgálata során, ám ezen részek – a műfaji sajátosságból adódóan – nem szerepelnek a regeszta-kiadványokban. E mellett sok esetben számos *terminus technicus* sem található meg az egyes kivonatokban. Ugyancsak örömdetesnek tartom, hogy az eredetiben, átírásban, illetve tartalmi átírásban fennmaradt diplomák mellett valamennyi említésből ismert oklevél – mint pl. az ügyvédvalló levelek – is szerepel az oklevéltárban. Szintén a kiadó teljességet célzó törekvését mutatja, hogy azon okleveleket is felvette a kötetbe, melyek már korábban publikálásra kerültek.

A munka előszavában (7–15. o.) a szerző részletesen bemutatja célkitűzését, tekintetbe véve a korábbi hiteleshelyi oklevélkiadásokat is, s ugyancsak részletesen olvashatunk a szövegközlés módszereiről. Az irodalom- és rövidítésjegyzéket követően (16–18. o.) kezdődik az oklevéltár (21–334. o.), amely a következő módon közli a szövegeket: Minden kiadvány előtt a keltezést követő rövid tartalmi kivonat kapott helyet, majd az oklevél állagára vonatkozó megjegyzéseket, ill. a külzeten olvasható információkat követi a jelzet, a korábbi kiadások és/vagy regeszták könyvészeti adatai, sőt esetenként az egyes kiadványok reprodukciójának lelőhelye is. Ezt követően olvashatjuk a diploma teljes szövegét. Jelentősen megkönnyíti a felhasználást az oldalak bal margóján elhelyezett, a sorok számozását ötösével feltüntető skála. Az adott kiadvány szövegének jobb megértését segítő legfontosabb megjegyzések, kiegészítések és javítások a lábjegyzetekben kerültek elhelyezésére.

Az oklevéltár első függelékében (335–352. o.) kapott helyet azon 13 kiadvány – többségükben hatósági megkeresések –, melyek szorosan kapcsolódnak a konvent közhitelű oklevéladásához. Szintén jelentősen segíti a kutatók munkáját a második függelék (353–358. o.), hiszen ebben valamennyi oklevelet felsorolta a szerző, melyek nem pannonhalmi kiadványok, ám az oklevéltárban szerepelnek. A kötetet helynév-mutató (359–364. o.) és német nyelvű tartalmi összefoglaló (369–370. o.) zárja.

A mind tartalmi, mindpedig formai szempontból igényes kötetet bátran ajánlom az érdeklődők figyelmébe, s egyúttal bízom abban, hogy a nem túl távoli jövőben a tervezett sorozat további kötetei is napvilágot látnak.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Schuller Balázs: “Soproni srác” a képen. Erwin A. Schmidl – Ritter László: The Hungarian Revolution 1956. Wellingborough: Osprey, 2006.

107 Schuller Balázs: “Soproni srác” a képen. Erwin A. Schmidl – Ritter László: The Hungarian Revolution 1956. Wellingborough: Osprey, 2006.

Sajnálatos módon történelmünk idegen – és azon belül is elsősorban angol – nyelvű publikálásában meglehetősen lemaradásban vagyunk a környező országok szakembereivel szemben, ezért öröndetes minden minőségi tartalommal megjelenő kiadvány, nem is beszélve arról, ha az soproni vonatkozásokat is tartalmaz. Ugyanakkor még öröndetesebb lenne, ha ilyen megjelenésekre nem csak a nagy évfordulók – mint a vizsgált könyv témájául szolgáló 1956-os magyar forradalom jubileuma – kapcsán kerülne sor. A fent említett lemaradásunkat egy érzékletes példával jellemezném: pécsi középkorász kollégámtól hallottam, hogy jelenkori horvát szerzők kénytelenek bizonyos résztémákban még ma is Hóman Bálintnak az 1940-es években német nyelven megjelent írásaira támaszkodni, mert hasonló nem találnak a kortárs magyar szerzőktől – idegen nyelven.

Vizsgálatunk tárgya profi munka. Már-már azt mondhatnánk, futószalagról került le, hiszen az 1968-ban létrejött és kizárólag hadtörténelemmel, haditechnikával, katonai viselettörténettel foglalkozó brit Osprey kiadó mára 1500 kiadványt tudhat maga mögött, s az 1984-ben elindult Elit sorozat – melyhez ez a könyvecske is tartozik – is a 157-es sorszámnál tart.¹⁷⁹⁽¹⁷⁹⁾ A mennyiség senkit se téveessen meg! Ezek a kiadványok világ-szerte elismertek, s keresettek, másként nem is működhetne kiadójuk (melynek eladási számairól nem is álmodhatna magyar kiadó). A különböző alsorozatok különböző igényeket szolgálnak ki, az Elit széria kifejezetten egy-egy hadi eseménnyel foglalkozik, a legújabb kutatási eredmények felhasználásával röviden áttekinti azt, majd a lehető legszélesebb forrásalapon bemutatja az ott alkalmazott taktikákat, eszközöket és felszereléseket. Teszi mindezt a modern ember vizuális igényeit teljes mértékben kiszolgáló fotókkal (a tárgyalt kötetben még a nehezen megszerezhető Erich Lessing-fotográfiákból is látható néhány), színes ábrákkal és művészi kivitelű színes táblákkal.

A profi cég profi szerzőgárdát is igényel. Jelen esetben egy osztrák – Erwin A. Schmidl (az osztrák Nemzetvédelmi Akadémia Stratégiai Kutatások Intézetének munkatársa, több korszakkal foglalkozó mű szerzője)¹⁸⁰⁽¹⁸⁰⁾ – és egy magyar – Ritter László (az MTA TTI munkatársa) történeeszt kértek fel a mű megírására, akik nyilvánvalóan otthonosan mozogtak mind a témában, mind hazájuk közgyűjteményeiben. A köszönetnyilvánításból kiderül, hogy Ritter László az összes hazai közintézményt felkereste, amely a témába vágó anyaggal rendelkezik, sőt neves hazai (Rainer M. János, Murber Ibolya¹⁸¹⁽¹⁸¹⁾) és külföldi szakértőkkel is lektoráltatta a kéziratot. Az illusztrátor személyében viszont hajthatatlannak bizonyult az angol szerkesztőség, hiába ajánlott a Hadtörténeti **108**Múzeum egy

remek magyar grafikust, amazok mégis egy britet választottak. A vitathatatlanul tehetséges Peter Dennisnek akkor támadtak problémái, mikor ismert korabeli fényképekre épülő grafikáit újra és újra visszaküldte a magyar múzeum, mivel a magyar közegben idegen színeket használt a ruháknál.

A fentiek alapján a kötet tényanyagára összességében nehéz kritikai megjegyzést tenni, ezért előbb röviden a kötet szerkezetét vázolom. A magyar történelmet nem ismerőket egy rövid, a kezdetektől 1945-ig nagy ugrásokkal haladó általános bevezető igazítja el, majd ez a sztálinista fordulat, illetve a magyar 50-es évek részletesebb jellemzésével folytatódik. A jól áttekinthető térképekből itt találkozhatunk az elsővel, mely az 1956-ban „fontos” szerepet játszott városok kerültek feltüntetésre. Az idézőjel indokolt, mert míg Sopron, Győr és Mosonmagyaróvár feltüntetésének örülünk, addig a jóval tragikusabb események színhelyéül szolgáló Salgótarján hiányát fájlatjuk, igaz erről a településről nem esik a szövegben sem említés.

A forradalom eseményeit kronologikusan tekinti át, elsősorban – a harcok súlypontja miatt – Budapestre koncentrál, de érintőlegesen a vidék forradalmáról is említést tesz. Mindvégig kitűnő minőségű és jól megválasztott fényképek kísérik a szöveget, amelyekhez részletes, a forrást korrektül feltüntető képaláírás járul. A forradalmi események végén kitér a magyar-szuezi események kapcsolatára, illetve a menekültkérdésre és az osztrák segítségre. Utóbbi különösen hasznos, mert a magyar összefoglalókban nem szerepel ilyen súllyal Ausztria, s nem olvashatunk az ittenihez hasonló érdekességekről. A kádári konszolidáció kezdeteinek áttekintését rövid és velős összefoglaló követi, amely a „gulyáskommunizmus”, illetve a rendszerváltás lényegét taglalja, nem feledkezve meg az 1989. augusztus 19-i sopronpusztai határnyitás – képen és szövegben való – megemlékezéséről sem.

A kötet második fele a szemben álló felek bemutatására hivatott. Áttekinti a forradalommal szemben rendkívül megosztottá váló Néphadsereg, illetve a Vörös Hadsereg résztvevő csapatainak szervezetét és tagolódását (a megértést táblázatok segítik), fegyverzetét, egyenruházatát (a honvédek esetében a ruházat „magyarítását”), továbbá a forradalom alatti viselkedését és harcmódorát. A felkelőkről szintén alapos áttekintést ad és rámutat a forradalmár csoportok vegyes összetételére. Érzékletesen mutatja be az 1956-ra „lerongyolódott” budapestiek harcossá való átvételét, végül röviden megismerhetjük, miként hasznosította a fiatalság a szovjet háborús filmekből szerzett partizán ismereteit az orosz harckocsikkal szembeni küzdelemben.

A második rész szövegét 8 színes tábla (27 rekonstrukcióval) egészíti ki, melyeken korabeli fotók alapján megrajzolt, jellemző karakterek (neves Corvin köziek, Maléter, a fotózás ellen tiltakozó és pisztolyáért nyúló orosz tiszt stb.) egymás mellé helyezésével, életszerű jelenetek elevenednek meg, bemutatva így a felkelőket, a Néphadsereg, a karhatalmi erők és a szovjetek ruházatát, illetve fegyverzetét. Számunkra az utolsó tábla a legérdekesebb. Az osztrák határ című kép egy osztrák katonát és egy csendőrt ábrázol, aki éppen átvesz egy Mossin-Nagant puskát – a leírás szerint – „egy magyar egyetemista[–től, aki] Sopronból” menekült. A középmagas termetű fiú bőrkabátot, karján nemzetiszínű karszalagot, bricsesz nadrágot, hosszú szárú zoknit és bakancsot visel. Fején középiskolás tányérsapka látható, melyet a 63. oldalon található szöveg tradicionális egyetemista diáksapkaként ír le. („In Sopron, western Hungary, students of the Agricultural College [kihagyva a bányász kart] fought alongside their teachers 109 before eventually crossing into Austria. This figure wears a black student cap of traditional design, with a bright green band, piping, and oak sprig motif on the crown.”) Nyilvánvalóan itt egy erdészhallgatóról van szó, akit – a sapkát leszámítva – hitelesen ábrázoltak, sőt akár még egy ilyen sapkát is viselhetett, ha a Sopronban 1950. október 1-én megnyílt Erdészeti Technikumban végzett korábban. Ugyanis ennek az iskolának a tanulói hordták ezt a világos zöld szalaggal övezett, a tányéron cserfalommbal díszített (valószínűleg) fekete diáksapkát, amiről sajnos keveset sikerült kiderítenem. Sem az Erdészeti Múzeum, sem a Soproni Múzeum nem őriz ilyen relikviát (egykori diákoknál biztosan fellelhető, öröndetes lenne, ha még időben kerülne belőle

valamely közgyűjteménybe is). Ha eredeti múzeumi példányról nem is tudok fényképet közölni, de – ifj. Sarkady Sándor jóvoltából – egy korabeli felvételen meg tudom mutatni az 50-es évek Magyarországon még kötelezően viselt iskolai sapkák eme különleges fajtáját (1. kép).

1. kép: Technikumi diáklányok Sopron belvárosában, az 1950-es években
(ifj. Sarkady Sándor engedélyével)

Visszatérve a könyvre, úgy gondolom, hogy minden ilyen megjelenés hasznára válik mind tágan, mind szűken értelmezett hazánk ismertségének, s egyúttal a békésebb „Soproni srác” is rövid időre reflektorfénybe kerülhetett, nem csak harcos pesti „konkurensé”.

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Hernitz Ferenc: Hozzászólás egy megjegyzéshez

110Hernitz Ferenc: Hozzászólás egy megjegyzéshez

A „Telefon a légoltalom szolgálatában (1944/45)” című cikk (SSz. 61 (2007), 91–94) írásakor levéltári anyagot és saját átélt tapasztalataimat használtam fel. Idegen irodalmat nem vettem igénybe. A SSz.

2007. évi 2. számában Hárs József helytörténész a cikkel kapcsolatban elmarasztaló megjegyzést tett annak okán, hogy a cikkemben nem hivatkoztam a Szemlében már megjelent előzményekre. Utólag is elnézését kérem, de én a légórtalomnak egy új, eddig be nem mutatott részével foglalkoztam. A légórtalomnak három önálló távbeszélő hálózata volt, az első az országhatár mentén felállított honvédségi légtérfigyelő szolgálat, a második Sopronban a Petőfi téri Légórtalmi Parancsnokság hírrendszere, és a harmadik a Posta szükségközpontja.

A kritikák két pontjára ezúton szeretnék válaszolni és az azokban kifejtett nézeteket megcáfolni. Nem téves azon állításom, hogy a Petőfi téri központ távbeszélő hálózata csak 1941. december 6-án épült ki. Az igazolást Hárs József maga adja meg a SSz. 48 (1994). évfolyamában, a 392. oldalon, a 69. lábjegyzetben. E tényt igazolja a telefonvonalakról készült tervrajz és kimutatás is. Ezen kívül még több irattal is bizonyított a helyes kekezés.

Hárs József szerint: „Felmerül Hernitz írásában az a téves nézet, hogy az állomáson kívül a Várkerület is célpont lett volna”. Én a bombázás tényét írtam le, azt hogy légitámadás érte a GYSEV pályaudvart és a Várkerületet. Az amerikaiak fontos ipari objektumok és az utolsó időben a vasúti csomópontok ellen indítottak támadást. Ezzel tisztában vagyok, ezért nem tartom helyénvalónak azon megjegyzést, „hogy ha a szerző maguknak az amerikaiaknak nem hisz, akkor legalább fogadja el Tóth Sándor vasúttörténész megállapításait.” (Egyébként a célpont bombázása gyakorta együtt járt az emberi életek és polgári javak pusztításával, ez történt 1944. december 6-án is.)

A cikk írásakor igyekeztem a címhez igazodva, rövid ismertetést adni a légórtalomban használatos távbeszélő rendszerekről. Nem volt célom a részletekbe való elmélyülés, és úgy hiszem, helyesen jártam el. 1938 és 1945 között a telefonhálózat folyamatos változásokon ment át. A legjellemzőbb állapotot ismerttettem.

Hernitz Ferenc távközlési nyugdíjas

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / A Soproni Városszépítő Egyesület közleménye

111 A Soproni Városszépítő Egyesület közleménye

Az adófizetők adójuk 1 %-ából Egyesületünknek 2007-ben 67.539 Ft-ot juttattak. Az összeggel ebben az évben a Sopron tulajdonában lévő, a Balfi út mentén álló 15. századi Pihenőkereszt – amelynek korábban már volt egy állagmegóvása – teljes felújításához járultunk hozzá.

A juttatásért egyesületünk ezúton is köszönetet mond.

Sopron, 2007. november 7.

Dr. Józan Tibor

elnök

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Munkatársaink

Munkatársaink

Andrássy Péter középiskolai tanár, 9400 Sopron, Juharfa u. 18.

Balázs Károly történelemtanár, 1149 Budapest, Nagy Lajos király út 212–214.

Fedeles Tamás történész, Pécsi Tudományegyetem Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék, 7627 Pécs, Rókus u. 2.

Gömöri János régész, a Scarbantia Társaság elnöke, Sopron, Új. u. 4.

Grynaeus András régész, Magyar Dendrokronológiai Laboratórium, 1021 Budapest, Széher út 76/a

Hárs József helytörténész, 9400 Sopron, Deák tér 21–23.

Józan Tibor, a Soproni Városszépítő Egyesület elnöke, 9400 Sopron, Új u. 4.

Kelemen István történész-muzeológus, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.

Kubinszky Mihály ny. egyetemi tanár, 9400 Sopron, Kökényes köz 3.

Lővei Pál művészettörténész, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, 1014 Budapest, Táncsics M. u. 1.

Sarkadi Márton építészmérnök, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, 1014 Budapest, Táncsics M. u. 1.

ifj. Sarkady Sándor könyvtárigazgató, NyME Könyvtára, 9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4.

Schuller Balázs muzeológus, Központi Bányászati Múzeum,
9400 Sopron, Templom u. 2.

Szilágyi Magdolna PhD hallgató, Közép-Európai Egyetem Középkortörténeti Tanszék, 1051 Budapest, Nádor u.9.

A 2007/4. szám Munkatársaink rovatában Hegedűs Elemér neve mellé téves címzés került, helyesen honvéd alezredes. Az érintett szíves elnézését kérjük!

2008. LXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / INHALTSVERZEICHNIS

112 INHALTSVERZEICHNIS

Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift, Redaktion: Katalin Szende

BAU UND ZERSTÖRUNG

Grynaeus, András – Sarkadi, Márton: Neu entdeckte mittelalterliche
Dachkonstruktionen in Westungarn 3

Hárs, József: Der dreimalige Brand in Ödenburg vor 200 Jahren	30
Sarkady, Sándor Jr.: Luftangriffe gegen Ödenburg (6., 18. und 19. Dezember 1944)	47
Kubinszky, Mihály: Zwanzig Jahre aus der Geschichte des Ödenburger Stadtverschönerungsvereines (1987–2007)	53

KLEINERE MITTEILUNGEN

Lővei, Pál: Storno fecit. Eröffnungsrede zur Gedenkausstellung anlässlich des hundertsten Todestages von Franz Storno sen.	67
Balázs, Károly: Ritter der Schlaraffia Sempronia. Die (gar nicht geheime) Geschichte der Ödenburger Schlaraffen.	72
Gömöri, János: Die Tätigkeit der Scarbantia Gesellschaft (2002–2007) und die Preisträger der Erinnerungsmedaille Scarbantia 2007	83
Józan, Tibor: Bericht über die Tätigkeit des Ödenburger Stadtverschönerungsvereines 2007	93
Andrássy, Péter: Die Ergebnisse des Jugend-Preisausschreibens des Ödenburger Stadtverschönerungsvereines und die preisgekrönte Arbeit (Horváth, Vivien: Ein frischer Flack der Innenstadt: der Klostergarten der Ursuliner)	95

BÜCHERSCHAU

Szilágyi, Magdolna: Die Bernsteinstraße. Zeitreise auf einem römischen Handelsweg. Multimedia CD-ROM. Sopron, Scarbantia Társaság, 2007.	101
Kelemen, István: Zsolt Virágh: Ungarisches Schlosslexikon. Komitat Győr-Moson-Sopron. Budapest, 2007.	103
Fedele, Tamás: Urkundenbuch des Konvents von Pannonhalma als glaubwürdiger Ort (locus credibilis) I. (1244–1398). Red. Gábor Dreska. Győr, 2007.	105
Schuller, Balázs: Erwin A. Schmidl – László Ritter: The Hungarian Revolution 1956. Wellingborough, 2006.	107

* * *

Hernitz, Ferenc: Antwort zu einer Anmerkung	110
Mitteilung des Ödenburger Stadtverschönerungsvereines	111

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Cikkünknek a soproni Szentlélek-templomra vonatkozó része a Művészettörténeti Értesítő 2007. évi 56. kötetében A soproni Szentlélek-templom tetőszerkezete címmel megjelent írás átdolgozott, bővített változata. A jelen tanulmányban a Leírás, típusok és analógiák c. rész Sarkadi Márton, a Dendrokronológiai elemzés c. rész Grynaeus András munkája.

2 (Megjegyzés - Popup)

A faépítéssel kapcsolatos, legszélesebb történeti áttekintéssel megírt mű Balogh Ilona több, mint hetven évvel ezelőtt született munkája: Balogh Ilona: Magyar fatornyok. Bp., 1935. A szerző a téma feldolgozatlanságának egyik indokát abban látta, hogy a művészettörténet és a néprajz határán mozgó tárgytól mindkét terület idegenkedik. Uo. 13–14. Balogh Ilona óta a helyzet talán csak annyit változott, hogy a mérnöki szerkeztörténeti kutatás területén több eredmény született. A probléma gyökerét ott kereshetjük, hogy szerencsés arányokat fenntartó szintézisre eddig nem került sor.

3 (Megjegyzés - Popup)

Vándor András: 16–19. századi ácsolt tetőszerkezetek Magyarországon, Magyar Műemlékvédelem. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve (1980–1990), X. Bp., 1996, 77–102.; Pomozi István: Gótikus tetőszerkezetek. Volumul Simpozionului de Șarpante Istoric, Kolozsvár, 1999, 74–81.; Fátrai György: Történeti fatetők szerkezet- és működéselemzése, Magyar Építőipar, 2001/9.; Fátrai György: Történeti fatetők szerkezet-komplexitása, Magyar Építőipar, 2003/3, 108–117.; Fátrai György: Gótikus jellegű ácskötések elemzése, példái, Magyar Építőipar, 2003/3. 259–266.

4 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich Ostendorf: Die Geschichte des Dachwerks, Lipcse–Berlin, 1908.

5 (Megjegyzés - Popup)

Günther Binding: Das Dachwerk auf Kirchen im deutschen Sprachraum vom Mittelalter bis zum 18. Jahrhundert, München, Deutscher Kunstverlag, 1991.

6 (Megjegyzés - Popup)

Az 1950-es években készített felmérési rajzok a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Tervtárában találhatóak, leltári számuk 6493.

7 (Megjegyzés - Popup)

A jelen cikk megírását is lehetővé tevő kisebb kutatást a templom folyamatban levő felújításának előkészítéseként végeztem. Köszönetet szeretnék mondani a munka lebonyolításában őszinte segítséget nyújtó Horváth István plébános úrnak és Veöreös András kollégámnak. Köszönettel tartozom továbbá a tetőszerkezet megerősítését tervező Varga László mérnök úrnak a statikai kérdésekben való konzultációért, valamint Nemes Andrásnak tanácsaiért. A templom tetőszerkezetének helyreállítása 2007 folyamán – Varga László terveinek, valamint a kivitelezés irányításában való aktív közreműködésének köszönhetően az eredeti maradványok legteljesebb körű megtartásával – elkészült.

8 (Megjegyzés - Popup)

A faanyag meghatározásának forrása: Varga Ferenc: A soproni Szentlélek-templom tetőszerkezetének faanyagvédelmi szakvéleménye. Sopron, Szentlélekről és Szent Mihályról elnevezett plébánia levéltára, kézirat. 2004. A templomok tetőszerkezetei még olyan vidékeken, például a Székelyföldön is tölgyfából készültek, ahol fenyőfa bőségesen rendelkezésre állt. Az Alpok környezetében viszont gyakorinak mondható a fenyőfajtákból készült középkori tetőszerkezet.

9 (Megjegyzés - Popup)

A középkori szerkezet típusok meghatározására a magyar szaknyelvben nem alakultak ki olyan pontos megkülönböztetést lehetővé tevő kifejezések, mint a németben. Példa erre, hogy a középkori és az újkori típusú szerkezetekben, eltérő statikai szerepük hangsúlyozása érdekében, németül még a szarufát is különbözőképpen nevezik meg (Rofe, Sparren). Talán éppen ezért, az újkori szerkezetekben is előforduló elemek, szerkezeti megoldások megnevezésének a középkoriakra történő alkalmazásától való ódzkodás is megfigyelhető. A székállás elnevezést a magyar terminológia újkori szerkezetekre vonatkoztatja, a középkoriakra a nem minden szempontból jellemző, de főként a szerkezet statikai működésének lényeges vonásait sem tükröző hosszrács kifejezést szokás alkalmazni. A tárgyunk szempontjából érdekes típusra németül a kifejezőbb, és a szerkezet jellegzetességeit jobban kiemelő állószerk elnevezést alkalmazzák (például: Kehlalkendachwerke mit stehendem Stuhl), ezért – elismerve statikai működésének az újkori szerkezetektől való különbségét – a továbbiakban erre a típusra én is ezt a megnevezést használom. (A középkori és újkori állószerk, valamint a függesztőműves rendszerek működése bővebb kifejtést igénylő téma, amire jelen keretek között nincsen lehetőség.)

10 (Megjegyzés - Popup)

A székoszlopot tartalmazó állások között csekély, de rendszeresen váltakozó eltérés mutatható ki a dúccok rendszerében, ezért ezeket egymás variációinak tekintve, „A”, illetve „A^{var.}” jelzés különbözteti meg.

11 (Megjegyzés - Popup)

„B” az üres szaruállást, „C” a szarufával párhuzamos dúccal ellátott erősebb állást jelöli.

12 (Megjegyzés - Popup)

A fiókkerendás-fiókváltós szerkezeti rendszert már a középkorban is alkalmazták, fennmaradt példái is vannak. A Szentlélek-templom esetében azonban mindenképpen átalakításról van szó, ezt félreismerhetetlenül mutatják a kiváltott szerkezeti elemek eredeti kapcsolódási pontjai.

13 (Megjegyzés - Popup)

A padlásteret borító törmelék és a barokk szentélyzáródás falainak átvizsgálását Nemes András és kollégája, Gabrieli Gabriella végezte. A bordatöredék alapján valószínűsíthető, hogy a gótikus boltozat pusztulása a barokk átalakítás idejére esik. Ebből a szempontból fontos eredmények várhatók a szentélyfalak felújítása során folytatható megfigyelésektől.

14 (Megjegyzés - Popup)

A plébánia könyvtár céljára szolgáló helyiségét (librey) először 1476-ban említik. Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete. Sopron, 1939. 27–28; Csatkai Endre: Könyvgyűjtők, régiséggyűjtők a régi Sopronban. SSz. 2 (1938), 3. sz. 135.

15 (Megjegyzés - Popup)

A Sopron és környéke műemlékei című könyv vitája, Házi Jenő hozzászólása, Művészettörténeti Értesítő 1954, 188.; Mollay Károly: Középkori háztörténet és várostörténet. I. rész. Bevezetés. SSz. 43 (1989), 18–40, itt: 21. Az orgonakarzaton ma nem található a felirat, minden látszó felületet takar a barokk festés. Kisebb vakolathibáknál megállapítható, hogy a barokk réteg alatt megvan a középkori vakolat. A felirat talán az orgona által takart helyen rejtőzhet, és csak annak alaposabb megbontásakor látható.

16 (Megjegyzés - Popup)

Mészáros István: Népoktatás Nyugat-Magyarországon a XVII. században. SSz. 30 (1976), 306–328.; Bán János: Sopron újkori egyháztörténete, Győregyházmegye múltjából, IV. szám, 2. rész. Sopron, 1939, 205.

17 (Megjegyzés - Popup)

Binding i. m. (5. jz.) 17. és 32.

18 (Megjegyzés - Popup)

A román kori, alacsony hajlású tetőszerkezetekben a szarufák terhet közel függőleges dúcok segítségével az erőre méretezett kötőgerendákra vezették. Ez a megoldás roppant mértékű hajlító igénybevételt rótt a kötőgerendákra. Az eresz közelében elhelyezett, közel függőleges támasz, talán a rendszer reminiscenciája, megmaradt a gótikus szerkezetekben is. A torokgerendás, illetve azzal kombinált szerkezetek megjelenésével – valószínűleg összhangban az áthidalandó távolság növekedésével – a kötőgerenda mentesült az őt legrosszabb helyen, a fesztáv közepe táján igénybe vevő hajlító teherrel. Később kialakultak a függesztőműves rendszerek, ahol esetenként a kötőgerenda saját súlyából eredő függőleges terhet is a szarufákon, illetve dúcokon keresztül levezetett rúdírányú nyomássá alakították.

19 (Megjegyzés - Popup)

A homoródkarácsonyfalvi (Crăciunel) unitárius templom hajója feletti kétállószerű tetőszerkezetben kereszdúcot is találunk. Datálása tárgyában (is) eredmények várhatók Lángi Józseftől és Mihály Ferencről a templom közelmúltban zajlott falkutatásával összefüggésben. Rendkívül érdekes kérdés, hogy a sok tekintetben archaikus erdélyi építőgyakorlat vajon milyen intervallumban alkalmazta a középkori jellegű szerkezeteket. Az éppen indulóban levő erdélyi dendrokronológiai vizsgálatok segítségével remélhetőleg nemsokára konkrét válaszokat lehet adni. A típus egyik monumentális nyugat-európai példája a freiburgi dóm tetőzete, amely a 13. század közepén és a 14. század elején, különböző szakaszokban keletkezett, de lényegében azonos alapkonstrukciójú részekből áll. V.ö.: Jürgen Vogeley: Gotische Dachkonstruktion über dem Langhaus des Freiburger Münsters. Karlsruhe, 1981. A szerkezeti megoldás hosszú életét mutatja, hogy 16–18. századi rajzokon: Philibert de L'Orme: Nouvelles inventions pour bien bastir et f petits fraiz, Párizs, 1561; Johann Jacob Schübler: Sciagraphia artis tignariae..., Nürnberg, 1736; és megépült példákon (Ottobeuren, apátsági templom, 1753–55, Hans-Joachim Sachse: Dachwerks- und Gewölbekonstruktionen der Abteikirche zu Ottobeuren. Deutsche Kunst- und Denkmalpflege 22, 1964, (I.), 20–31.) is megjelenik.

20 (Megjegyzés - Popup)

Binding i. m. (5. jz.) 18. és 129.

21 (Megjegyzés - Popup)

Colmar, Szent Katalin-templom szentélye, felszentelése 1371; Neckarbischofsheim, Totenkapelle, 1364, dendrokronológiai datálás; Schwäbisch Gmünd 1341; stb.

22 (Megjegyzés - Popup)

A Kárpát-medencében kétállószerű szerkezettel történő utólagos megerősítésre a marosszentimrei (Sînitmbu) templom publikálatlan tetőzete szolgált példát. Az eredeti tetőszerkezet valószínűleg a templom 15. századi átépítésének idejéből származik. A Műemlékek Országos Bizottságának iktatókönyve szerint 1904-ben Möller István vezetésével állagmegóvási munkálatokat végeztek. A helyi hagyománnyal ellentétben, úgy tűnik, ekkor nem cserélték ki az egész tetőszerkezetet, csupán megerősítették.

23 (Megjegyzés - Popup)

Binding i. m. (5. jz.) 133.

24 (Megjegyzés - Popup)

Kisbacon (Băţanii Mici), református templom; Homoródszentpál (Sânpaul), unitárius templom; stb.

25 (Megjegyzés - Popup)

Néhány, általam ismert kétállószerű, középkori jellegű szerkezet: a morgondai (Mergeln, Merghindeal) evangélikus templom főhajója feletti tetőszerkezet keleti része; a homoródkarácsonyfalvi unitárius templom hajója; a muzsnai (Meschen, Moşna) evangélikus templom szentélye; a nagysinkai (Großschenk, Cincu) evangélikus templom szentélye feletti tetőszerkezet; a nagyszebeni ferences kolostor tetőszerkezete. Ide sorolhatjuk a székelydályai (Daia) templom tetőszerkezetét is, ahol két szinten ismételték az állószerű konstrukciót. A székelydályai tetőszerkezetet az Utilitas Kft publikálta (A történeti fedélszerkezetek meghatározása és csoportosítása. Műemlékvédelmi szakmérnöki képzés, Kolozsvár, egyetemi jegyzet.). A többi szerkezet eddig közöletlen. A nagyszebeni ferences kolostor tetőszerkezetére Veöreös András hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is köszönök.

26 (Megjegyzés - Popup)

Nagykapus (Grosskopisch, Copşa Mare), Nagybaromlak (Wurmloch, Valea Viilor).

27 (Megjegyzés - Popup)

Függesztett középső hosszmerévítéssel ellátott tetőszerkezet fedi a vérdi (Werd, Vărd) evangélikus templom hajójának nyugati részét, továbbá a szászivánfalvi (Eibesdorf, Ighişu Nou) evangélikus templom hajóját. A vérdi és a szászivánfalvi tetőszerkezetéről Hermann Fabini fotót közölt. (Hermann Fabini: Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen, 1–2, Nagyszeben, 1999. 2. kötet, 67. és 365.)

28 (Megjegyzés - Popup)

Függesztett középső hosszmerévítéssel kiegészített, kétállószerű, középkori jellegű tetőszerkezetet találunk még a beszercei és a nagysinkai evangélikus templomok szentélye felett. Utóbbi a nagykapusival szinte teljesen egyező rendszerű. Valószínűleg ilyen szerkezet fedte a muzsnai templom hosszházát is, ma csupán a középső hosszmerévítés őrizi középkori formáját. A beszercei templom tetőszerkezetét az Utilitas Kft publikálta (A történeti fedélszerkezetek meghatározása és csoportosítása. Műemlékvédelmi szakmérnöki képzés, Kolozsvár, egyetemi jegyzet.), a többi szerkezet közöletlen.

29 (Megjegyzés - Popup)

Egyállószerű rendszerű a tarpai református templom tetőszerkezete, függesztett középső hosszmerévítéssel ellátott szerkezet például a piricsei református templom szentélyének tetőzete. Az emlékeket Vándor András publikálta: Vándor i. m. (3. jz.).

30 (Megjegyzés - Popup)

A nyírbátori és miskolc-avasi templom tetőszerkezetének ismertetését lásd: Pomozi i. m. (3. jz.).

31 (Megjegyzés - Popup)

Dávid Ferenc: Halász u. 1. Beszámoló a kutatás eddigi eredményeiről, KÖH Tervtár, 36344.; vö. Mollay Károly: Középkori háztörténet és várostörténet. III. rész, SSz. 43 (1989), 205–224, itt: 207.

32 (Megjegyzés - Popup)

A különbség mindössze annyi, hogy a szarufával párhuzamos dúcok fent nem keresztezik egymást, hanem a felső torokgerendával való csatlakozásnál érnek véget.

33 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Sopron és környéke műemlékei. Magyarország műemléki topográfiája II. kötet, Győr-Sopron megye műemlékei I. rész, szerk. Dercsényi Dezső. Bp., 1956. 130.

34 (Megjegyzés - Popup)

Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Tervtár, 6178, 6180.

35 (Megjegyzés - Popup)

A középtengelyben gerincig felnyúló, szervetlenül elhelyezkedő oszlopot látunk, a kötőgerendák alatt – szintén a középtengelyben – a boltozatra támaszkodó mestergerendát. A felmérés idején már csak a székoszlopos állásokban volt torokgerenda, azonban a székállás fejgerendájába rótt fészkek ma is egyértelműen bizonyítják, hogy eredetileg minden állásban megvoltak.

36 (Megjegyzés - Popup)

Az ábra forrása: Schweingruber, Fritz Hans: Der Jahrring. Standort, Methodik, Zeit und Klima in der Dendrochronologie. Bern – Stuttgart, 1983, 85.

37 (Megjegyzés - Popup)

Az ábra forrása: Dieter Eckstein – Konrad Bedal: Dendrochronologie und Gefügeforschung. Ethnologica Europea VII/2, 1973–74, 228.

38 (Megjegyzés - Popup)

Varga i. m. (8. jz.).

39 (Megjegyzés - Popup)

Ezúton is köszönöm Michael Grabner segítségét!

40 (Megjegyzés - Popup)

A keltezésért a ljubljanoi egyetemen dolgozó Katarina Čufarnak tartozom köszönettel.

41 (Megjegyzés - Popup)

Az ábrán a sötétebb szín a szijácshoz tartozó évgyűrűket jelöli.

42 (Megjegyzés - Popup)

A tetőszerkezet és az oromfal kapcsolatából következően az újjáépítés bizonyos mértékben a falazott részekre is ki kellett, hogy terjedjen.

43 (Megjegyzés - Popup)

A dendrokronológiai vizsgálat eredményének egyik meglepő vonatkozása a tiroli eredet kimutatása, amellyel kapcsolatban feltétlenül magyarázatra szorul, milyen módon oldhatták meg a szállítást, és az hogyan lehetett gazdaságosabb a közelebb fekvő kitermelőhelyekről történő beszerzésnél.

44 (Megjegyzés - Popup)

A történeti adatok összefoglaló közlése: Bazsó Gábor: Sopronhorpács, plébániatemplom. in: Lapidarium Hungaricum, Magyarország építészeti töredékeinek gyűjteménye 3, Győr-Moson-Sopron megye I. 18–19.

45 (Megjegyzés - Popup)

A Szülőföldünk 2007. évi pályázatára beadott díjnyertes pályamunka rövidített változata.

46 (Megjegyzés - Popup)

Ernst Marbach: Hoch dem ungarischen Feuerwehr-Verbande und seinem Präsidenten. Oedenburger Zeitung 1883. július 19., 1–2.

47 (Megjegyzés - Popup)

Nem számítva bele a sajnos csak igen ritkán kimutatott melléképületeket és a megelőzőként lerontott 39 házat.

48 (Megjegyzés - Popup)

Pressburger Zeitung, 1808. 60. szám. A névtelen beszámoló szerzősége a krónikával való egyszerű összehasonlítással könnyen megállapítható.

49 (Megjegyzés - Popup)

Hannaweck József 1830-ban, 93 éves korában hunyt el. A visszaemlékezéseit tartalmazó, eddig ismeretlen füzetet Dr. Németh Ildikó főlevéltáros találta meg. (Hannaweckről, Geigerről és Drinóczyról egy későbbi közleményben szeretnék beszámolni.)

50 (Megjegyzés - Popup)

Böngészet Sopron Megye isméréhez Drinóczy György csornai kanonok által 1830–1847., 38–39. SL XII. 2. (A Sopronban kinyomtatott vers egyetlen ismert példánya az Országos Széchényi Könyvtár állományában van, de értesülésem szerint jelenleg nem találják.)

51 (Megjegyzés - Popup)

A közvetlenül az eseményekről szóló, túlnyomó részben német, kisebb részben latin, s alig-alig magyar iratok több mint 900 oldalt tesznek ki, s a SL XVI. 29. A., B., és C. csomóban találhatók.

52 (Megjegyzés - Popup)

SL XVI. 29. A.

53 (Megjegyzés - Popup)

Az adott napok hangulatára vonatkozó utalások a hivatalos jegyzőkönyvekből és krónikákból olvashatók ki.

54 (Megjegyzés - Popup)

Ez utóbbi terület a mai Pócsi utca, Magyar utca és Móricz Zsigmond utca, az 1938-ban, a Mátyás király utca megnyitásáért lebontott Tschurl-házig.

55 (Megjegyzés - Popup)

A tűz keletkezésének helye az 1820-as évektől teljesen megváltozott. Magát az Ikva hídját is szélesítették, az azt szegélyező házak és a napórás ház is jórészt újabb építésűek.

56 (Megjegyzés - Popup)

Ilyen eset a tragédiák után, augusztus 28-án is előfordult egy várkerületi lakásban, délelőtt 10 és 11 között, ebédkészítés közben, de ott a háziasszony lélekjelenléte megelőzte a bajt. SL XVII. 961.

57 (Megjegyzés - Popup)

Szinte minden házban volt példa a könnyelmű tárolásra a tűzvészek utáni (aug. 6. és 10.) vizsgálat során a tűztől megkímélt belső Várkerületen. SL XVI. 29. A. J. m.

58 (Megjegyzés - Popup)

A német szövegekben Casserne, az olasz casa d'arme kifejezésből. A két épület a mai Lackner Kristóf utca indulásánál állt.

59 (Megjegyzés - Popup)

A Losing nevű falu magyarul legvalószínűbben Nagylózs (lehet még a Vas megyei Lócs és Lovászd is). Lelkes György: Magyar helységnév-azonosító szótár. 2. kiad. Baja, 1998.

60 (Megjegyzés - Popup)

Ógabona tér.

61 (Megjegyzés - Popup)

Kundt János Gottlieb tímár háza Várkerület 2. (1784: 151.), Schwertner József pálinkaégetőé a 4. sz. (1784: 152.).

62 (Megjegyzés - Popup)

SL XXIV. 276. 1808. aug. 12., 1784: 257., 1810: 318.sz.

63 (Megjegyzés - Popup)

Gyerekkoromban Baján, a ferences templom tornyából éjszakánként minden órában elkiáltotta magát az őr: „Látlak!” Hogy aztán a besurranó tolvajok elszaladtak-e tőle, nem tudom. A tüzet is figyelte.

64 (Megjegyzés - Popup)

1797. febr. 23., 1808. júl. 10. és aug. 6. az összeírások kezdő dátumai. Az első SL XXV. 121.

65 (Megjegyzés - Popup)

SL V. 4292. A címzett a híres hadvezér, Joseph von Radeczky gróf, akkor az itáliai hadseregben szolgált.

66 (Megjegyzés - Popup)

SL XVI. 29 A J. u. 60–61.

67 (Megjegyzés - Popup)

SL XV/3/1., 468–469.

68 (Megjegyzés - Popup)

A mai Erzsébet-kert. 1763 óta nyilvános kert. Lásd Hárs József: Mesélő utcák Sopronban. 2. kiad. Sopron, 2006.

69 (Megjegyzés - Popup)

Fiedler Kis Krónikája Ev. levéltár 2151. VI. 78. Megjelent a SSz. 1943. évi 1. számában. Az idézett szöveg: 13.

70 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: Sopron városa a 18. században. Sopron, 1939.; Uő: Sopron házai és háztulajdonosai 1734–1939-ig. Sopron, 1941.; Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Bp., 1982. Az itt felsorolt adatok csak tájékoztató jellegűek, egy következő részletes feldolgozásban lehetne azokat annyira-amennyire pontosítani.

71 (Megjegyzés - Popup)

SL IV. A. 1008.

72 (Megjegyzés - Popup)

Némelyikük után a „ledig” vagy a „Witwe” meghatározás jelzi, hogy egyedül van, máskor az „Erben”, hogy ismeretlen számú örököst sejtethetünk ott.

73 (Megjegyzés - Popup)

Nem számoltam hozzá a városi tulajdont és résztulajdont. Hiányzik az am Pflaster háza (?) és a bérlakók számából a 117. és a 118. házban lakók száma, mert nincsenek megadva.

74 (Megjegyzés - Popup)

A Tűzrendészeti Szabályzat is foglalkozik vele, lásd a 98. §-t. A Szabályzat a Soproni Múzeumban található: SM. A. 73.205.4.

75 (Megjegyzés - Popup)

Az 1808. augusztus 9-i akta száma: SL XVI. 29. A J m. m. Ugyanazon szám alatt az adományozók listája 1808. október 15-i dátummal.

76 (Megjegyzés - Popup)

Fiedler i. m. szerint (16–17.) 1 cipő (3,92 kg) 42 krajcár, 1 pozsonyi mérő 62,496 liter. 1 mérő kenyérliszt 10–11 forint. Ez összesen kb. 35 forint a kenyerek, 6 x 12 = 72 forint a liszt ára.

77 (Megjegyzés - Popup)

A falakhoz tapadó üzletsoron, a mai páros oldalon.

78 (Megjegyzés - Popup)

Augusztus 6.

79 (Megjegyzés - Popup)

SL XVI. 29. A. J. p. p.

80 (Megjegyzés - Popup)

A levél: SL XVI. 29. A.J. c.c.c.c.c., a város válasza: 2597. Sen. 1. 861, 808. XVI. 29. A J. d.d.d.d.d.

81 (Megjegyzés - Popup)

Goldner Mihály 1808. aug. 21-én bécsi útvjáról (85 fl), Wagner Ferenc Xavér szept. 4-én pozsonyi útvjáról számolt el (59 fl 30 kr), Pátzill József pedig 1808. szept. 29-én (26 fl 29 kr) számolt el útiköltséget. SL XVI. 29. A. J. 222–225.

82 (Megjegyzés - Popup)

SL XVI. 29. A. J. c. c.

83 (Megjegyzés - Popup)

Idézi Csatkai Endre: Évszázados harc a vörös kakas ellen Sopronban III. Új Sopronvármegye 1941. július 19.

84 (Megjegyzés - Popup)

SL XXIV. 284. 1808. szeptember 10. Laitner városkapitány. Az itt leírt fehérítési módról lásd Endrei Walter: A textilipar története. Budapest, 1974. 21.

85 (Megjegyzés - Popup)

SL XVI. 29. A. J. p.

86 (Megjegyzés - Popup)

SL XVI. 29. A J. ?.

87 (Megjegyzés - Popup)

Július 25-én.

88 (Megjegyzés - Popup)

A jegyzőkönyvből csak a várost érdeklő 2. pontot másolták le, s küldték el a magisztrátusnak.

89 (Megjegyzés - Popup)

SL XVI. 29. A J. r.

90 (Megjegyzés - Popup)

Exped. Die 30. Julii 1808. SL. XVI. 29. A J f.

91 (Megjegyzés - Popup)

SL XVI. 29. B 1809. júl. 17. A bécsi városi ácsmesterrel, Oeferllet tárgyalnak a városi Wirtshaus Goldene Hirsch helyreállításáról. A tetőszéket egy hónapon belül kellett befejeznie (74. old.), de még 1810-ben is építenek a fogadón (106.). Viszont 1809. okt. 27-én már Dachziegelről (tetőcserép égetett agyagból) van számla (80.)!

92 (Megjegyzés - Popup)

Exped. Die 4a Aug. 1808. SL XVI. 29. A J.

93 (Megjegyzés - Popup)

SL XVI. 29. A J. c.c.c.c. 207–208.

94 (Megjegyzés - Popup)

Sajnos a területhez általában hozzászámítja az udvart is.

95 (Megjegyzés - Popup)

Nem tudjuk, hogy melyik tűzvészhez hány ilyen számítható a 39-ből, és melyek azok.

96 (Megjegyzés - Popup)

Möller Károly: Építési zsebkönyv. Budapest, 1938. 2. kötetének adataiból.

97 (Megjegyzés - Popup)

Az 1811. évi tűzrendészeti szabályzat 3. §

98 (Megjegyzés - Popup)

Domonkos Ottó: A soproni habán ház (Habaner Haus), mint bizonyágjegy. SSz. 58 (2004), 396–402.
A találmány máshol sem aratott nagy sikert.

99 (Megjegyzés - Popup)

Fiedler krónikája i. m., 20.

100 (Megjegyzés - Popup)

Kis János superintendens emlékezései életéből. Maga által feljegyezve. 2. kiad. Bp., 1890, 256–257.

101 (Megjegyzés - Popup)

AFHRA (The Albert F. Simpson Historical Research Center at Maxwell Alabama) 6493-as mikrofilm tekercs. „Sopron Marshalling Yard, Hungary.” Külön köszönetet mondok Anne M. O’Connor asszonynak (AFHRA), Adorján Attila, Winkler Dávid és Krisch András uraknak, valamint Mohos Nándor kutatónak önzetlen segítségükért.

102 (Megjegyzés - Popup)

AFHRA 6516-os mikrofilm tekercs, 395. kocka, Adorján Attila reprodukciója.

103 (Megjegyzés - Popup)

AFHRA A6516-os tekercs 394-es mikrofilm kocka. Adorján Attila reprodukciója. A képen a Várkerületet és a Lövőer szallót ért pusztulás is jól megfigyelhető.

104 (Megjegyzés - Popup)

Pataky Iván – Rozsos László – Sárhidai Gyula: Légiháború Magyarország felett. Bp., 1992. II. 306.

105 (Megjegyzés - Popup)

AFHRA 450th BG A.P.O 520 Mission Analysis, Sopron, 6 December. A támadó századok bombázó tisztjei: Maushart, Eisenberg, Cobena, Gawne, Enoch és Fish hadnagyok voltak.

106 (Megjegyzés - Popup)

Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása) SSz. 48 (1994), 398–399. Itt jegyezzük meg, hogy a 98-asok felvétele csak a bombák kioldását örökítette meg. AFHRA 6516-os tekercs 396-os kocka.

107 (Megjegyzés - Popup)

AFHRA 2212-es mikrofilmkocka. Az aláhúzott nevek a gépek parancsnokai. N=navigátor, B=bombázótiszt, RO=rádiótiszt, MN=radarkezelő. A csillaggal jelzett bombázón kamera rögzítette az eseményeket. Dőlt betűvel szedve a bázisára korábban visszatért két B-24-es.

108 (Megjegyzés - Popup)

AFHRA A6493-as tekercs, 883. kocka.

109 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szám nélküli kocka.

110 (Megjegyzés - Popup)

AFHRA A6493-as tekercs, a 884-es mikrofilm kocka.

111 (Megjegyzés - Popup)

AFHRA Uo. 883-as és 886-os kockák.

112 (Megjegyzés - Popup)

Mission Summary 180 operations for 18 December 1944, 1 lap.

113 (Megjegyzés - Popup)

AFHRA uo. a 486-os, a 950-es és a 863-as mikrofilm kockák.

114 (Megjegyzés - Popup)

AFHRA A6493-as tekercs 1198-as kockája.

115 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1199-es kocka.

116 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1293-as kocka és az egység alakulatkönyve.

117 (Megjegyzés - Popup)

Uo. a tekercs 971-es mikrofilm kockája.

118 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1334-1335-ös kockák.

119 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1335-ös kocka.

120 (Megjegyzés - Popup)

Uo. az 1438-1439-es kockát vö. Koronázó kárfigyelők 22. lap A bombatámadás a város külterületeit érte (Sopronkőhida, Tómalom környéke, téglagyárak).

121 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 55th Bomb Wing 19 December, Maribor, South M/Y 2. lap.

122 (Megjegyzés - Popup)

SL IVB 1428.2 A városi tűzoltóság napi működési naplójának bejegyzései SH december 19. 3. lap, SH dec. 20. 1 lap.

123 (Megjegyzés - Popup)

Hárs József: Ellenséges légi tevékenység Sopron felett. SSz. 49 (1995), 327–338.

124 (Megjegyzés - Popup)

A kiállítás 2007. április 13. és június 3. között volt látható a soproni Lábasházban, ennek megnyitásán hangzott el az itt közölt beszéd. Ezután 2008. április 3-tól május 19-ig Budapesten, a KÖH Örökség Galériában (Táncsics M. u. 1.) „A ’stilisztikus rajzoló’ – id. Storno Ferenc műemlékfelmérései és stílszerű restaurálásai” címmel mutat be válogatást Kiss Melinda és Grászli Bernadett. 2008 őszén Szlovákiában, a Slovenská Národná Galéria zólyomi kiállítóhelyén tekinthető meg az anyag, amely ott elsősorban a Storno-család felvidéki restaurálásait fogja feldolgozni. A sorozatba illeszkedik még két kiállítás: tavaly Horvátországban, Nasice Városi Múzeumában volt poszterkiállítás: „Id. Storno Ferenc építész, festő és restaurátor kapcsolata a Pejacsevich családdal” címmel, ugyanez Sopronban is látható lesz a VI. Soproni Horvát Napok keretén belül a Liszt Ferenc Kulturális és Konferencia Központban, 2008. június 27-én. Ez utóbbi kiállításhoz kétnyelvű vezető is megjelenik majd. *(A szerkesztő megjegyzése Kiss Melinda szíves közlése alapján.)*

125 (Megjegyzés - Popup)

Allschlaraffische Stammrolle Anno Uhui 70/71. Verlag der Allschlaraffischen Veröffentlichungen, Carl Ziegenhirt, Leipzig, é. n. [1929/1930]; Allschlaraffische Stammrolle Anno Uhui 72/73. Leipzig, é. n. [1931/1932]; Allschlaraffische Stammrolle Anno Uhui 76/77. Leipzig, é. n. [1935/1936]; Schlaraffen-Spiegel und Ceremoniale a. U. 74. Nach den Beschlüssen des XII. Concils zu Maria Aquensis am 2. bis 4. des Herbstmonds a. U. 74. Herausgegeben von Verbands „Allschlaraffia”. H. n., é. n. [Praha, 1933].

126 (Megjegyzés - Popup)

Auer Miklós: Schlaraffia – egy különös egyesület. In: Az Érem 1975/1. sz. 33–36.; Pallos Lajos: Relikviák a bohém társaságokból. Emlékezés a Schlaraffia magyarországi egyesületeire. Aranyérmek, ezüstkoszorúk. In: Művészkultúra és művelődés Magyarországon a 19. században. Bp., 1995, 214–220.; Kisvölcsy Frigyes: A Schlaraffia Társaság jelvényeiről. Az Érem 1991/1. sz. 14–17.

127 (Megjegyzés - Popup)

A „Schlaraffia Sempronia”-társaság megállapodásai, 1. pont. Alapszabály tervezet. Kézirat, 3 lap, Sopron, 1903. márc. 3. Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára (GYMSM SL) IV.1435 (rég. fondszám XV.40.) Megszűnt Egyesületek Okmánytára 1919–1949. II. sorozat 11. tétel.

128 (Megjegyzés - Popup)

Több tucat schlaraff emlék található itt: sisakok (sapkák), jelvények, tartományi címerek, és más relikviák.

129 (Megjegyzés - Popup)

Chronik der Sempronia geschrieben von Ritter Guttenberg. Kézirat, lelőhelye ismeretlen.

130 (Megjegyzés - Popup)

Schlaraffia Sempronia 50 Jahrunge. Verfasst von Erbkantzler Fürst Ratatata von Fanfaria [Christophée Ottó] Sopron, é. n. [1929]. A tagnévsort időrendi sorrendben, a lovagi, majd polgári nevek, illetve a foglalkozás feltüntetésével közli. Ezt egészítettük ki levéltári és más forrásokból nyert adatokkal.

131 (Megjegyzés - Popup)

A teljes névsor közlésére területi okokból e helyütt nincs lehetőség. A tanulmány bővebb változata, amely tartalmazza névsort betűrendben, ill. foglalkozás szerinti bontásban, a Soproni Levéltárban található.

132 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Jenő: Ritter Schubertl elindult az Alhallába. Klafszky Henrik halálára. In: Soproni Szemle 45 (1991), 275–278.

133 (Megjegyzés - Popup)

Hoffmann Ottó szíves szóbeli közlése.

134 (Megjegyzés - Popup)

Allschlaraffische Stammrolle, a. U. 70/71, 159. Személyére nézve bővebben ld. Hágén József: A Schlaraffia. Ritter Flammberg der Erzgeborene (Siebenfreund Nándor a Schlaraffia pécsi lovagja). In: Pécsi Dénár. A baranyai éremgyűjtők híradója. Melléklap. 3. szám. 2003. május 18.

135 (Megjegyzés - Popup)

Allschlaraffische Stammrolle a. U. 70/71, 158. Címeinek teljes felsorolása meghaladná dolgozatunk kereteit.

136 (Megjegyzés - Popup)

„Die erste Helm war die Schellenmütze, die schon im Jahre 1861 vom Ritter Wendelin von Höllenstein aus Frankfurt am Main mitgebracht wurde und noch heute in der Praga verwendet sind.” [...] „In Österreich-Ungarn ist hauptsächlich eine leichte Schellenmütze mit angenaheten hangenden Ohren im Gebrauch, im allgameinen wird einer Harlekinform mit Helmgitter und Uhuflüglen der Vorzug gegeben.” In: O. R. Zwilling: Schlaraffia. Der Weltbund Allschlaraffia, seine Geschichte, Verfassung, Einrichtungen, Bräuche, Wesen und Zweck. Fünfte Auflage. Leipzig, Verlag von Carl Ziegenhirt 1925. 51.

137 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 26.

138 (Megjegyzés - Popup)

Allschlaraffische Stammrolle a. U. 109/110 der Landesverbände. Schweiz, Austria, Deutschland, Helvetica, Nordamerika, Lateinamerika. Hg. Verband Allschlaraffia. Bern, a. U. 109 [1968].

139 (Megjegyzés - Popup)

50 Jahrungen i. m. (6. jz.), 2–3.

140 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Jenő i. m. (8. jz.), 276.

141 (Megjegyzés - Popup)

A „Schlaraffia Sempronia”-társaság megállapodásai. Sopron, 1903. márc. 1. GYMSM SL IV.1435 (régi fondszám XV.40.) Megszűnt Egyesületek Okmánytára 1919–1949. II. sorozat 11. tétel.

142 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: A soproni színészet vergődése a két világháború között. SSz. 35 (1981), 161–171.

143 (Megjegyzés - Popup)

Beluszky Pál rangsorolása szerint. Beluszky Pál: A polgárosodás törekény váza – városhálózatunk a századfordulón I. rész. In: Tér és Társadalom 1990/3–4. sz., 16.

144 (Megjegyzés - Popup)

1890-ben a soproni értelmiség 775 főt számlált. Közülük 179-en köztisztviselőként, 167-en a kereskedelemben, 187-en az oktatás területén dolgoztak, míg 185 főt az egyházak (mindenek előtt az evangélikus egyház) alkalmazott. V. ö. D. Szakács Anita: Kerekedők, igazgatók, értelmiségiek (Képek Sopron város társadalmáról a 19. század második felében. SSz. 58 (2004), 123–141., itt: 127. és Horváth Zoltán: Sopron vállalkozó polgárainak jelentősége a város gazdasági és társadalmi életében az 1858., 1886., 1911. évi adózás alapján. In: Vállalkozó polgárok a Dunántúlon a dualizmus korában. Szerk. V. Fodor Zsuzsanna. Veszprém, 1995, 64–67.

145 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila: A soproni társadalmi egyesületek kutatása. SSz. 47 (1993), 378–384., itt: 380.

146 (Megjegyzés - Popup)

Németh Ildikó: Az „iskolaváros” Sopron tanárai a 19. sz. második felében. In: A város térben és időben. Sopron kapcsolatrendszerének változásai. Konferencia Sopron sz. kir. város 725 évéről. Sopron 2002, 171–185., itt: 183.

147 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: A soproni képzőművészet és zenei művelődés története 1848–1948. Sopron 1962., 16., 18., 22.

148 (Megjegyzés - Popup)

Hárs József: Kárpáti Sándor életútja. SSz. 44 (1990), 173–190.

149 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Jenő i. m. (8. jz.), 275–278.

150 (Megjegyzés - Popup)

Klafszky Henrik: Néhány adat a soproni zenei művelődés történetéhez. SSz. 17 (1963), 78–79.

151 (Megjegyzés - Popup)

Berényi adatai szerint 1911-től. V. ö.: Berényi Zsuzsa: Stornó Ferenc és a szabadkőművesség. SSz. 47 (1993), 141–149, itt: 141.

152 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai i. m. (23. jz.), 50.

153 (Megjegyzés - Popup)

Különböző városi intrikák és belviszályok következtében az emlékművet csak jóval később sikerült felavatni, mégpedig első sorban a schlaraffok és a „Liederkrantz” (Dalkoszorú) férfikar gyűjtése és elkötelezett tevékenysége nyomán. Tegyük azért hozzá: a kórus tagságának jó része persze egyben schlaraff lovag is volt. Csatkai erről a következőket írja: „Liszt Ferenc halála után 10 nappal határozta el a város egy Liszt-szobor felállítását, bizottságot is létesített, amely tétlen maradt évekig, ámbár a Dalfűzér énekkar és a Schlaraffia egyesület elég szép összegeket ajánlott fel.” Csatkai i. m. (23. jz.) 17. A két említett egyesület végül is Tilgner Viktortól rendelte meg a köztéri szobrot 2.000 Forintért, amelyet 1893. szeptemberében avattak fel. Eredetileg a Színházterén (Petőfi tér) állt, ahonnan később a Deák térre helyezték át.

154 (Megjegyzés - Popup)

„Jegyzőkönyv készült a Soproni Schlaraffia Egyesület-nek, Sopronban, 1939. évi április hó 25-én tartott közgyűléséről.” 2 gépelt oldal. GYMSM SL IV.1435 (régi fondszám XV.40.) Megszűnt Egyesületek Okmánytára 1919–1949. II. sorozat 11. tétel.

155 (Megjegyzés - Popup)

249.651/1941 VII. a. üi. szám, 1941. március 12. Bejegyzés a jegyzőkönyv végén. Uo.

156 (Megjegyzés - Popup)

1992–93. évi jelentés: SSz. 48 (1994), 68–72.; 1994–96. évi jelentés: SSz. 51 (1997), 58–64.; 1997–2001. évi jelentés: SSz 56 (2002), 382–389.

157 (Megjegyzés - Popup)

A Scarbantia Emlékérmét Szabadosné Egyed Emma szobrászművész tervezte és öntette ki 10 példányban. Az első sorozat öntészeti költségét részben az adófizetők 2001. évi személyi jövedelemadójának 1%-ából, részben az APS keretéből fizették ki. Így az érme valóban a régészetet, a műemlékvédelmet, az antik kultúrát becsülő, Sopront szerető polgárok közös adományai, amelyeket a Társaság közgyűlése és az APS kuratóriuma ítélhet oda.

158 (Megjegyzés - Popup)

Domonkos Ottó: Száz éves a Soproni Múzeum. SSz. 21 (1967), 123–154.

159 (Megjegyzés - Popup)

„Gondolják, látják a várnak nagy voltát...”. Tanulmányok Nováki Gyula tiszteletére. Szerk. Kovács Gyöngyi és Miklós Zsuzsa. Bp., 2006.

160 (Megjegyzés - Popup)

Kuruckori erőd Sopronbámfalva felett. In: Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. Szerk. Környei Attila és Szende Katalin. Sopron, 1996. 135–148.

161 (Megjegyzés - Popup)

Őskori földvárak Sopron mellett, SSz. 51 (1997), 118–134.; Bella Lajos földvárkutatásai. In: Tanulmányok Domonkos Ottó tiszteletére. Szerk. Szende Katalin és Kücsán József. Sopron, 1998, 141–154.

162 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János: Két új régészeti kiállítás Sopronban és a helyreállított várostorony. SSz. 28 (1974), 372–379. beszámol a Patek Erzsébet (MTA Régészeti Intézet) által feltárt halomsír első rekonstrukciójáról, amely szintén a Tanulmányi Erdőgazdaság (Mollay Jánosné) segítségével valósulhatott meg.

163 (Megjegyzés - Popup)

A parkot APS = Archaeologiai Park Scarbantia, „Archäologischer Park Scarbantia”, „Archaeological Park Scarbantia” néven vezethetünk be a távolsági kulturális turizmusba. w3.sopron.hu/scarbantia. A parkot bemutató előadások: 2002. április 11. Gömöri János: „A Scarbantia Régészeti Park a pannóniai régészeti parkok sorában”; Uő: „Scarbantia- Sopron- Ödenburg”, a régészeti park bemutatása Sopronkertés (Baumgarten) (2003. márc. 16); Uő: „Római kori emlékhelyek a Borostyánkő út mentén” – előadás a szombathelyi Művészetek Házában (2006. jan. 26.); Uő: „Die Stadtbefestigungen von Scarbantia–Ödenburg–Sopron“. (A X-a Conferință Internațională „Castrum Bene”, „Orașul și fortificațiile”. Die 10. Internationale Konferenz „Castrum Bene”. „Stadt und Befestigungen”. Sibiu, 12–15 aprilie 2007.; U.a.: „A Scarbantia Régészeti Park, Sopron”. (Régészeti parkok Magyarországon. Kísérleti és környezeti régészet, múzeumpedagógiai lehetőségek a régészeti parkokban. Tudományos konferencia és bemutató-napok. 2007. május 24–26. Budaörs. A rendezvényről szerkesztett kiadványban megjelenik az APS rövid leírása is.

164 (Megjegyzés - Popup)

2002. április 3-án az Euregio West/Nyugat-Pannonia (WESPA) „Turizmus, kultúra, közös kulturális örökség” munkacsoportjának szombathelyi ülésén *Gömöri János* beszámolót tartott az Európai kultúrutak, a Borostyánkő út témájában. Az Vas megyei munkacsoport (WESPA) és a SM támogatásával 2007-ben adhattuk ki a „Borostyánkő út / Bernsteinstrasse / Amber Road” c. multimédiás CD-t, amelyet 2007. nov. 6-án mutattunk be a bécsi Városházán, majd a november 8-án a soproni megyeháza dísztermében a Közgyűteményi napon. A CD-ROM-ról ld. Szilágyi Magdolna ismertetését a SSz. jelen számában (A Szerk.).

165 (Megjegyzés - Popup)

Társaságunk több esetben (2002. február 28., 2006. jan. 14.) helyi szervezője volt az „Európai vastörténeti út. (Eisenstrasse)” nemzetközi bizottsága soproni értekezletének, melynek elnöke, Dr. Gerhard Sperl leobeni professzor. 2002. április 23-án az „Európai Vaskultúra Útja” magyarországi állomásai c. turisztikai marketing kiállítás és szimpózium volt Sopronban. Előadások hangzottak el az ipartörténeti műemlékek szerepéről a kulturális turizmusban.

166 (Megjegyzés - Popup)

2002. október 19–13. között a vaskorral foglalkozó nemzetközi régészeti konferenciát rendezett Sopronban az MTA Régészeti Intézete és az Universität Wien, Institut für Ur- und Frühgeschichte. A helyi programok szervezésben közreműködött a SM és Társaságunk.; A konferencián több soproni vonatkozású előadás hangzott el. Vö.: Jerem, E., Schönfelder, M., Wieland, G. (Hrsg.): Nord-Süd,

Ost-West Kontakte während der Eisenzeit in Europa. Akten der Internationale Tagungen der AG Eisenzeit in Hamburg und Sopron (sajtó alatt).

167 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld 2006. jan. 5.

168 (Megjegyzés - Popup)

Veszprémy László: Egy ütközet és forrásai. *Historia XXIX* (2007), 5–6. szám, 42–44.; Uő: Eine wechselsvolle Rezeptionsgeschichte. Die Pressburger Schlacht aus Sicht der Ungarn. – in: *Schicksalsjahr 907. Die Schlacht bei Pressburg und das frühmittelalterliche Niederösterreich*. Hrsg. R. Zehetmayer. St. Pölten 2007, 99–102.

169 (Megjegyzés - Popup)

A nyugati határvidék újkori helyzetéről Dr. Tóth Imre múzeumigazgató mondott rövid bevezetést.

170 (Megjegyzés - Popup)

A Carnuntum Régészeti Park (Archäologischer Park Carnuntum) igazgatója, Dr. Markus Wachter szívességéből megtekintettük a Museum Carnuntinum kiállításait, a hainburgi középkori várat és a kelta magaslati telepet (Braunsberg) is.

171 (Megjegyzés - Popup)

Az INTERREG támogatásával 2002. március 23. és november 11. között az Archäologischer Park Carnuntumban (Petronell, Alsó-Ausztria) *MEDICINA CARNUNTINA* címmel állt a kiállítás, amelyet ott Günther E. Thüry rendezésben mutattak be.

172 (Megjegyzés - Popup)

A soproni Medicina Pannonica kiállításról beszámolt az Ókor. Folyóirat az antik kultúráról 2003/2–3. száma is.

173 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János: *Castrum Suprun*. Sopron vára és környéke az Árpád-korban. Sopron 2002.

174 (Megjegyzés - Popup)

Gömöri János – Karl Kaus: *Panem et circenses. A scarbantiai amfiteátrum és közönsége*. SSz. 59 (2005), 138–163.

175 (Megjegyzés - Popup)

Az erdő és fa régészet és néprajza, kézművesipar-történeti megközelítésben. *Archaeology and Ethnography of Forest and Wood, in Approximation of Handicraft History* (Szerk.: Gömöri János), Sopron 2007, 424. p.

176 (Megjegyzés - Popup)

Sopron önkormányzatának közművelődési alapjából a 2006. évi II. Scarbantia Tanácskozás kiadásainak fedezésére 30 000 Ft céltámogatásban részesültünk. Az Idegenforgalmi és Kulturális

Bizottság pályázati keretéből 20 000 Ft támogatást kapott Társaságunk az információs táblák felállítására.

177 (Megjegyzés - Popup)

2006. május 12. Társaságunk ügyvezető elnöke meghívásra részt vett a „Verein für Erhaltung zur römischen Bernsteinstrasse” Sopronnyéken (Neckenmarkt) tartott közgyűlésén, ahol elhangzott az ausztriai Borostyánkő út projekt menedzserének előadása: Dipl. Ing. Richard Resch: „Die Bernsteinstraße Burgenland – Baustein des Europäischen Kulturprojektes (European Amber road), INTERREG III B Projekt „R.O.M.E.”

178 (Megjegyzés - Popup)

Adószámunk: 18525498-1-08

179 (Megjegyzés - Popup)

Forrás: <http://www.ospreypublishing.com/content1.php/cid=75>

180 (Megjegyzés - Popup)

Lásd pl.: Erwin A. Schmidl (Szerk.): Die Ungarnkrise 1956 und Österreich. Böhlau, Wien, 2003.

181 (Megjegyzés - Popup)

Murber Ibolya: Flucht in den Westen 1956: Ungarnflüchtlinge in Österreich (Vorarlberg) und Liechtenstein. Reticus-Gesellschaft, Feldkirch, 2002.; Fónagy Zoltán – Murber Ibolya: Die Ungarische Revolution und Österreich 1956. Czernin Verlag, Wien, 2006.